

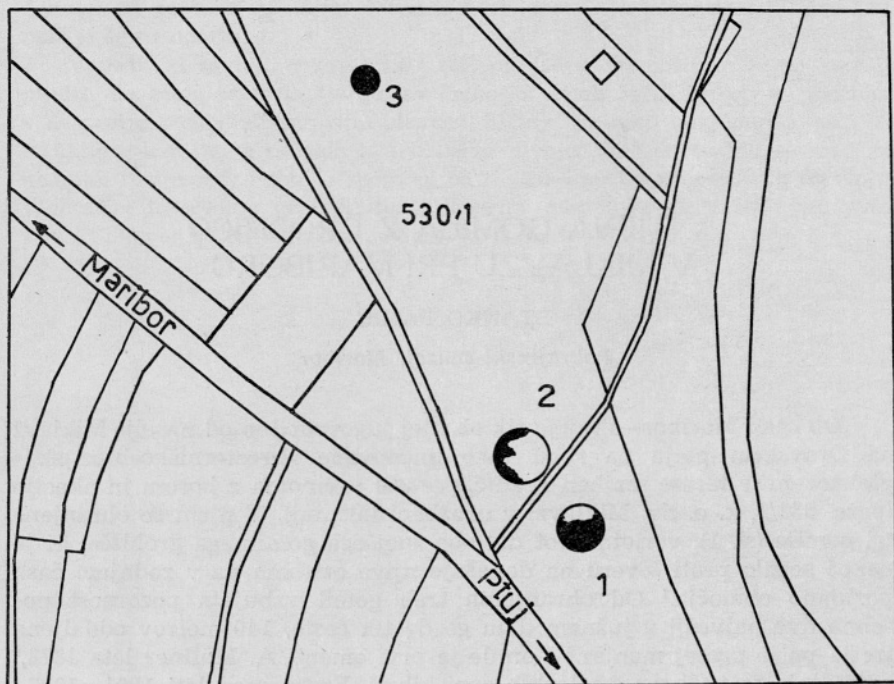
ANTIČNA GOMILA Z GROBNICO V MIKLAVŽU PRI MARIBORU

STANKO PAHIČ

Pokrajinski muzej, Maribor

Ob cesti Maribor—Ptuj je tik ob njej jugovzhodno od naselja Miklavž na Dravskem polju na robu tako imenovane »bresterniško-brezijske« pleistocenske terase majhen gozdič, porasel večinoma z borom in akacijo (parc. 531/1, k. o. Sv. Miklavž, v družbeni lastnini). V njem so ohranjene tri gomile (sl. 1), verjetno kot del obsežnejšega gomilnega grobišča, ki je nekoč segalo proti severu na današnje njive oziroma na v zadnjem času pozidano območje.¹ Od ohranjenih treh gomil vzbujata pozornost posebno dve največji v južnem delu gozda tik ceste, 140 metrov oddaljena tretja pa je precej manjša.² Gomile je prvi omenil A. Müllner leta 1873,³ pojavljajo se tudi v arheoloških zapiskih F. Ferka med leti 1901—1907,⁴ mariborsko Muzejsko društvo pa jih je v letih 1903—1905 nameravalo raziskati.⁵ Pozneje sta jih omenjala še H. Pirchegger leta 1912, ki je hotel v njih videti »*acervi duo*« iz ponarejene Arnulfove listine,⁶ ter B. Saria v kratkih orisih antičnih najdb mariborske okolice.⁷ V povojnem času, ko je gozd postal družbena lastnina in ni imel več stalnega nadzorstva, so se pričeli zanju zanimati tudi domačini ter kopati v njih zemljo za gradnjo butanih stanovanjskih hiš. Tako je od gomile št. 2 do današnjega časa ostal v glavnem neodkopan le južni in zahodni obod, a ker kopanje ni seglo do nekdanjih tal, doslej niso odkrili grobnih najdb. Gomilo št. 1 so v tem času prav tako načeli od severozahodne strani, vendar njena vsebina sprva ni bila ogrožena, dokler se leta 1961 niso lotili kopanja miklavški gasilci. Ti so pri kopanju zemlje za gasilski dom prodrli 7 metrov v notranjost 16 metrov široke in 3 metre visoke gomile, torej že v njeno osredje. Pri tem so se v steni odkopa pokazale kamnite plošče antične grobnice, ki je bila vse dotlej nedotaknjena. Preden so jo kopači utegnili razdreti, je skozi odprtino med poškodovanimi vrhnjimi ploščami zlezel vanjo dijak iz soseščine, našel na dnu vrsto deloma ne-poškodovanih najdb, jih izvlekel na plano ter shranil doma, o najdbi pa obvestil mariborski muzej.⁸ Z ene strani na pol odkopano grobnico (sl. 2) smo nato pregledali, izmerili in ponovno zasuli, da bi se ohranila kot zgodovinski spomenik na prometnem in turistično ugodnem kraju, najdbe pa smo prepeljali v mariborski muzej.⁹

Grobnica je nameščena skoraj pravilno v sredini gomile, le neznatno pomaknjena proti severozahodu, leži v smeri SV—JZ (z odklonom 35°)

Sl. 1. Še ohranjene gomile v Miklavžu pri Mariboru (po katastrski mapi, 1 : 2880)

Abb. 1. Noch erhaltene Hügelgräber in Miklavž bei Maribor
(nach dem Katasterplan, 1 : 2880)

ter je sestavljena iz štirih vsaj 1,5 metra visokih plošč različne širine, ki so vkopane v nekdanja tla (pril. 1). V tlorisu zavzema trapezast prostor (d. severne stene 1,30, južne 1,60, zahodne 2,00 in vzhodne 2,25 m), njen vrh pa leži 1,6 metra pod današnjim vrhom gomile. Plošče ne stojijo docela navpično, temveč so, zlasti severna, nekoliko nagnjene navznoter, postavljene pa so tako, da robovi na vogalih ne segajo drug mimo drugega. Obe ožji plošči sta iz peščenca: južna se lomi skrilasto, severna pa je še mehkejša. Drugi dve sta iz trdih kristalastih kamnin. Vrhnji rob vzhodne plošče je valovit, pri zahodni pa bolj raven, vendar tej manjka del vrhnjega severnega vogala, a tudi spodnji južni vogal, kjer je odprtina zapolnjena z zidcem iz prodnikov in lomljencev, vezanih z malto. Severna plošča zapira celotno steno, južna pa je trapezasta in nižja, zato je na vrhu z zidcem podaljšana. Ves grob pokrivajo tri vodoravno položene plošče, in sicer na obeh koncih dve večji, osrednjo špranjo med njima pa ena manjša. Obe veliki plošči sta dodatno podprti še z marmornima stebričema. Južni ima v prerezu obliko paralelograma (spodaj 30×27 , zgoraj 31×27 cm) in stoji ob južni steni 55 cm od zahodnega vogala, na vzhodni strani pa je spodaj za 2 cm odmaknjen od nje. Severni stebrič pravokotnega preseka (spodaj 23×23 , zgoraj 24×26) je

20 cm odmaknjen od severne stene ter prav tako stoji 25 cm oddaljen od zahodne stene. Vmesni prostor je tu zazidan z zidcem, ki se proti steni rahlo širi. Oba stebriča sta grobo izklesana in brez sledov okrasitve. Strešni plošči sta razpokani, in sicer južna dvakrat, severna pa enkrat. Srednja plošča nad većinoma 36 cm široko špranjo je trikrat prelomljena. Eden njenih kosov je padel v grobnico in poškodoval sigilatno skodelo med pridevki. Ob robovih grobnice je bilo naloženih še nekaj manjših plošč, prav tako iz peščenca ali skrilastega kamna.

Sl. 2. Miklavž pri Mariboru. Pogled na delno odprto grobnico v gomili št. 1 ob odkritju leta 1961

Abb. 2. Miklavž bei Maribor. Blick auf die teilweise geöffnete Grabkammer im Grabhügel No. 1 zur Zeit der Entdeckung im Jahr 1961

Dno grobnice v višini nekdanjih tal je bilo obloženo z oblicami in polito z malto, da je dobilo ravno površino. Po tleh je bil nasut pepel, mešan z rjavkasto črnkasto sipko zemljo, ki je pronicala skozi špranje v stropu, sicer pa je bila grobnica prazna. Ta pepel je baje skoraj docela pokrival obe stekleni žari in druge pridevne posode, ki so bile razporejene ob severni steni. Poleg žar so ostali nepoškodovani še pokal, zajemalka in dve steklenici, tretja pa je bila obenem z dišavnicama poškodovana najbrž šele po odkritju. Med drugimi pridevki je bilo še osem razbitih steklenih skodelic in sigilatna skodela, vmes pa so v pepelu ležali različni bronasti predmeti. Del teh je pripadal opremi lesene skrinjice in škatlici za lepotičenje, drugi pa so bili okovi in obloge pasu s spono, lokasta fibula, obročki, novc ter železen kavelj z žebli, a tudi

fragmenti večje amfore. V obeh steklenih žarah je bilo pri dnu nekaj kosti, med njimi precej veliki kosi, kosti so bile tudi v steklenem pokalu, posamezne — tudi večje — koščice pa so ležale raztresene še v pepelu.

NAJD BE

1. Cela, nekoliko deformirana okrogla trebušasta žara iz modro zelenkaste stekla, na gosto posejanega z večinoma drobnimi mehurčki. Spodnji del trupa je na treh mestih potlačen navznoter, dno je za 2 cm vbočeno, vodoravni rob nad do 3,5 cm visokim cilindričnim vratom je neenakomerno oblikovan — na eni polovici posode povešen navzdol, neenakomeren pa je tudi rob zaviha. Na površini le neznatni sledovi iridiranja, pač pa je znotraj in zunaj deloma zasigana in mestoma vlaknasta. Steklovina ima na nekaj mestih grudaste zelene primesi. V. 23,7, pr. 24,2, u. znotraj 13 in zunaj 19,3, d. 13 cm, debelina sten 2—3 mm. Inv. št. A 2239. T. 1: 1; 3: 1.

2. Cela, na robu nekoliko razpokana okroglo trebušasta žara iz zelo svetlega modro zelenkaste stekla z redkimi mehurčki različnih velikosti. Obod trupa je enakomerno okrogel in najširši v zgornjem delu posode. Dno je za 2 cm vbočeno, posebej pridejani vodoravni rob je bolj, vendar ne docela enakomeren ter ima 1,3 cm debel votel zavih. Na gornji strani je deloma žlebasto profiliran, deloma pa raven, v notranjosti zaviha pa so na nekaj mestih kepice snežno bele neznane snovi. Neznatni sledovi iridiranja so le na delu stene oboda in gornje površine roba, na eni strani zunanje stene oboda pa so še vidni rjavkasti odtisi tkanine s pošev potekajočimi, večinoma 1 mm velikimi kvadratki prepletov. Površina sten je znotraj in zunaj rahlo zasigana. V. 21,2, pr. 23,7, u. znotraj 11,2 in zunaj 18,6, d. 12 cm, debelina sten 2—3 mm. Inv. št. A 2240. T. 1: 2; 3: 2.

3. Ob odkritju grobnice na eni steni razlomljena prizmatična steklenica iz temnega modro zelenkaste stekla, na gosto posejanega z večinoma drobnimi mehurčki. Robovi trupa so zaobljeni, za 5 mm vbočeno in deloma počeno dno ima pet 3 mm širokih kolobarjev z znaki v obliki gobe po vseh štirih vogalih. Rahlo konični 4,8 cm visoki vrat se končuje v 2 cm širokem vodoravnem, enakomerno izdelanem robu, katerega zavih je 8 mm širok, notranji premer pa za 8 mm ožji od premera vratu. Trakasti ročaj je širok 5,2 cm, nasajen na gornji rob trupa, gornji zavih pa prilepljen na sredino vratu. V profilu koničasto zapognjeni rob je podolž tenko nažlebljen, vendar tako, da je opazno, kako je bil sestavljen iz dveh delov. Na nekaterih mestih trupa so vidni neznatni sledovi iridiranja, zunanja površina je na nekaj mestih rahlo zasigana. V. 28,7, pr. 9,5, u. znotraj 3 in zunaj 7, d. 8,5 cm, debelina sten 3—4 mm. Inv. št. A 2241. T. 1: 5; 3: 5.

4. Cela, delno počena cilindrična steklenica iz zelo svetlega modro zelenkaste stekla, večinoma posejanega z mehurčki različnih velikosti. Robovi trupa spodaj in zgoraj so zaobljeni, za 1 cm vbočeno dno ima spodaj 2,7 cm širok ostanek kolobarjastega nalepka, ki je nastal pri izdelavi. Cilindrični vrat je 3,5 cm visok in se končuje v prilepljenem 1,8 cm širokem vodoravnem robu, zavih je do 8 mm debel. Rob ni enakomerno prilepljen na vrat, zato sega na eni strani 6 mm navznoter, na drugi pa leži nekoliko navzven. Do 2,8 cm široki trakasti ročaj je nasajen na rame, gornji del pa ima prilepljen na konec vratu in rob ter je profiliran s tremi vzdolžnimi rebri. Na površini so neznatni sledovi iridiranja, zunaj in znotraj pa je nekoliko zasigana. Steklenica ima poševno dno in se nagiba za 5° na eno stran. V. 19,3, pr. 11,7, u. znotraj 3,5 in zunaj 6,4, d. 7,5 cm, debelina sten 1—2 mm. Inv. št. A 2242. T. 1: 4; 3: 3.

5. Razlomljena cilindrična steklenica z vsemi zgoraj naštetimi lastnostmi. Vrat je visok 4,5 cm in rahlo koničen, od trakaste ročaja s pošev potekajočim notranjim osrednjim rebrom so ohranjeni le razbiti kosi. V. 20,2, pr. 11,2, u. znotraj 3,2 in zunaj 6, d. 8,5 cm, debelina sten 1—2 mm. Inv. št. A 2243. T. 1: 3.

6. Cel pokal iz rumenkasto zelenega stekla brez mehurčkov. Konični trup se spodaj končuje v za 7 mm izstopajoč prilepljen vodoraven prstanast rob, dno ostenja pa je zaobljeno in ima 3 cm širok plitek omfalos. Gornji rob poso-

de je lijakasto izvihan in na koncu odebeljen, da ima na gornji strani plitek žlebič. Pod robom je nalepljen do 1,4 cm širok in 7 mm debel ročaj, ki je neenakomerno izdelan in pošev prilepljen. V gornjem delu ima spočetka ob strani izklinjajoče se rebro, spodnji zaključek pa je nalepljen na steno v srčasti obliki in ima po steni navzdol 3 cm dolg klinast podaljšek. Površina ima šibke sledove iridiranja in je na obeh straneh nekoliko zasigana. V. 13, u. zunaj 14,3, d. 8 cm, debelina sten 2 mm. Inv. št. A 2244. T. 1: 6; 3:6.

7. Na vratu poškodovana dišavnica iz zelo svetlega zelenkastega oz. brezbarvnega stekla z redkimi drobnimi, na vratu podolž razpotegnjenimi mehurčki. Konični oz. močno potlačeni okroglasti trup ima za 2 mm vbočeno gladko dno, 10,2 cm dolg cevast in spodaj za 4 mm širši vrat je na prehodu v trup komaj opazno zadrženo zožen, zgoraj pa se končuje v 7—8 mm širokem vodoravnem prilepljenem robu. Ta ima zlasti na notranji strani ovalno odprtino, ki se ne ujema z ustjem vratu. Dno je postavljeno nekoliko poševno. V. 14,3, pr. 8,3, v. trupa 4, d. 6,5, pr. vratu do 3,1 cm, debelina sten 1 mm. T. 2: 11; 3: 4.

8. Cela zajemalka iz modro zelenkastega z drobnimi mehurčki posejanega stekla. Konično se zožujoči trup ni enakomerno visok ter ima neenakomerno zaobljeno dno s 3 mm globokim omfalosom. Gornji rob je 8 mm širok in nad zožujočim se trupom navzven navzdol zavihan. Ustje ni enakomerno okroglo, temveč ovalno. Na rob je nalepljen do 2,2 cm širok in 5,3 cm visok trakast držaj, ki stoji navpično na posodo ter ima gornji zaključek zaobljen in 2 cm vodoravno navzven zavihan. Na zunanji površini neznatni sledovi iridiranja in sige. V. zajemalke 4,2 oz. 9, u. 6,5 oz. 7, d. 4 cm, debelina sten 2 mm. Inv. št. A 2246. T. 2: 10; 3: 7.

9. Razlomljena polkroglasta skodelica iz zelo svetlega modro zelenkastega stekla. Rob je pošev izvihan in odebeljen, dno ima poudarjeno prstanasto nogo ter plitek omfalos. Zunanja površina je precej zasigana. V. 4, u. zunaj 9—9,5, d. 4,5 cm, debelina sten večinoma 1 mm. Inv. št. A 2247. T. 2: 1.

10. Povsem podobna, razlomljena in fragmentirana skodelica z nekoliko bolj vodoravnim robom. Na odebeljenem dnu z 2 cm širokim omfalosom so vidni sledovi kolobarjastega nalepka, ki je nastal pri izdelavi. V. 4,5, u. 9,8, d. 4,8 cm, debelina stekla večinoma 1 mm. Inv. št. A 2248. T. 2: 2.

11. Razlomljena in fragmentirana skodelica iz čistega zelo svetlega modro zelenkastega stekla. Trup je oblo koničen in ima dve pasasti vzboklini, končuje pa se v pošev stoječem navzven zavihanem robu, ki ga zgoraj loči od ostenja ozek žlebič. Dno s poudarjeno prstanasto nogo ima neznaten omfalos ter sledove kolobarjastega nalepka. V. 5, u. 11,5, d. 4,6 cm, debelina sten večinoma manj kot 1 mm. Inv. št. A 2249. T. 2: 8.

12. Povsem podobna, razlomljena in fragmentirana skodelica z enakim dnom, a lijakasto se razširjajočim ustjem, ki ima droben poševen odebeljen rob. V. 5,5, u. 11,5, d. 4,5 cm, debelina sten večinoma manj kot 1 mm. Inv. št. A 2250. T. 2: 9.

13. Razlomljena in fragmentirana ponvica iz zelo svetlega modro zelenkastega stekla z redkimi drobnimi mehurčki. Trup je koničen in v sredini kolobarjasto razširjen, zaobljeno in odebeljeno ravno dno ima 2 cm širok plitek omfalos. Rob je pošev izvihan in navzven zapognjen v 5 mm širok kolobar, ki ga znotraj loči od ostenja ozek žlebič. Na ta rob je prilepljen 7 cm dolg vodoraven trakast držaj, ki ima nesimetrično konkavno oblikovani stranici in se na koncu razširi od 2,4 do 3,7 cm. V. 4,4, u. 10, d. 7 cm, debelina sten večinoma 1 mm. Inv. št. A 2251. T. 2: 3.

14. Povsem podobna, razlomljena in fragmentirana ponvica. Odebeljeno dno ima izrazitejšo konkavno vdolbino, od podobnega držaja je ohranjen le 3 cm dolg začetek. Šibki sledovi iridiranja so predvsem na notranji strani. V. 5, u. 10,2, d. 7,5 cm, debelina sten 1—2 mm. Inv. št. A 2252. T. 2: 4.

15. Razlomljena in fragmentirana krožniku podobna skodelica iz zelo svetlega modro zelenkastega stekla skoraj brez mehurčkov. Nizki zaobljeno konični trup je zgoraj pošev izvihan in prehaja v poševno ležeč navzdol zavihan 8 mm širok rob. Znotraj izviha poteka po vsej dolžini roba različno širok pas neznane snežno bele snovi. Odebeljeno skoraj ravno dno ima poudarjeno prstanasto nogo ter neznaten omfalos. Površina ima šibke sledove iridiranja

ter precej zasigana. V. 3, u. zunaj 14,5, d. 5,6 cm, debelina sten večinoma manj kot 1 mm. Inv. št. A 2253. T. 2: 4.

16. Podobna, razlomljena in fragmentirana skodelica iz svetlega bolj rumeno zelenkastega stekla, ki ima nekoliko višji trup ter cevasto zapognjen poševni rob. Izrazito odebeljeno dno ima poudarjeno prstanasto nogo in 2,5 cm širok omfalos. V. 4,5, u. zunaj 14,5, d. 6 cm, debelina sten večinoma manj kot 1 mm. Inv. št. A 2254. T. 2: 7.

17. Fragmenti vratu in trupa dišavnice iz zelo svetlega modro zelenkastega oz. brezbarvnega stekla, posejanega deloma z drobnimi mehurčki. Cevasti vrat se proti vrhu zožuje s 3 mm in ima lijakasto razširjeno ustje z odebeljenim, v droben kolobar zavihanim robom. Prehod v okroglast trup ter dno posodice sta neznana. V. po rekonstrukciji približno 11, pr. 4,5, d. vratu najbrž 5,6, pr. vratu do 1,9 cm, debelina sten večinoma manj kot 1 mm. Inv. št. A 2256. T. 2: 5.

18. V ognju raztaljeni paličasti kos modro zelenkastega stekla, morebiti ostanek ročaja neznane posode, d. 10 cm, odebeljen na enem in stanjšan na drugem koncu, d. 10 cm, pr. 0,3 do 1,5 cm ter nekaj koscev večinoma manj kot 1 mm debelih sten skodelic. Inv. št. A 2256.

19. Obnovljena skodela iz terre sigillate tipa Drag 37. Reliefno okrašena površina je živo rdeče barve, izdelovalčevega žiga ni. Reliefni okras se pričinja 1,8 cm pod navzven odebeljenim robom in sega vse do prstanaste noge dna, ki ima na spodnji strani okrog osrednje deformirane vzbokline pet neenakomerno oblikovanih koncentričnih reber. Vrhnji rob reliefnega pasu obdaja jajčna kita, pod katero poteka cikcakasta črta. Osrednji motiv predstavlja štirikrat ponovljena lika desno dirjajočega leva in jelena, med katerima so različno oblikovani pahljačasti grmiči. Pod temi liki so šopi trave, deloma v dvojni vrsti. Spodnji rob reliefnega pasu je sestavljen iz cikcakaste črte in iz venca trojnih listov. V. 7, u. 15,5, d. 7 cm. Inv. št. A 2257. Sl. 3 in 4.

20. Škatljica za šminkanje iz tanke bronaste pločevine, večinoma brez patine. (Sl. 5.) Osnovna ploskev (d. 11,8, š. 6,5 cm) ima tri robove zapognjene navzdol, četrti pa je raven. Na enem koncu je 2,8 cm visoka in 4,5 cm široka kupolasta vzboklina, na drugem koncu pa je nanjo prilepljena škatljica s tremi prekat. Ta je sestavljena iz štirih stranskih in dveh vmesnih ploščic, vseh razen čelne spodaj zapognjenih, da so se dale prilepiti na podlago. Tri obrobne ploščice imajo enak zavih tudi zgoraj, okrašen po notranjem robu s prečnimi črticami. Čelna ploščica je bila prilepljena samo z lepilom, ker je na vseh straneh ravno odrezana ter ima na zunanji strani 1,7 cm dolg trnast zapah, zraven pa vtisnjen 9 mm širok krožec. Škatljico (d. 7,5, š. 5,3, v. 1,7 cm) je zapiral premičen pločevinast pokrov (d. 6,6, š. 5,2 cm), ki ima zunanji rob navznoter zapognjen in enako okrašen kot stranske ploščice. Na sredini je bil prilepljen 3,2 cm širok okrogel medaljon s pridvignjenim punciranim robom. V osrednjem polju so v tolčeni tehniki prikazana tri rustikalno upodobljena božanstva, Merkur, Neptun in Mars (sl. 6). Po robu spodnje ploščice je prilepljena 11,7 cm dolga in 1,4 cm široka cevka iz ne docela sklenjene pločevine, v kateri tiči na strani s škatljico 2,5 cm dolga tanjša cevčica. Terilni kamen in bronasta lopatica nista bili najdeni? Inv. št. A 2259. T. 4.

21. Bronasta pasna spona s pločevinastim pritrjevalcem na jermen. Ravna stranica spona je nepravilno okrogla in na eni strani nalomljena. Oblo zapognjeni krajši stranici ogleatega preseka sta v sredini zunanje strani okrašeni z dvema žlebičema oz. tremi prečnimi rebri. Enako profilirani, oblo nazaj zapognjeni zunanji rob ima dva z že zabrisanimi prvimi živalske glave, okrašene po zunanji strani z obojestranskimi poševnimi zarezi. Zunanji kraki vseh štirih vogalov spona so okrašeni z enim do dvema rebroma ter glavicom, ki je na enem notranjem kraku očitno odlomljen. Vel. 5,8 × 4 cm, deb. 4–6 mm. Pločevina za pritrjevanje ima na spodnji strani pravokotno obliko (3 × 3,4 cm) ter je v 1 cm širokem loku zapognjena okrog ravne paličice spona. Na zunanji strani se končuje v 1 cm dolgem in 5,1 cm širokem pasu s petimi luknjicami, skozi katere je bilo pribitih pet žebličkov s 4 mm širokimi glavici. Eden od njih je še ohranjen v celoti, od drugih štirih pa le na spodnji ploščici spiralno zatolčeni konci. Pregib okrog paličice je na zunanji strani okrašen z ravnimi in poševnimi prečnimi zarezi; po ena ob robu in tri ravne v sredini, vmes po dve poševni. Inv. št. A 2260. Sl. 7.

22. Dve h gornji sponi pripadajoči pravokotni pasni oblogi iz 0,3 mm debele, bronaste pločevine, okrašeni z mrežastimi predrtinami. Robovi so pošev narezani, predrtine imajo različne vzorce: zunanji okvir sestavlja niz 3 mm širokih krogov, ki potekajo v dvojnem pasu trikrat tudi počez. V počeznih pasovih so med njimi rombične predrtine, v osrednjem pasu pa 2 mm široki krožci, kakršni potekajo počez še v štirih vmesnih progah. Po osrednjem pasu petih ožjih krožcev ter po dveh ob zunanjem robu okvira so bili pritrjeni bronasti žeblički s 5 mm širokimi polkroglastimi glavicami in trni, ki so zunaj glavic pravokotno zapognjeni: tisti na notranji oblogi 2 mm zunaj glavic, drugi na zunanji oblogi pa po 4 mm, ker so bili pritrjeni ne le na jermen, temveč tudi na notranjo oblogo. Vel. oblog: zunanja $4,8 \times 6$, notranja $4,8 \times 5,7$ cm. Inv. št. A 2261—2262. Sl. 8 a, b.

23. Podolgovata pasna obloga iz enake bronaste pločevine in okrašena z enakimi, tu le 2 cm širokimi mrežastimi predrtinami. Podolžni rob je na obeh straneh pošev narezan. En konec je zapognjen v 1,8 cm nazaj segajoč zavih ter na zunanji strani okrašen trikrat s po štirimi ravno ter med njimi dvakrat s po tremi poševno vrezanimi črticami. Drugi konec je v dolžini 2,8 cm nepredrt, na robu zožen in narezan v tri različno oblikovane nastavke. V vsakem izmed njih je vtolčen 2 mm širok krožec, dva pasova takih krožcev pa potekata poprek obloge. Med njimi so ob robu tri luknjice za žebličke, kakršni so bili (pr. glavic 5 mm, trni zapognjeni po 3 mm) trikrat po dva uporabljeni tudi na robovih in sredini predrtine. Vel. $2,6 \times 9,3$ cm. Inv. št. A 2263. Sl. 8 c.

24. Podolgovati okov, izdelan iz polkrožno usločene 0,6 mm debele bronaste pločevine in sestavljen iz dveh podobnih členkov, spojenih v sredini z bronastim žebličkom. Na enem koncu imata šarnirski tečaj, sestavljen pri enem iz enega, pri drugem pa iz dveh preluknjanih oglatih nastavkov. Ravni površini tega 4 mm visokega tečaja sledi usločen trup, ki je 2,8 cm po dolžini valjast, nato preide prek pošev narezanega rebra v stilizirano živalsko glavo. Zunanja površina je okrašena s prečno in pošev zarezanimi črtami. Na zaključni buničici ter na valjastem trupu so tri luknjice za žebličke, od katerih imajo nekateri ohranjeni 3 mm široke ploščate glavice, trni pa so 3—4 mm po izteku iz votlin okovov pravokotno zapognjeni in deloma vodoravno zaviti. Oba členka sta rahlo zapognjena navzdol. D. 12,5, š. do 1,3 cm. Inv. št. A 2267. Sl. 9 b.

25. Podoben enako izdelan, nekoliko krajši okov. Vmesni žebliček ni ohranjen, od drugih le eden. D. 12, š. do 1,3 cm. Inv. št. A 2268. Sl. 9 a.

26. Štirje čolničasto (mandeljasto) oblikovani okovi iz 0,3 mm debele bronaste pločevine. Osrednja površina je gladka, stanjšana konca pa se končujeta v pravokotnem jezičku (d. 8, š. 4—5, deb. do 2 mm), ki ima na gornji strani tri ostro profilirane počezne žlebiče oz. štiri rebra. Na koncih osrednjega dela je po ena luknjica za žebličke, ki imajo 3 mm široke ploščate glavice ter so 4—5 mm po izteku iz votlin okovov pravokotno zapognjeni. D. 5,3, š. do 1,7, v. do 0,8 cm. Inv. št. A 2269—2272. Sl. 9 c.

27. Deset pravokotnih ploščic — okovov pasu iz 0,3 mm debele bronaste pločevine. Robovi so zobčasto narezani, podolžne stranice pa okrašene z vtolčenimi krožci. Po podolžni osi so razporejene tri luknjice za žebličke z 5 mm širokimi polkroglastimi glavicami, od katerih jih je večina še ohranjenih. Njihovi trni so po 3 mm pravokotno zapognjeni. Ploščice so večinoma ravne, nekatere rahlo ukrivljene navzgor ter različno patinirane. Okrog luknjic za žebličke sta vrtana dva krožca s pr. 5 oz. 7,5 mm. Vel. večinoma do $1,5 \times 2,6$ cm, en sam košček — enajsti — z enim žebličkom meri le $0,8 \times 1,2$ cm. Inv. št. A 2274 in 2278. Sl. 10.

28. Štiriindvajset bronastih žebličev z 1,7 cm širokimi polkroglastimi votlimi glavicami, ki so v treh primerih predrte, v drugih dveh pa fragmentirane (šest od njih jih sodi k oblogi ključavnice št. 30). Razen predrtih imajo vsi drugi še ohranjene oglate trne, ki so — kolikor so še celi — po 3 mm zunaj glavic pravokotno zapognjeni. Inv. št. A 2275. Sl. 11.

29. Petnajst bronastih žebličev z do 1,1 cm širokimi polkroglastimi votlimi glavicami, od katerih je le ena predrta. Oglati trni so skoraj vsi brez koncev, po enem ohranjenem primeru pa je videti, da so bili prav tako 3 mm zunaj glavic pravokotno zapognjeni. Inv. št. A 2276. Sl. 11.

30. Okov ključavnice na skrinjici, izdelan iz 0,5 mm debele bronaste pločevine rumene in rjavkaste barve, skoraj brez patine. V zgornjem delu sta vrezani dve odprtini: ena navpična pravokotna (6×17 mm), druga pravokotno zapognjena (16×16 oz. 8 mm). Ob večinoma okrušenih krajših stranicah so po tri luknjice, skozi katere so bili zabiti žeblički s 17 mm širokimi glavicami (glej št. 28!), kot je to ugotovljivo po sledovih na pločevini. Kateri žeblički so sodili k okovu ključavnice, se ne da ugotoviti, zato tudi ni mogoče presoditi, kakšna je bila oblika njihovih trnov. Pod kotasto odprtino je vtisnjen v pločevino 0,5 mm globok in 9 mm širok krog. Robovi okova, sedaj večinoma okrušeni, so bili poprej ravni. Vel $6,6 \times 9$ cm. Sem sodi tudi 1,6 m dolg zapah varovalne ploščice s polkroglastim navpičnim držajem. Inv. št. A 2285. Sl. 12 a.

31. Trakasti zapirač iz 2,5 mm debele bronaste pločevine, prekrte večinoma z grobo zeleno patino. Na gornjem koncu je širok 2,7 cm in na zunanji strani okrašen s tremi rebri med zarezi, v luknjici pa tiči ostanek trakaste spone, ki je bila po 9 mm poteka skozi zatič in les na obe strani pravokotno zapognjena. Proti drugemu koncu se zapirač z rahlo zaobljeno površino zoži na 1,3 cm ter preide prek oglatega rebra in žlebasto zajede v polkroglast zaključek. Na tem koncu je spodaj $1,3 \times 1,3$ cm velika polkroga pentlja za sprejemanje zatiča. D. 6,6 cm. Inv. št. 2266. Sl. 12 b.

32. Bronasta lokasta fibula, deloma patinirana, večinoma pa rumenkasto črnkaste barve. Del loka z nogo ter del igle manjkata. Peresovina ima po štiri navoje in je deloma prekrita z razširjenim locnem, okrašenim po robovih z žlebičem, po površini pa z vtisnjenimi drobnimi zobci. Na koncu oblega zaviha ima locenj na vrhu 1,2 cm širok spojen trakast obroček, na njegovi gornji strani pa je bilo četvero pokončnih rožičkov, od katerih je le še eden cel. Spodnji del loka je tu opremljen s prečnim vozlom, od katerega teče po notranji strani ploščato rebro proti nogi. D. še 4, š. peresovine 2,4, v. fibule ca. 2,5, d. ohranjene igle še 4,5 cm. Inv. št. A 2281. Sl. 13 a.

33. Oblo zapognjeni držaj iz 2 mm debele okrogle bronaste žice. Na zavitih koncih sta še ohranjena dela zavite žice spone, katerih konci so bili najbrž pravokotno zapognjeni. D. 7, v. 2 cm. Inv. št. A 2279. Sl. 13 b.

34. Trije obročki iz 3 mm debele bronaste žice rombičnega preseka, od teh dva prelomljena. Pr. večinoma 2,2 cm. Inv. št. A 2280. Sl. 13 c.

35. Železni kavelj oglatega preseka s pravokotno zapognjenim 2 cm dolгим zaključkom. Trn se proti sredini zdebela na 6×6 mm, nato pa preide v okrušeno konico. D. še 7,8 cm. Inv. št. A 2283. Sl. 14 a.

36. Stirje železni žebliji oglatega preseka, s ploščitimi glavicami. Dva sta še cela in po 4 oz. 4,5 cm pravokotno zapognjena. D. 4,2—7, deb. do 0,4, pr. glavica do 1,8 cm. Inv. št. A 2284. Sl. 14 b.

37. Močno obrabljeni bronasti novc (as) s pr. 2 cm. A.: cesarjeva glava na desno in ostanki napisa IMP CA. (VESPASIANVS...). R.: sledovi stoječe postave. Vladar: Vespazijan (69—79), kovnica: Rim, kovan: 71—79, ohranjenost: 4, oksidacija: 2, teža: 9,38 g, pečat: ↓, citat: RIC tip 549—551 (po analizi A. Jeločnika).

38. Trideset majhnih kosov velike amfore, izdelane iz prečiščene gline ter sivo rumenkasto pečene, z gladko površino enake barve. Fragmenti so v ognju prežgani in zato luskasto razlomljeni. Ohranjen je kos 12 cm širokega ustja z rahlo odebeljenim in nekoliko izvihanim robom, prav tako 4,7 cm dolg kos ovalnega ročaja deb. $2,6 \times 3,3$ cm, ki je bil na obeh straneh ravno odrezan. Debelina sten 1,2 cm. Inv. št. A 2258.

PRIDEVKI

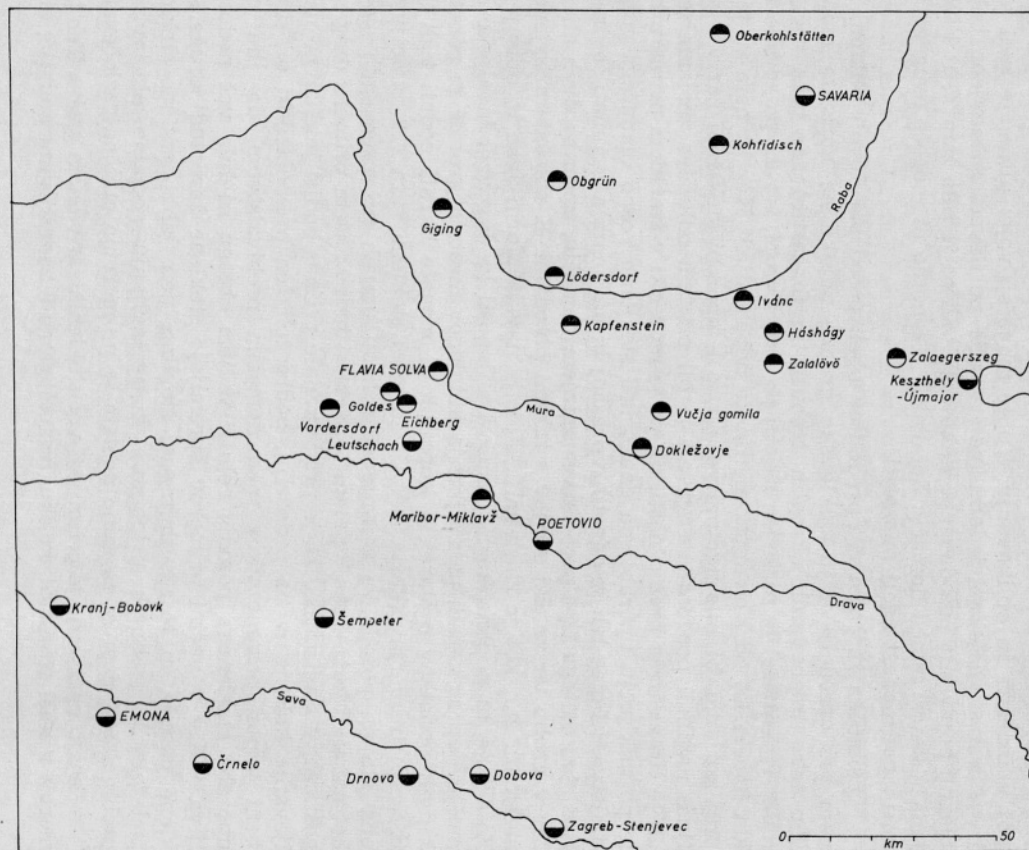
Steklene posode

Obe stekleni žari se tipološko razlikujeta med seboj po profilu trupa, ki je pri T. 1: 2 bolj okrogel, z najširšim obodom v gornjem delu, pri T. 1: 1 pa nekoliko iztegnjen in ima izrazitejši cilindričen vrat. Razlika pa je tudi v kakovosti steklovine in barvi, a tudi v kakovosti izdelave, ki je pri temnejši drugi žari očitno slabša (deformacije trupa in vratu, velika mno-

žina mehurčkov ter grudaste primesi v steklu). Dokler ne bo na razpolago primerjalnih študij, ki bi zajele tudi tehnološke podrobnosti, ne moremo prek splošne ugotovitve, da obe miklavški žari očitno nista iz iste delavnice. Po izvoru bo žara T. 1: 2 verjetno izvirala iz akvilejskih delavnic, na katerih pomen v 1. in 2. stol. za Podonavje opozarja F. Fremmersdorf.¹⁰ Na poudarjanje aleksandrinskega izvora »mnogih« žar se tu ne moremo zanašati, ker velja poleg Italije v prvi vrsti za zahodno Evropo,¹¹ razmeroma pogost pojav takih žar v naših krajih, ležečih neposredno ob glavni trgovski poti z izhodiščem v Akvileji, pa bi tak izvor le težko opravičeval.¹² Ker gre v večini primerov za precej splošen tip žare T. 1: 2, lahko v naslonitvi na mnenja drugih piscev tudi v našem primeru sodimo, da gre za izdelek iz Akvileje.¹³ Težje pa se je brez natančnejšega poznavanja odločiti pri žari T. 1: 1, ki po naštetih odstopanjih kaže na izdelovalca, neveščega ali vsaj površnega tako v pripravljanju steklene mase kot v izdelavi in oblikovanju. Tu je mogoče dvoje: ali se je tudi med izvoznimi akvilejskimi izdelki (za izvoz je po navadi namenjeno boljše blago!) pojavljala posoda slabe kakovosti,¹⁴ ali pa je bila žara T. 1: 1 izdelana v kateri izmed domačih delavnic.¹⁵ Trenutno ni mogoče drugega kot na to podrobnost zgolj opozoriti.

Tipološka in časovna opredelitev obeh posod sta dovolj ohlapni, da nam pri opredeljevanju miklavške grobne najdbe ne koristita mnogo. Tip tako imenovanih okroglih trebušastih (bučastih) žar brez ročajev (*ollae cinerariae*) je razširjen skoraj po vsej Evropi, v rabi pa so bile več kot dvesto let od klavdijsko-neronske dobe dalje.¹⁶ Kar bi nam tu torej prej koristilo, bi bile ugotovitve, ali so k uporabi steklenih žar v grobu ljudi nagibali posebni razlogi, ali je bil pri tem odločilen spol umrlega, ali je šlo za izraz premožnosti, ali pa je morebiti v smrtnem primeru bila le po naključju uporabljena ena izmed steklenih posod domačega gospodinjstva.¹⁷ Poleg teh še odprtih vprašanj bi nas morala zanimati še druga: razširjenost tega tipa posod na sosednjem območju, uporaba dveh ali več žar v grobu ter značaj grobov s takimi posodami. K splošni razširjenosti steklenih žar, kot jo zlasti za 2. stoletje navaja Morin-Jean in opisuje A. Kisa,¹⁸ je tu podana karta razprostranjenosti za jugovzhodnoalpsko območje, čeprav zaradi pomanjkanja katalogov mestnih grobišč in pomanjkljivih podatkov o starejših kopanjih ni mogoče hkrati podati tudi statističnih primerjav (karta 1).¹⁹ Če je torej steklena žara v 2. stoletju res bila glavna posoda za shranjevanje kosti umrlih pri premožnih slojih, kot navaja Morin-Jean,²⁰ potem to pomeni tudi v našem primeru dvig blagostanja v rani antiki. To je predstavljalo pri nas bodisi intenzivno naseljevanje kolonistov na podeželju, bodisi tolikšen premoženjski oz. družbeni vzpon posameznikov med domačim prebivalstvom, da jim tudi uporaba steklenega posodja celo v večjem obsegu ni bila več nedosegljiva.²¹ Ker v večini primerov spremljajo steklene žare tudi druge steklene posode, in to včasih precej številno, nam lahko antično steklo v podeželskih grobovih pripomore k ugotavljanju socialne plastovitosti prebivalstva, čeprav ga samo po tem še ne moremo etnično razločevati.²²

Drugo vprašanje je prisotnost več steklenih žar v enem grobu. Teh primerov v naši sosesčini, kolikor razpolagamo z zanesljivimi podatki, sicer

Karta 1. Območje najpogostejših najdb steklenih žar na obrobju jugovzhodnih Alp

Karta 1. Das Gebiet der dichtesten Glasurnenfunde am Südostalpenrand

- Steklene žare v gomilah
Glasurnen in Hügelgräbern
- ◐ Steklene žare v planih
grobvih
Glasurnen in Flachgräbern

ni mnogo, vendar število žar dosega tudi štiri.²³ Ker več pokopov v enem grobu, zlasti v gomilah, prihaja tu in tam do izraza, le da v večini primerov ni na razpolago antropoloških potrdil,²⁴ se zdi razlaga preprosta, vendar jo bo mogoče učvrstiti šele z novimi temeljitejšimi opazovanji. V miklavški grobnici sta stali obe posodi ena ob drugi in v obeh naj bi bile shranjene kosti, o katerih nimamo podrobnejših analiz, zato iz dvojne negotovosti ne moremo ničesar sklepati.²⁵ Podobne nejasnosti so tudi pri drugih znanih primerih v soseščini, zato v Miklavžu lahko le brez zadostnih dokazov — samo po žarah in v treh posodah zbranih kosteh — opozarjamo na možnost dvojnega pokopa.²⁶

Steklenice s trakastim ročajem so na obravnavanem območju videti redkejša najdba kakor žare.²⁷ V Miklavžu sta zastopana oba glavna tipa: prizmatične in cilindrične, ta razlika pa se tu razširja še na kvaliteto, debelost in barvo stekla ter na oblikovanje ročajev in dna. Prizmatična steklenica T. 1: 5 ima v soseščini le malo primerjav, saj se češče pojavljajo predvsem nizke oblike. Med najbližjimi primeri je podobna manjša steklenica iz Emone,²⁸ sem pa sodijo npr. tudi steklenice iz Brigetione, Mitrovice in zlasti iz Au am Krasing v Spodnji Avstriji, ki v sklopu svoje grobne celote podaja miklavškemu grobu podoben časovni okvir.²⁹ Ker gre očitno za široko razprostranjeno potrošno blago, naj bo omenjeno le, da imajo te steklenice večinoma široke, drobno podolž narebrenе ročaje, na dnu pa ima steklenica T. 1: 5 prav tako precej običajne koncentrične kolobarje, ki naj bi predstavljali preprost delavniški znak.³⁰ Ni povsem jasno, ali je bila izdelana s pihanjem v kalup ali pa so posamezne stene vliвали posebej ter nato spojili v celoto.³¹ Za časovno opredeljevanje miklavškega groba je prizmatična steklenica T. 1: 5 brez pomena in zato zanimiva predvsem kot redek pojav z neznanim izvorom.³²

Obe cilindrični steklenici T. 1: 3,4 sodita že po svetlejšem in tanjšem steklu med običajnejše steklarske izdelke, čeprav je videti, kot da so steklenice z okroglim tlorisom redkejše.³³ Po kvaliteti steklovine ter izdelavi nikakor ne sodita med prvovrstne, prosto pihane izdelke: najočitnejša dokaza za to sta neskrbno izdelani in nasajeni vodoravni rob ter poševno dno.³⁴ Posode te vrste (*stamnion*, *lagona*), po Kisi prvotno egipčanskega izvora in navadno v rabi za shranjevanje vina in olja, so v naših grobnih najdbah večinoma imele isto vlogo, čeprav so bile odkrite drugod tudi kot žare.³⁵ C. Isingsova jih večino pripisuje flavijskemu obdobju, kar bo veljalo tudi za obravnavani primer.³⁶

Elegantno obliko med steklenim posodjem ima lonec ali pokal T. 1: 6, ki se loči od drugih posod po izvrstni kakovosti stekla, po rumeno zelenkasti prosojni barvi ter po brezhibni izdelavi.³⁷ Čeprav je bil v grobu uporabljen kot žara za morebitni drug pokop, je najbrž poprej v gospodinjstvu sodil med imenitnejše predmete.³⁸ Po izvoru ga Morin-Jean presoja kot »precej natančno kopijo enega izmed kovinskih tipov, ki so bili odkriti med srebrnimi posodami v Boscocreale«.³⁹ Sorodne tipe obravnava Isingsova v okviru oblike 37 (pokali z enim ročajem) ter meni, da jih večina sodi v drugo polovico 1. stoletja.⁴⁰ Po njenih podatkih gre za močno razširjeno obliko posode, ki so jo redkeje izdelovali tudi iz gline

ali kot *terro sigillato*.⁴¹ Poleg obeh sorodnih glinastih izdelkov iz Poetovija in Stenjevca⁴² imamo na razpolago za primerjanje v bližini le podobne lonce ali pokale iz Emone.⁴³ V našem primeru gre morebiti za italški izdelek, čeprav bi po razširjenosti na zahodu lahko sodili, da so steklene pokale izdelovali tudi tam, in bi tako, zlasti ob primerjavi z južnogalsko sigilatno skodelo (glej spodaj!) tudi ne bil izključen uvoz iz Galije.⁴⁴

Med miklavškimi najdbami imata še dve vrsti steklenih posod svoje vzore v kovinskih izdelkih. Najprej zajemalka T. 2: 10 z navpičnim držajem, ki ima svoj vzor v bronasti zajemalki (*simpulum*), kakršne je iz panonskega območja opisal in tipološko razčlenil A. Radnóti.⁴⁵ To sorazmerno redko najdbo poznamo v Sloveniji še najbolj iz Emone.⁴⁶ Drugi, bolj razširjeni tip ima vodoraven držaj in je med miklavškimi najdbami zastopan z dvema posodicama T. 2: 3, 4. Obe imata rahlo usločen, v bistvu srednjevisok cilindričen trup, kakršen je v bolj strogi obliki znan z Lipniškega polja⁴⁷ in ga Morin-Jean presoja kot starejšo obliko, nastalo v 1. stoletju kot posnetek bronastih in srebrnih pater.⁴⁸ Podobne bronaste posode so znane tudi iz Emone, precej jih je bilo odkritih v tessinskih grobiščih, podrobneje je te, za vedri najštevilnejše kovinske posodice v Panoniji, predstavil Radnóti.⁴⁹ Izdelane iz stekla so mnogo redkejše oz. redkeje ohranjene, zato jim je mnogo težje najti primerjav.⁵⁰ Kisa jih je uvrstil v posebno skupino skodelic (*trulla*) in omenil, da so bile navadno v rabi kot pivske čaše, vendar miklavški posodici ne ustrezata povsem nobeni tam prikazanih oblik.⁵¹ Videti je, kot da sodita nekam v sredino med nizke in visoke tipe teh posod, prikazanih pri Isingsovi, čeprav se bolj nagibljeta k poslednjim. Tudi tu je časovni razpon zelo širok, od pompejskih najdb do najdb iz 3. stoletja.⁵²

Po številu je med miklavškim steklenim posodjem največ skodelic, vsega 6, ki so bile sicer vse razbite, a jih je bilo mogoče vsaj v risbi obnoviti. Ta pojav so doslej opazovali tudi v nekaterih sosednjih najdiščih, kjer so bile enako številne, čeprav se pojavljajo tudi posamič.⁵³ Tipološko bi lahko miklavške skodelice razvrstili v tri skupine. V prvo bi sodile tiste s polkroglastim trupom in izvihanim, rahlo odebeljenim robom T. 2: 1, 2, v drugo tiste z oblim koničnim ostenjem ter enakim ali navzven zavihanim robom T. 2: 8, 9 in v tretjo tiste z nizkimi zaobljenimi stenami ter enakim robom, ki se po obliki približujejo krožnikom (T. 2: 6, 7). Vsem je skupno odebeljeno dno s prstanastim robom, ki ima v sredini ozek in plitev omfalos ter svetla, večinoma modro zelenkasta, enkrat tudi rumeno zelenkasta barva stekla. K vsem bi bilo mogoče navajati primerjave iz drugih grobišč, kar kaže, da gre za precej pogosto uporabljano vrsto steklenih posodic, shranjenih često tudi v grobovih.⁵⁴ Naštete tri različice sodijo v vrsto številnih drugih, kot jih navaja Kisa,⁵⁵ posamezne od njih pa tudi drugi avtorji.⁵⁶ Očitno gre tu za italške izdelke, ki jih Isingsova (vsaj deloma) datira najbolj zgodnje v flavijsko obdobje.⁵⁷ Bolj kot pri drugih opisanih predmetih gre tu za bolj zgodnje stekleno posodje, ki npr. v Intercisi, kjer so italške steklene posode redkejše, v teh različicah ne nastopajo.⁵⁸ Tudi sicer se zdi, da se krog njihove razširjenosti na severovzhodu zaključuje ob vzhodnih Alpah.

V grobnici v Miklavžu sta bili najdeni tudi dve dišavnici, ki sicer na splošno sodita v družino najštevilnejšega steklenega posodja v antičnih grobovih, po svojih tipoloških prvinah pa sta že precej redkejši. V celoti je bila ohranjena le dišavnica T. 2: 11, ki ima poleg visokega vratu značilen predvsem nekoliko sploščen polkroglast trup s skoraj povsem ravnim dnom. Vodoravni rob je bil posebej pridejan, vendar precej neskrbno, tako da je znotraj ovalne oblike. Značilna je tudi sled zadržanjenja vratu na prehodu v trup, ki je tu komaj še opazna.

Med številnimi različicami dišavnic (*unguentaria*), ki jih opisuje Kisa, bi miklavška posodica še najbolj ustrezala dišavnicam skupine 3.⁵⁹ Če se opremo še na R. Sunkowskega delitev dišavnic po tipih in izvoru, bi lahko miklavško še najprej prisodili njegovi rimsko-egipčanski skupini, ne da bi kateri izmed tam objavljenih tipov povsem ustrezal našemu primeru.⁶⁰ Na Sunkowskega se sklicuje tudi Isingsova, ko opisuje miklavški dišavnici T. 2: 11 podoben tip 82 A 1 in ugotavlja, da se je ta oblika razvijala v glavnem v vzhodnih središčih, čeprav je dosegla tudi zahod.⁶¹ To meni tudi Radnóti, ko med gradivom iz Intercise izločuje tip tako imenovanih »svečnikom podobnih« dišavnic, od katerih pa nobena nima vseh značilnosti miklavške posodice.⁶²

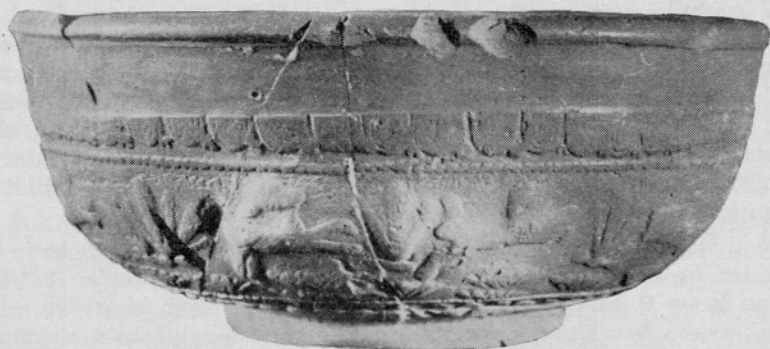
Neposredne primerjave iz bližnje sosesčine je najti seveda med neobjavljenim gradivom iz Poetovija, kjer se pojavljajo tudi nekateri po videzu predhodni tipi, znani npr. še iz Formina in Emone.⁶³ Najbrž ne bomo daleč od resnice, če postavimo dišavnico T. 2: 11 v prvo polovico 2. stoletja, saj je ne moremo prepričljivo izolirati od drugih najdb.⁶⁴

Druga dišavnica T. 2: 5 je bila ohranjena le v fragmentih in je v risbi približno obnovljena. Verjetno je, da je bila razbita šele ob odkritju, zdrobljeni deli pa pri zbiranju najdb spregledani. Ta tip dišavnic je v naših krajih redek, po izvihanem robu pa kaže, da sodi med bolj zgodnje oblike, verjetno še v 1. stoletje.⁶⁵ Ob primerjanju s Kisovimi tipi bi, če se ne oziramo na razvoj zadržanjenja vratu, ki ga tu ne moremo dokazati, lahko sodil v skupino 7, najpodobnejši pa je obliki A 24, ki pri obravnavanju te oblike ni posebej omenjena.⁶⁶

Pregled steklenega posodja iz miklavške grobnice nam tako podaja večinoma časovno precej enotno gradivo, čeprav je med njim le malo tipov, ki bi sami po sebi zadostovali za neoporečno datiranje celotne najdbe. Med posode, ki bi lahko v prvi vrsti sodili v 1. stoletje, bi sodili: žara T. 1: 2, dišavnica T. 2: 5, skodelice, morebiti še steklenici T. 1: 3, 4 in pokal T. 1: 6. Ta opredelitev je za sedaj utemeljena le na splošnejših opazovanjih, ker nam podrobni prikazi domačih (s steklom bogatejših mestnih) grobov še manjkajo. Ker pa večina teh posod traja v 2. stoletje in celo dalje in ker — morebiti razen dišavnice T. 2: 11 — nimamo dokazov, da nekatere posode ne bi mogle izvirati že iz 1. stoletja, je posamično datiranje miklavških steklenih posod za sedaj še vedno nezanesljivo.

Terra sigillata

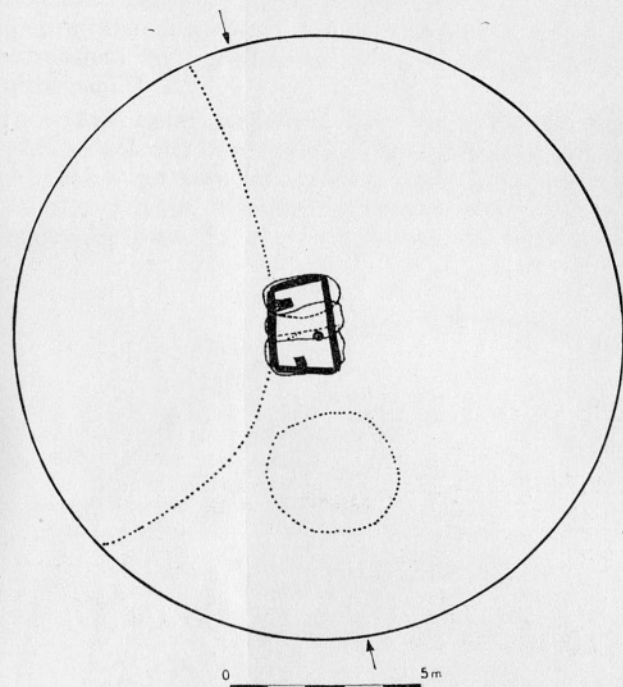
Z reliefom okrašena sigilatna skodela tipa Drag 37 (sl. 3) je bila izdelana iz večinoma dobro prečiščene gline in prevlečena z loščem enakomerno živo rdeče barve in motnega sijaja.⁶⁷ Izdelana je bila v običajni

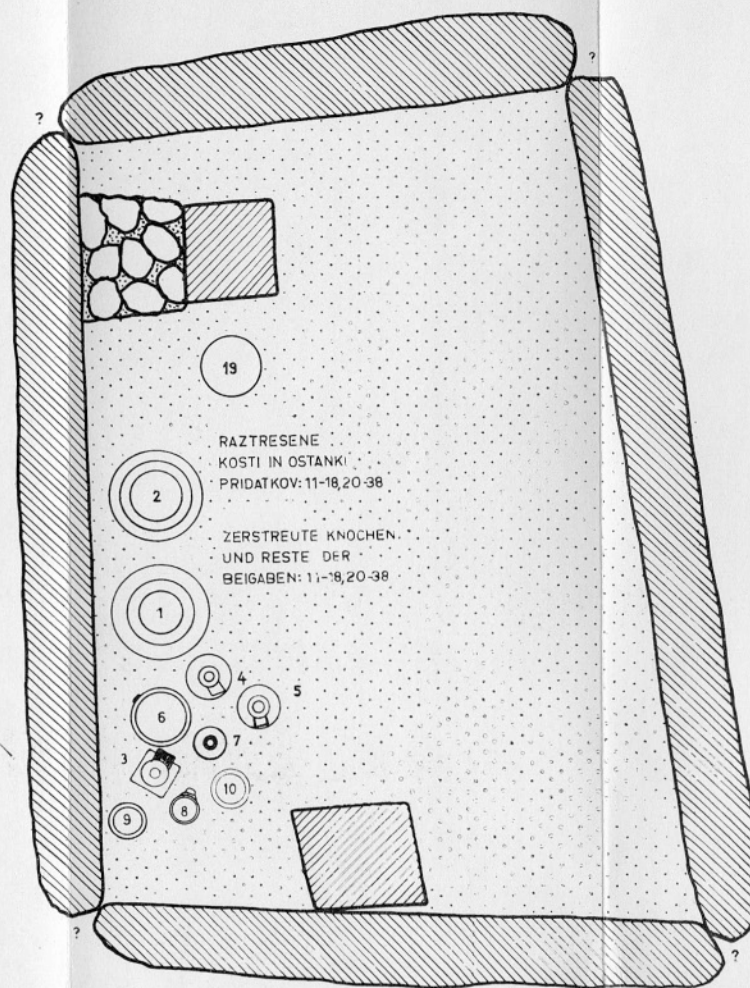
Sl. 3. Miklavž pri Mariboru. Sigilatna skodela: od strani in od spodaj
Abb. 3. Miklavž bei Maribor. Sigillataschale: Ansicht von der Seite
und von unten

tehniki, tj. v kalupu, verjetno nasajenem na lončarski kolovrat, pri tem je bilo posebej dodelano dno in do 1,9 cm širok neokrašen pokončni rob.⁶⁸ Posledica te dodelave so od glajenja dna nekoliko zabrisani spodnji rob reliefnega venca ter deloma do polovice uničeni jajčni niz na gornjem obrobju reliefa.⁶⁹

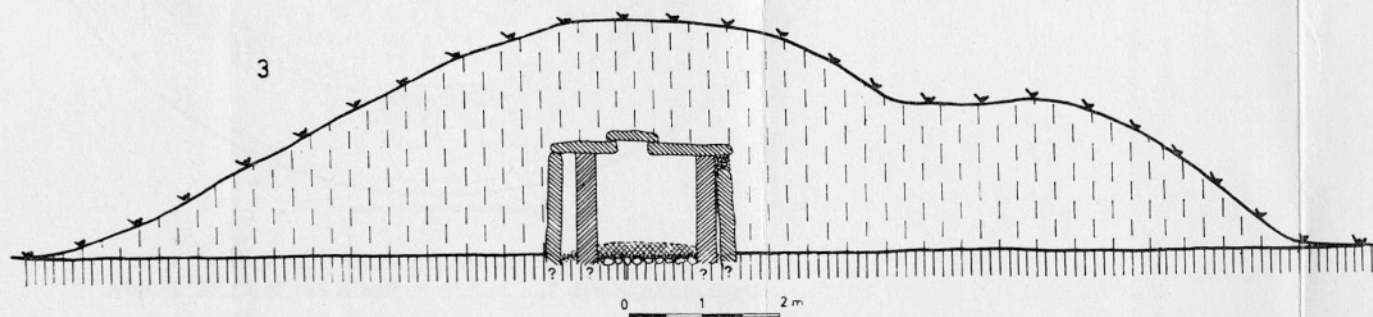
Oblika polkroglaste skodele Drag 37, nastale očitno iz tipa Drag 29,⁷⁰ v našem primeru za časovno opredelitev skodele ni pomembna. Njeni pričetki v južni Galiji v F. Hermetovem tretjem, prehodnem obdobju delavnic v La Graufesenque (v Neronovem času ali po letu 60 n. št.)⁷¹

1

2

3

MIKLAVŽ PRI MARIBORU

GROBNICA V GOMILI 1

Hügelgrab 1 mit Grabkammer

PEPEL-ASCHE

HUMOZNA PLAST-HUMUSSCHICHT

NASUTA ZEMLJA-AUFGESCHÜTTETE ERDE

KAM. PLOŠČA-STEINPLATTE

MARMOR

OBLICE Z MALTO-GERÖLLE MIT MÖRTEL

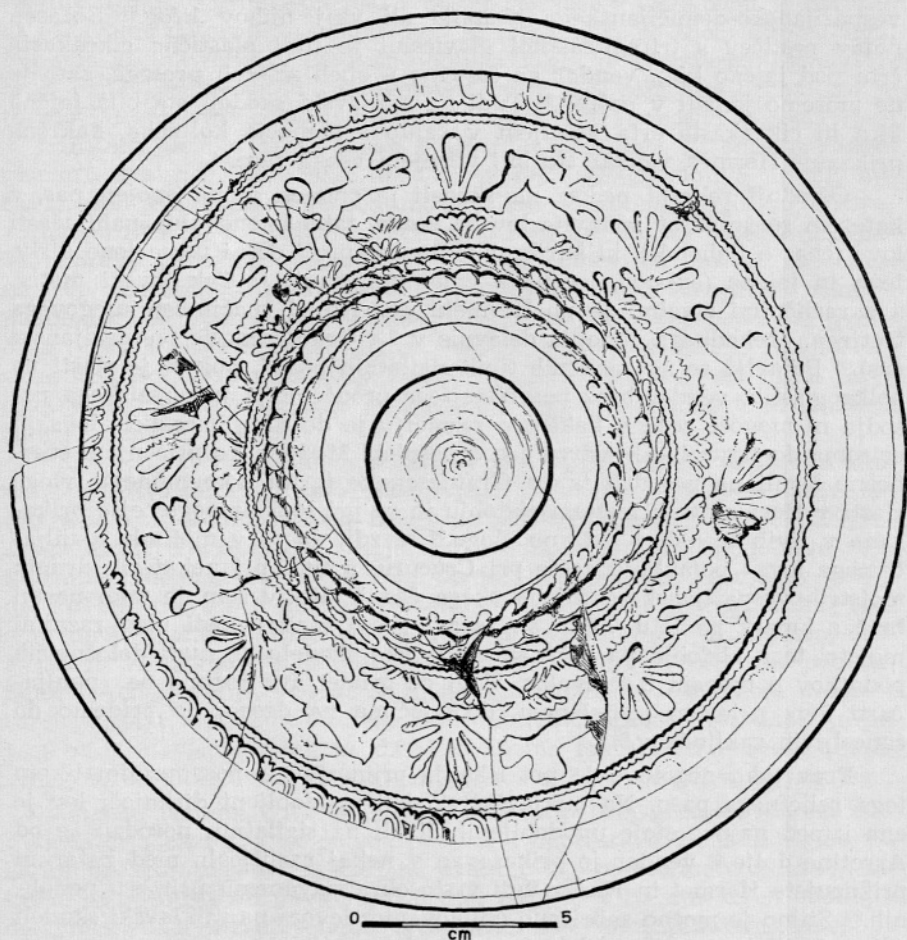
ESTRIH-ESTRICH

SLEDovi ODKOPov-ABGRABUNGSSPUREN

ter stalna oziroma celo prevladujoča uporaba v poznejšem času do 3. stoletja (nazadnje iz delavnic v Westernndorfu)⁷² dajeta preširok okvir, zato se lahko nekoliko zanesljiveje opremo le na reliefni okras. Zanj je najpoprej značilno, da je precej neskrbno izdelan, uporabljeni so že dokaj izrabljeni žigi, posamezni členi pa so bili očitno že ob izdelavi močno zabrisani.⁷³

Med vsemi reliefnimi členi na miklavški skodeli je za datiranje in poskus določiti izdelovalca najpomembnejša jajčna kita, čeprav predstavlja sama po sebi na splošno najdalgotrajnejšo okrasno prvino.⁷⁴ V ta namen prihaja v poštev predvsem pestič, ki je tu nameščen na desni strani jajčnega člena in ima glavico razdeljeno na tri rogljiče. Taka oblika

Sl. 4. Miklavž pri Mariboru. Relief na sigilatni skodeli
Abb. 4. Miklavž bei Maribor. Relief auf der Sigillataschale

je po Hermetu značilna za tretje in četrto obdobje delavnic v La Graufesenque (med 68 in 117 n. št.), kjer se pojavlja kmalu za skodelami tipa Drag 37.⁷⁵ Med mojstri, izpričanimi z žigi, ki so uporabljali ta motiv, našteva R. Knorr naslednje: *Mommo*, *Sasmonos*, *Biragill*, *Mercato* in *Mascuus*,⁷⁶ z nekaterimi različicami pa so ga uporabljali še *Crucuro* in *M. Crestio*,⁷⁷ sem sodi tudi P. Karnitscha Severov stil.⁷⁸ Za spodnjo časovno mejo bi tako lahko v južnogalskih delavnicah vzeli čas okrog leta 75 n. št., za gornjo pa z morebitnimi izjemami čas okrog leta 95; po temtakem bi bil ta motiv v uporabi dobrih dvajset let.⁷⁹ Težje je po tej različici miklavški skodeli določiti mojstra, kar je brez žiga tudi ob upoštevanju drugih okrasnih prvin praktično nemogoče.⁸⁰ Že glede na oddaljenost obravnavane najdbe in druge okoliščine, a tudi po navidezni podobnosti bi kazalo, da pridejo v poštev najmlajši mojstri iz navedenega vespazijansko-domicijanskega obdobja ali vsaj njihov krog.⁸¹ Sočasen pojav pestičev s trirogličastimi glavicami je tudi plastična cikcakasta črta pod jajčno kito, vendar ga časovno v obeh smereh presega, zato je ne moremo jemati v poštev.⁸² Tudi na miklavški skodeli sta bila jajčna kita in cikcakasta črta vtisnjeni v kalup s pomočjo koleščka, kakršne prikazuje Hermet, vendar sta bili vtisnjeni vsaka zase.⁸³

Osrednji reliefni prikaz na skodeli je omejen le na enojen pas, v katerem se štirikrat ponavlja lovska scena, tako imenovani »pahljačasti lov« (chasse flabellée), ki štirikrat prikazuje proti desni usmerjeno dirko leva in jelena (*cursus*), ločena z vmesnimi grmiči.⁸⁴ Tak lovski motiv, a z različnimi živalmi je po Hermetu ena izmed značilnosti njegovega tretjega, prehodnega obdobja delavnic v La Graufesenque (vespazijanski čas).⁸⁵ Pojavlja se na različnih tipih sigilatnih posod, pogost je zlasti na polkroglastih, vendar brez podrobnejšega proučevanja južnogalskega posodja ni mogoče reči, v kakšnem razmerju je do drugih različic lovskih oziroma do figuralne krasitve posod nasploh. Medtem ko pričenjajo štiri-nožne živali na posodah iz La Graufesenque igrati pomembnejšo vlogo zlasti v Hermetovem tretjem obdobju in so pri tem najpogostejše prikazane v živih scenah z aktivno vlogo,⁸⁶ se zdi, da se v motivih »pahljačastega lova« pojavljajo češče pri Crucuru, a tudi pri nekaterih drugih mojstrih vespazijansko-domicijanskega časa.⁸⁷ Motiv sam je tako nastal bržčas kmalu po letu 70 n. št. zaradi svoje razširjenosti med raznimi mojstri tega obdobja pa nam za miklavško skodelo ne nudi določnejših podatkov o njenem izdelovalcu. Tudi če primerjave zožimo na »pahljačasti lov« z levom in jelenom, dirkajočima na desno, ne pridemo do zanesljivih zaključkov.⁸⁸

Prav tako negotova je pot iskanja primerjav k posameznim likom tega reliefnega pasu. Na miklavški skodeli upodobljeni dirkajoči lev je ena izmed najpogostejše upodobljenih živali na sigilatnih posodah že od Arretine dalje,⁸⁹ vendar je prikazovan v nekaj različicah, med katerimi prikazujeta Hermet in Knorr tudi vrsto obravnavanemu primeru podobnih.⁹⁰ Stilno je močno zabrisano oblikovanim levom na miklavški skodeli pri naštetih primerih podobna enaka drža, vijugasto navzgor zavihan (tu enakomerno odebeljen rep) ter ločeno oblikovane prednje noge, medtem ko po glavi podobnosti ni mogoče razločiti, od zadnjih nog pa je pri-

kazana le ena. Oddaljenost od Germanovih levov z njihovimi podrobno prikazanimi grivami je precejšnja, zabrisani lik pa že sam po sebi onemogoča natančnejše primerjanje.

Mnogo redkejši so med živalskimi upodobitvami na sigilatnih posodah jeleni. Izmed nekaj različic, ki so vse češče od tiste na miklavški skodeli, imamo na razpolago za obravnavani primer le malo primerjav.⁹¹ Podobno kot lev je tu tudi jelen grobo zabrisan, zlasti rogovje, medtem ko je trup dokaj jasnejši, vrat tenek, noge (prikazane dvojno) pa enakomerno debele in okorne. Do neke mere čist je le en relief, pri drugih pa so zlasti pri nogah nastale poškodbe, a tudi žigi niso bili vtisnjeni v kalup enakomerno, temveč v različnih naklonih.

Vmesne presledke med liki živali izpolnjuje na miklavški skodeli rastlinski motiv: grmiček z listi v obliki pahljače.⁹² Oblikovan je površno in je deloma deformiran, očitno tudi ni bil izdelan po enem samem žigu, ker ima večina reliefov drugačno obliko. Vsem je skupna paličasta podlaga, pri kateri se ne da več ugotoviti, če je tudi bila profilirana, kot je to značilno pri primerih, ki jih navaja Hermet.⁹³ Ti motivi so sestavljeni iz trilistnih členov, ki se redko pojavljajo vsak zase (v obravnavanem primeru dvakrat). Različnost upodobitev rastlinskega motiva na miklavški skodeli je ena izmed posebnosti, ki jo loči od večine drugih najdb, svoj vzrok pa ima prej v izdelovalčevi površnosti kot v taki posebni težnji.⁹⁴ Ta nepravilnost oblik oz. odstopanje od sicer običajnih vzorcev nam onemogoča podrobnejše primerjave, ki jih moramo zato omejiti na iskanje podobnosti tu uporabljenih členov. Kolikor je torej pri podobnih grmičastih členih mogoče zaslediti tudi mojstre, vidimo, da sodijo razen Mercata, večinoma vsi v vespazijanski čas, najpristnejši žig med njimi pa je imel očitno Germanus, kar je glede na ustvarjalno moč tega lončarja tudi razumljivo.⁹⁵

Kot drugod v lovskih in podobnih scenah, so tudi na miklavški skodeli pod živalmi in grmiči upodobljeni šopi trave. Osnovni motiv teh šopov je isti, kot ga navaja Knorr za mojstre vespazijansko-domicijanskega časa.⁹⁶ Po Hermetu izhaja ta motiv iz rastlinske upodobitve »šop z osmimi vlakenci«, in sicer tako, da je bil uporabljen le njegov gornji del kot šop trave pod nogami štirinožcev (in ljudi) in je v tej obliki tudi ena izmed značilnosti Hermetove tretje prehodne dobe.⁹⁷ Kot precej razširjen in večinoma enako oblikovan žig ne prihaja v poštev za podrobnejše opredeljevanje, vendar se njegova razširjenost v glavnem ujema z razširjenostjo drugih že obravnavanih motivov.⁹⁸ Določeno redkost je pri tem na miklavški skodeli to, da je večinoma razporejen v dveh, nepravilno oblikovanih vrstah, a tudi zanj najbrž ni bil uporabljen en sam žig.⁹⁹

Opisani reliefni trak omejuje spodaj najpoprej gornji podobna cikcakasta črta, pod njo pa poteka proti levi nepretrgan trolistni venec. Ta izvira po svoji zasnovi iz skupine cvetnih kit, po Hermetu girland, kakršne se po njegovih navajanjih precej pogosto v zadnjih dveh obdobjih delavnic v La Graufesenque (vespazijansko-domicijanskem času), in sicer se v zadnjem obdobju pojavljajo predvsem kot spodnji rob reliefnega pasu.¹⁰⁰ Različic je tu izredno mnogo, a tiste na polkroglastih posodah imajo po Hermetu skupno lastnost v tem, da so preproste in ozke

ter nameščene pri dnu posod.¹⁰¹ Na miklavški skodeli sestavlja venec osrednji pas reliefno privzdignjenih nerazčlenjenih luskastih lističev v strnjenem nizu. Na obeh straneh ga obdajajo pošev stoječi nižji in manjši kapljicaški listi, katerih tanek pecelj se le redko še dotika sredine, njihovi zunanji robovi pa so večinoma nazobčani. Med več kot dvesto vzorci na Hermetovih tablah ni niti enega, ki bi povsem ustrezal vzorcu na miklavški skodeli. To bi bilo mogoče razlagati tudi s tem, da gre tu za precej neskrbno izvedbo motiva, pri primerjavah pa se moramo zato omejiti na najpodobnejše vzorce, ki pa nam o južnogalskih mojstrih ne povedo ničesar zanesljivega.¹⁰²

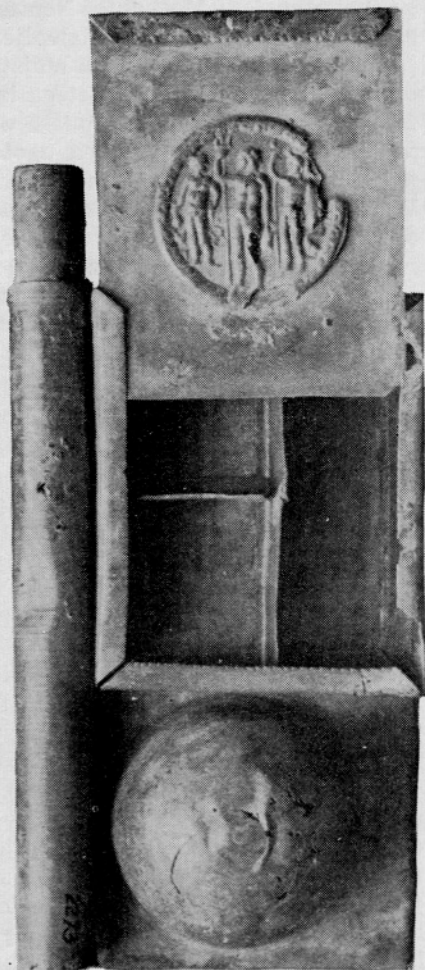
Tipološko predstavlja skodela sl. 3-4 iz grobnice v Miklavžu za konec 1. stoletja že dokaj razširjen tip sigilatne posode, in sicer enega njenih manj kakovostnih izdelkov. Nedvomno lahko vidimo v njej iz južne Galije uvoženo blago, ne da bi mogli ugotoviti tudi proizvajalčevo ime. Če se poskusimo opreti na statistiko, vidimo, da je največ na skodeli uporabljenih reliefnih motivov izpričanih pri Mercatu in Crucuru. Po tem bi smeli sklepati, da je bila skodela izdelana med leti 75 in 95, ob koncu tega obdobja ali nedolgo zatem, pa je bila bržkone že v kupčevih rokah oziroma celo že v grobu. Po kateri poti je dospela semkaj, se za sedaj še ne da zanesljivo ugotoviti, zlasti ker nam iz južne smeri, ki se zdi za drugo polovico 1. stoletja bolj logična, manjka primerjav.¹⁰³ Po dosedanjih ugotovitvah so prve sigilatne posode že s prvimi vojaškimi enotami dospele v novoosvobodene kraje vse do Donave, iz vojaških krogov pa so tudi poslej prihajala nova naročila.¹⁰⁴ Po propadu italjskih sigilatnih delavnic so južnogalski izdelki že od neronskega časa dalje pričeli zamenjavati italško blago, ne da bi kaj dosti prodrli izven vojaških oziroma mestnih središč.¹⁰⁵ Poetovio, ki leži neposredno na tej trgovski poti, je seveda tudi sprejemal sigilatno posodje, v večjem obsegu zlasti od sredine 1. stoletja dalje, delež južnogalskih izdelkov pa znaša tudi tu komaj 4 % celotne sigilate ali 15 % sigilate iz 1. stoletja (v Arraboni pa npr. 80 %!).¹⁰⁶ V tem skromnem izboru iz obdobja pred prodorom srednjegalske sigilate tudi na poetovijsko tržišče, ko so panonske imitacije sigilatnih posod utrle prvič tudi trgovsko smer od severovzhoda, je — morda že po tej poti? — dospela v Poetovio tudi obravnavana skodela.¹⁰⁷ Odtod je bila le še kratka pot na dom enega izmed rimskih kolonistov ob Dravi in še krajša v grob, kjer se je ohranila v družbi izbranih predmetov kot dokaz daljnosežnih trgovskih poti in blagostanja novih naseljencev ob koncu 1. stoletja.¹⁰⁸

Škatlica za šminkanje

Škatlica za šminkanje sl. 5 je bila pridobljena v razlomljenem stanju, a ker so bili deli še ohranjeni na enem mestu, je zelo verjetno, da je bilo lepilo pod vplivom vlage popustilo in je bila najdba v grobnico položena nepoškodovana. Manjkata pa dva pomembna dela: terilna kamnita ploščica, na katero je bila škatlica prvotno nasajena, ter lopatica za pripravljanje ličila, kakršne so znane iz drugih podobnih najdb.¹⁰⁹ Vzrok za odsotnost teh delov ni znan. Če je možno, da je bila ploščica ob odkritju groba prav tako razlomljena in so njeni kosci v pepelu ušli naj-

diteljevi pozornosti, pa bi to težko trdili za bronast pribor, saj so bili iz grobnice rešeni mnogo manjši deli najdb. Bilo bi sicer bolj razumljivo, da bi ta pribor manjkal, ploščica kot pomembni del škatlice pa ne, vendar je seveda mogoče tudi, da sta manjkala oba dela in je bila škatlica že nepopolna položena v grob.¹¹⁰

Po oblikovni in funkcionalni plati podobna najdba iz Ujmajorja pri Keszthelyju že povsem razlaga tudi škatlico iz Miklavža, ki je sicer bolje ohranjena in skoraj brez patine, v notranjosti pa je z dvema prečnima stenama razdeljena na tri predalčke. Tudi namen teh predalčkov je znan, saj so bile v njih v podobni najdbi iz Frankfurta ob Maini še najdene paličice šminke.¹¹¹ Škatlica iz Miklavža ima tudi v celoti ohranjeno cevko s sledovi, da je bila nekdanj prilepljena k pločevinasti podlagi. Cevka je bila dvodelna, vendar ni povsem jasno, čemu je rabil krajši in tanjši kos,

Sl. 5. Miklavž pri Mariboru.
Škatlica za šminkanje
Abb. 5. Miklavž bei Maribor.
Schminkkästchen

vtaknjen v večjega, in tudi ne, kako je bila cevka na drugem koncu zamašena.¹¹²

Da je bila obravnavana škatlica dobro ohranjena, zato govori tudi to, da jo je bilo mogoče brez težav ponovno zlepiti; pri tem se vrhnja ploščica normalno giblje, deluje pa tudi zapah na prednji stranici. Kakšno lepilo je bilo uporabljeno v antiki, bi bilo mogoče ugotoviti šele po analizi bele snovi, ki se je na več mestih ohranila. Osnovni del škatlice ploščica z zapognjenimi robovi in kupolo je bila oblikovana z vihanjem in tolčenjem, kar kaže na posebno spretnost pri izdelavi globoke kupolaste vzbokline z njenim tankim ostenjem. Drugi deli so bili preprosto izrezani iz pločevine in primerno zapognjeni, skrbno pa je bil izoblikovan drobceni zapah.

Kar daje škatlici poleg njene siceršnje redkosti poseben pomen, je na pokrov nalepljeni pločevinasti medaljon z reliefnim prikazom treh golih božanstev: Merkurja, Neptuna in Marsa. Medaljon je bil odtisnjen s pečatnikom, izrezan in nalepljen na pokrov, relief pa kaže poprečno, prej okorno delo neznanega mojstra. Najdbe podobnih ploščic je zbral in obdelal J. Werner, razen tistega iz Ujmorja pa izvirajo vse take s škatlic za šminkanje in igralnih pušic v glavnem le iz zahodne Evrope.¹¹³ Pri teh primerih je bil ponekod ugotovljen tudi izdelovalec: mojster *Saciro* iz Kölna ali okolice. Stilne značilnosti reliefov na drugih ploščicah je Werner strnil v oznako »krog delavnic okrog Sacira« in jih tudi okvirno datiral v 2. in zgodnje 3. stoletje. Podobnost motiva reliefa na ploščici iz Ujmajora (sedeči Mars z gosjo) je tolikšna, da mu je spričo že znanih trgovskih zvez Porenja s srednjim Podonavjem v 2. stoletju bila razumljiva sorodnost te najdbe z najdbami iz Porenja. Pustil pa je odprto vprašanje, če gre za neposreden uvoz iz zahoda ali za posnemanje po (prav tako uvoženih in neznanih) nižjegermanskih vzorcih.¹¹⁴

V tem smislu se moramo poskusiti odločiti tudi pri medaljonu in škatlici iz Miklavža. Tu je zastopan povsem drug motiv, a tudi poglavitne značilnosti Sacira in njemu sorodnih izdelovalcev manjkajo.¹¹⁵ Privignjeni rob miklavške reliefne ploščice (sl. 6) se loči od zahodnih primerov, pri katerih tudi obrobní okras izhaja iz iste ravnine. Vtolčeni krožci, ki obdajajo (deloma znižane) krožne površine oziroma ploske bunčice, komaj še spominjajo na značilnosti jajčne kite na zahodnih primerih.¹¹⁶ Relief božanstev kljub okornosti še dovolj nazorno ponazarja posamezne dele telesa, oprsja pa tudi anatomsko razčlenjuje. To je opaziti tudi pri ploščicah iz Porenja, s katerimi ima miklavški relief skupno tudi sorodno oblikovanje glav v profilu in z dokaj grobimi potezami. Razmerja med deli telesa se v glavnem ujemajo, razen spodnjih delov nog, ki so očitno prekratki.¹¹⁷

Osrednja oseba, Neptun, je prav tako kot drugi dve, prikazan od spredaj, stoječ pol v desno, z glavo močno obrnjeno nazaj na levo. Drža desne roke, s katero se oprijemlje trizoba tik pod vrhom, je podana s pravilnim pregibom v komolcu, a z oprijemom od spredaj. Leva roka je izprožena ob telesu in drži oziroma se dotika z glavo navzdol nerazločno podanega delfina. Bradata glava s poudarjenim očesom ima dolge lase, deloma izoblikovane iz drobnih bunčic. Na levi rami je nakazan

počez oziroma nazaj viseč del oblačila, ki ob strani ni več viden. Stoječa drža ima obe stopali obrnjeni v eno smer, sledov podstavka ni, ker se stopala dotikajo obrobnega venca. Trizob je jasno oblikovan, pod roko ima linijo nekoliko prelomljeno, v celoti sega od roba do roba.

Lik Merkurja na levi polovici medaljona je zaradi pomanjkanja prostora nekoliko manjši. Drža telesa in glave je v glavnem podobna drži pri Neptunu, le da je telo v boku nekoliko prelomljeno, kot je to pri upodobitvah Merkurja navadno, stopali na vodoravnem paličastem podstavku pa sta še bolj razločno obrnjeni na levo, z levim je podstavek sploh prekrit. Obraz je nespoznaven, na glavi so vidni sledovi pokrivala — klobuka s krilci. Desno roko ima Merkur skrajšano in izproženo ob telesu, vendar z zapestjem navzven, ker drži v nji konično oblikovano možnjo z vidnimi sledovi treh šopov. Leva roka je v komolcu zapognjena navznoter, a ne še v pravem kotu, v njej drži navzdol obrnjeno glasniško palico s simboliziranimi kačama in sledovi krilc (*caduceus*). Pri njegovi desni nogi je upodobljen proti levi obrnjen petelin, stoječ na mizici podobnem podstavku (žrtveniku?), ki večinoma izginja pod pridvignjenim obrobniim vencem. Ta predstava Merkurja se po glavnih značilnostih ujema z običajnim upodabljanjem tega božanstva, velikost in drža pa sta tu očitno prilagojeni prostoru, ki je bil v medaljonu na razpolago.

V desni polovici je prikazan Mars v enaki drži, a z glavo obrnjeno naprej. Nekoliko pošev upodobljena stopala imajo podobno paličasto podlago kot Merkur, le manj izrazito. Desno roko ima enako kot Neptun dvignjeno in v komolcu prepognjeno, ker se z njo oprijema kopja tik pod konico. Komolec je tu prikazan nekoliko zaobljeno (da se ne bi dotikal rame sosedu?), oprijem pa je prav tako kot pri Neptunu le simboliziran. Leva roka ni vidna, ker drži od zadaj polovalni ščit, upodobljen

Sl. 6. Miklavž pri Mariboru.
Medaljon z reliefom na pomičnem pokrovu škatlice za šminkanje (povečano)

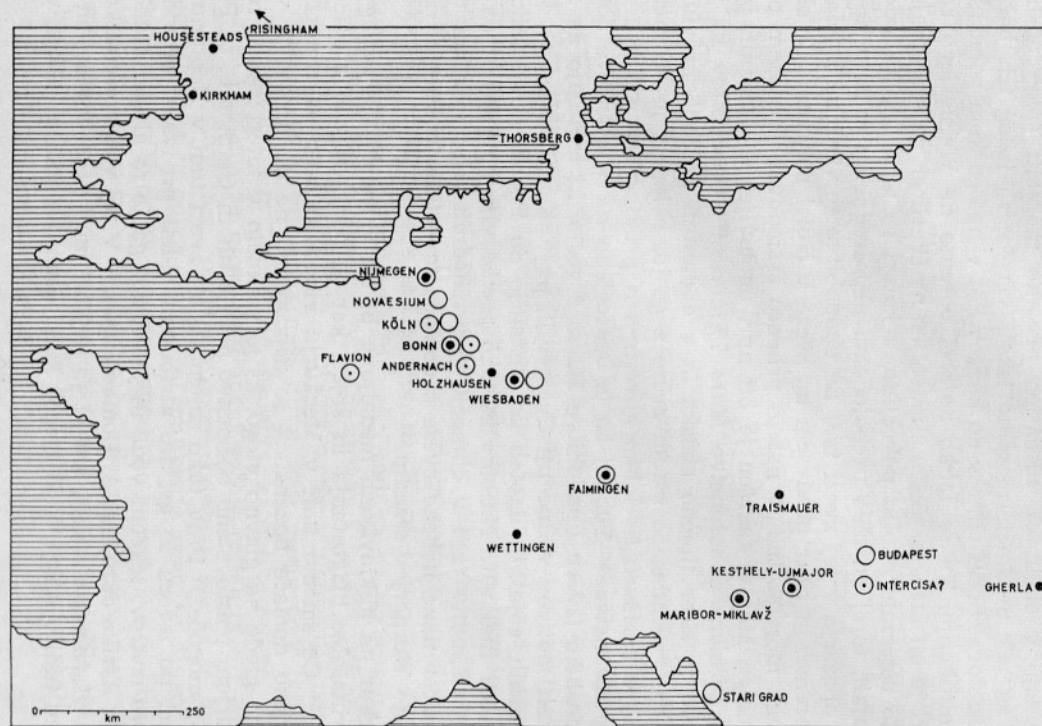
Abb. 6. Miklavž bei Maribor.
Medaillon mit Relief auf dem Schiebedeckel des Schminkkästchens (vergrössert)

z dvema vrstama drobnih bunčic. Bradati obraz ima poleg brade viden le še navpičen nos, glava pa je pokrita s širokokrajno čelado z nastavkom. Ob levi nogi božanstva je prikazana ozka paličasta črta, ki sega od obrobnege venca do sredine meč in predstavlja podlago, na kateri stoji na desno obrnjena gos z močno nazaj zapognjenim vratom, da ji je bilo mogoče tik pod ščitom upodobiti neizoblikovano glavo.

Poglavitne vzore za upodobitve božanstev na miklavškem medaljonu moremo vsekakor videti v likih z novcev. Čeprav tu skupina ne stoji na enotni podlagi, pa je bila vendarle vnaprej sestavljena, saj izvira vrsta sprememb pri posameznih likih prav zato, da bi bile čim bolj razporejene po tesnem prostoru. Na novcih so zato skupine večinoma prikazane manjše in v isti velikosti, medtem ko se višine božanstev tu razlikujejo pač glede na razpoložljivi prostor. Največji je zato osrednji lik Neptuna, ki skupno s trizobom sega od roba do roba in zasega tako osrednjo tretjino medaljona. Lik Marsa na njegovi levi je skupno z atributi uspešno vkomponiran v levo obrobje, medtem ko je moral izdelovalec Merkurja bolj pomanjšati, ker mu ni maral obrniti stopal.¹¹⁸

Stilno kažejo upodobitve očitne sledove provincializma, vendar ne tistega, ki se na kamnitih spomenikih v provinciah kaže s preprostim poenostavljanjem klasične plastičnosti likov v risarsko linearnost. Nasprotno daje relief še vedno vtis živahne plastičnosti, izdelovalec je bil dokaj večč v oblikovanju telesa, čeprav ga je izoblikoval okorno, deloma shematično in z nekaj nesorazmerji. Okornost obdelave se kaže predvsem v drži teles, ki so izgubila klasično razgibanost v prevesitvah teže in liniji in stoje tako togo in čvrsto na obeh nogah. Odmik od reliefne globine je očitno predvsem pri nogah, ki tu izjemoma nimajo razmaknjenih stopal, temveč so postavljene precej ploskovito in postrani. To je očitno zlasti pri liku Merkurja, medtem ko vzporedna poševnost stopal pri drugih dveh likih vendarle kaže težnjo po perspektivni upodobitvi.¹¹⁹ Drugi členi likov so v glavnem enaki kot na novcih, razlike so opazne le v nekaterih podrobnostih, npr.: obrazi so sicer individualizirani, a grobo izvedeni, vrhnji del prsi je večinoma pretirano izbočen, prijemi rok so le nakazani, spolovila in kolena pa shematizirana.¹²⁰ Ker pri tem ni šlo za preprosto posnemanje likov z novcev, temveč za precej svobodno poustvarjanje, bi lahko iz skromnejših sledov linearnega poenostavljanja sklepali, da gre tudi tu za tisti lastni provincialni stil, ki je v bolj razvitih zahodnih provincinah nastal iz sosljudja klasičnih oblik in provincialnih teženj po poenostavitvi.¹²¹

Svobodna predelava ikonografskih značilnosti posameznih likov in spremenjen razpored njihovih atributov, skratka precej samostojno prenašanje, ki ga je na drugih reliefih iz te skupine medaljonov ugotovil že J. Werner, je v našem primeru še posebno očitno.¹²² Videti je, da je to spreminjanje sicer običajnih motivov nastalo le zaradi prilagoditve prostoru, in še to predvsem zaradi izdelovalčeve težnje, da bi liki božanstev izpolnili ves prostor. Pri Marsu se to kaže že v tem, da drži tudi tukaj sulico v desni roki, ker na drugi strani zanjo ni bilo mesta, tam pa ima oklep pridvignjen k telesu, ker bi sicer pri nogah ne bilo prostora za gos. Iz istega razloga tako tu nima zlasti oklepa, ki se praviloma po-

Karta 2. Najdišče škatlic za
šminkanje in upodobitev
Marsa z gosjo v Evropi (po
Wernerju; Gherla = Szamos-
Ujvár)

Karte 2. Fundorte der
Schminkkästchen und der
Darstellungen des Mars mit
Gans in Europa (nach
J. Werner; Gherla = Szamos-
Ujvár)

- Neokrašene škatlice za
šminkanje
Unverzierte
Schminkkästchen
- ◉ Škatlice za šminkanje
z reliefnim okrasom
Schminkkästchen mit
Reliefverzierung
- Škatlice za šminkanje z
motivom Marsa z gosjo
na reliefnem okrasu
Reliefverzierte Schmink-
kästchen mit dem Motiv
des Mars mit Gans
- Motiv Marsa z gosjo
na drugih spomenikih
Das Motiv des Mars mit
Gans an anderen
Denkmälern

javlja na drugih upodobitvah.¹²³ Neptun ima prav tako trizob na svoji desni strani, ker je na levi že Marsova sulica, delfin pa je upodobljen v navpični legi ob izproženi levi roki, ker je ni bilo kam zapogniti, in tudi za prikaz oblačil ob strani ni bilo več prostora. Čemu ima glavo obrnjeno nazaj na levo in ne naprej kot Mars, bi bilo zaman ugibati, ker se taka drža pojavlja tudi drugod in prav tako brez vsebinskega pomena, zato gre lahko tudi tu le za nenamerno naključje.¹²⁴ Pri Merkurju je bil v stiski s prostorom žrtvovan le *caduceus*, ki ga božanstvo drži izjemoma upognjenega navzdol, saj se njegove leve rame že dotika komolec Neptunove desne roke, glava je obrnjena nazaj morebiti zaradi kompozicije.¹²⁵

Očitno je, da prikazana božanstva nimajo neposredne zveze z uporabo škatlice za šminkanje, na katero je bil medaljon prilepljen. Tudi če vzamemo v obzir, da medaljon prvotno morebiti sploh ni bil namenjen za tak predmet, moramo iskati vzroke za izbor teh božanstev prej v izdelovalčevem odnosu do kupcev kot v namenskem pomenu škatlic za šminkanje. Tu se lahko najprej opremo na Wernerjevo razlago, po kateri je bil Mars najčešče upodobljen na škatlicah za šminkanje zato, ker je to ustrezalo okolju pokrajine, v kateri so te predmete izdelovali in prodajali, torej vojaško prepojenemu neposrednemu zaledju limesa.¹²⁶ Werner opozarja v tej zvezi tudi na upodobitve te vrste na izdelavi vojaške opreme, in sicer predvsem na zveze v izbiri motiva.¹²⁷ Če sledimo tej razlagi, moramo tudi v našem primeru zasledovati predvsem provincialni pomen Marsa, kakršen je bil npr. ugotovljen v zahodnih provincah kot germansko božanstvo *Mars Thingsus*.¹²⁸ Upodobitev na našem medaljonu je sicer tipično rimska in v obmejnih predelih provinc tudi razumljiva,¹²⁹ vendar že zaradi zveze z gosjo, o kateri je Werner ugotovil, da je nerimska,¹³⁰ lahko govorimo o provincialno vplivani interpretaciji božanstva.¹³¹ Tu naj bo le opozorjeno na Wernerjeve domneve o germanskem izvoru upodobitve Marsa z gosjo, ki temeljijo na razširjenosti teh motivov v Spodnji Germaniji, pa tudi priljubljenosti te zveze v rimskih vojaških enotah od Britanije do Podonavja.¹³² Miklavška najdba sodi tudi v to skupino in tako predstavlja nov dokaz, da je bil razširjen ta motiv tudi v območju jugovzhodnih Alp, kjer kot uvožen izdelek sicer nima nobene zveze z domačo torevtiko in kultu in zato le dopolnjuje Wernerjev seznam.¹³³

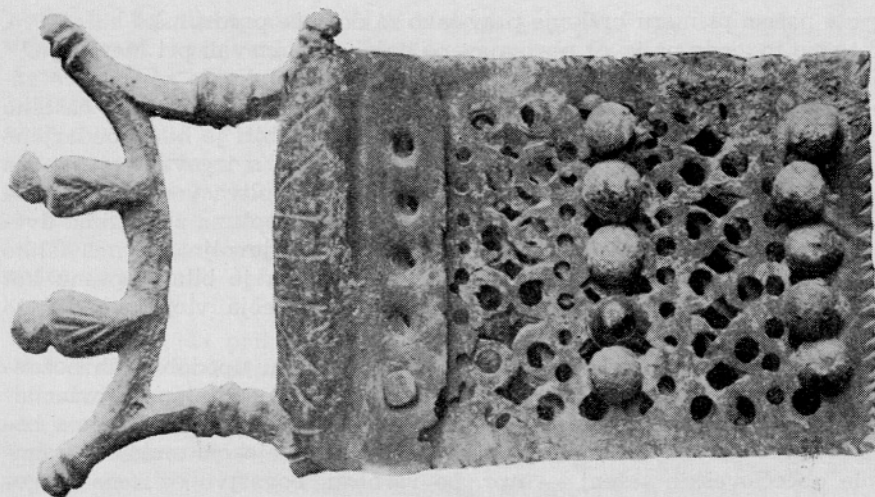
Merkur na miklavškem medaljonu bi bil v smislu teh razlag predvsem prinašalec blagostanja in sreče, kar je podkrepljeno z običajnimi atributi.¹³⁴ Če smemo tudi v Merkurju videti le sicer na rimski način upodobljeno domače božanstvo, se neposredno ne da ugotoviti, vendar bi bilo to glede na glavno vlogo, ki jo je imelo v interpretatio romana z Merkurjem poistoveteno božanstvo pri Keltih in Germanih, za Porenje vsekakor mogoče.¹³⁵ Prav tako smemo v tej zvezi tudi v Neptunu kljub njegovim, po izvoru še grškim atributom videti predvsem provincialno božanstvo izvirov, tekočih vodá in jezer, kot ga je za alpske dežele, Panonijo in Afriko opredelil A. Domaszewski.¹³⁶ V tej vlogi zaščitnika vodá oziroma vlažnosti nasploh, kot bi jo naj bil imel pred enačenjem s Pozejdom tudi v Italiji,¹³⁷ je njegov kult razumljiv tudi na celini, vendar

gre v našem primeru bržkone prav tako za domače predrimsko božanstvo, kot smo to glede na izvor obravnavane najdbe domnevali pri Merkurju.¹³⁸ Njegovega izpovednega pomena na škatlici za šminkanje ni mogoče zanesljivo razvozljati: lahko gre preprosto za božanstvo, ki je bilo čaščno v deželi plovnih rek (Ren, Donava) in jezer; morebiti je bilo poudarjeno uspešno potovanje po vodnih poteh, zlasti v zvezi s trgovanjem; možna bi bila tudi kakšna druga razlaga blagodejnega vpliva vodá — skratka ne moremo prek okvira domnev.¹³⁹ Kombinacija Neptuna z drugima dvema božanstvoma na medaljonu je očitno čisto svojevoljna in ima lahko konkreten pomen; v tej zvezi bi smeli verjeti, da je bila Neptunu kot osrednjemu in največjemu liku pripisana tudi večja vloga, vendar to seveda ni nujno.¹⁴⁰

V smislu takih razlag o pomenu na medaljonu upodobljenih božanstev bi tudi miklavška škatlica za šminkanje bila namenjena provincialnemu tržišču, sicer pogosti Marsov lik pa tu dopolnjen še z dvema božanstvoma, kar naj bi predstavljalo — v apotropejskem smislu — simbole občečloveških teženj — npr. po varnosti, bogastvu oziroma blagostanju, uspešnih poslih in potovanjih itd., ali pa morebiti samo prikaz v teh provincah najpogostejše češenih bogov. Pri Wernerju obravnavana skupina reliefnih ploščic nam pri tem ne nudi podrobnejših primerjav, temveč z razlago pomena Marsa predstavlja h gornjim domnevam le izhodišče. Zato moramo obravnavanje reliefnega motiva na miklavškem medaljonu za sedaj zaključiti le z domnevo, da tu ni bila izbrana kakšna sicer v antičnih oziroma provincialnih kultih dokaj običajna skupina,¹⁴¹ temveč je bil namenoma izbran poljuben motiv, ki naj bi ustrezal določenemu krogu kupcev v provinci.

Tudi o izvoru škatlice za šminkanje kakor tudi o njeni dataciji ne moremo podati trdne sodbe. Kot neokrašena toaletna potreščina naj bi bile po Wernerju česta najdba, vendar načrtnega pregleda o njih bržkone še ni. Če strnemo njegove ugotovitve na pregledni karti 2, vidimo, da so bile po tem začasnem pregledu precej splošno v rabi v večini evropskih provinc.¹⁴² Navidezna dvodelnost teh območij pa pričenja izginjati, brž ko zožimo pregled le na škatlice z reliefnim okrasom. Osredotočenje teh najdb na zahodu (Sacirov krog) je na ta način videti očitnejše, obe vzhodni najdbi iz Ujmajorja in Miklavža pa stojita nekako zunaj tega. O izvoru škatlice za šminkanje iz Ujmajora že Werner ni prišel do jasnosti, težave odločitve pa moramo z njim deliti tudi mi.¹⁴³ Na reliefni ploščici iz Ujmajora je zveza z zahodnimi (Sacirovimi) izdelki očitna vsaj po motivu upodobitve, moramo pa v našem primeru ugotoviti tudi razlike. Poleg drugačnega obrobja sta med njimi tudi motiv treh božanstev, o katerem ne poznamo primerjav, in medaljonska oblika reliefa. Te razlike seveda niso tolikšne, da bi povsem onemogočale primerjavo z zahodnimi primeri, saj se tudi tam pojavljajo poleg sedečega Marsa še drugi motivi, medaljon pa je poleg škatlic za šminkanje znan še drugod.¹⁴⁴

Vse te najdbe so pri Wernerju postavljene za naš primer v razmeroma pozno dobo, v glavnem v 2. stoletje in celo na njegov konec.¹⁴⁵ Ker si pri medaljonu iz Miklavža s primerjavanjem stilnih značilnosti ne moremo bistveno pomagati, zanj tudi ne moremo dokazati bolj zgodnje

Sl. 7. Miklavž pri Mariboru. Pasma spona s pritrjevalcem na jermen in predrtima okovnima ploščicama

Abb. 7. Miklavž bei Maribor. Gürtelschnalle mit Verschlussriemen und durchbrochenen Beschlagplättchen

datacije, za katero bi govoril del drugih najdb. Tudi pri večini drugih primerov so spremne najdbe neznane ali tako nedoločne, da ni na razpolago dokazov za pojav tega toaletnega pribora že v 1. stoletju.¹⁴⁶ Uvoz iz Porenja ali domače posnemanje (uvoženih) porenskih vzorov pred 2. stoletjem ni verjetno, zato za sedaj ni mogoče drugega kot ostati pri ohlapni dataciji, pridobljeni iz primerjav — 2. stoletje, kar ni brez vpliva na splošno oceno groba v miklavški gomili.¹⁴⁷ Škatlica za šminkanje iz Miklavža je torej po svojem namenu eden izmed splošno razširjenih toaletnih predmetov v provincialni Evropi, po reliefnem medaljonu bržkone edina najdba s takim motivom, po načinu reliefne obdelave in posameznih elementih (npr. zlasti Mars z gosjo) pa se uvršča v provincialno tvornost, znano doslej od zahodne Evrope (z Anglijo) do vzhodnega Podonavja.

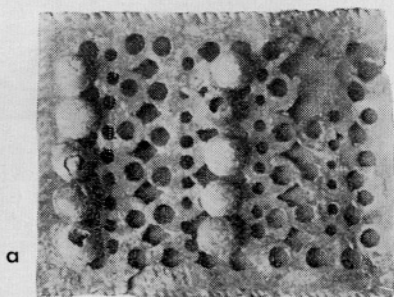
Pasma garnitura

Med bronastimi pridevki je bila v miklavški grobnici, žal v neznani legi, tudi garnitura pasnih okovov, ki jo sestavljajo pasna spona s pritrjevalcem na jermen in dvema predrtima oblogama, podolgasta predrta obloga, dva polobla okova na šarnir, štirje čolničasti (mandeljnasti) okovi, deset pravokotnih ploščic s po tremi in ena kvadratna z eno luknjico ter ustrezno število žebličkov s polkroglastimi glavicami različnih premerov. Manjkala pa sta pasna jezička; to si pri siceršnji popolnosti te najdbe le težko razložimo.

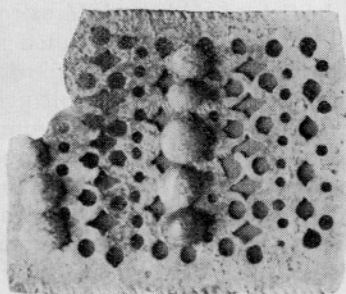
Opis in ocena te najdbe sta močno olajšana, odkar je J. Garbsch zbral in uredil te najdbe na noriško-panonskem območju.¹⁴⁸ Ob tam povedanem zato tu zadostuje nove najdbe uvrstiti v Garbschev sistem in tako

dopolniti njegove podatke.¹⁴⁹ Miklavška najdba je tako prva, ki v našem ožjem območju odkriva obstoj takih predmetov izven Poetovija, Celeie in Colatione tudi na podeželju, saj so bili doslej znani izven Flavie Solve le v gomilah ob Solbi.¹⁵⁰

Pasna spona sl. 7 sodi tako v Garbschevo skupino G 2 g in s tem pomnožuje doslej skromno število šestih takih predmetov zvečine z območja Flavie Solve, datiranih še v 1. stoletje.¹⁵¹ Ta tip spona torej skupno s podobnim G 2 f (doslej le en primer iz Drnovega) sodi med tiste redkejšje inačice, ki se pojavljajo skoraj posamič. Številčno mu je soroden preprosti pravokotni tip G 2 a, vendar je ta znan z mnogo bolj raztresenih najdišč. Ni ga npr., kakor je to pri drugih, najti na Koroškem in Dolenjskem, od sedmih kosov so trije iz soseščine Flavie Solve, Celeia in Colatio sta skupno z Miklavžem noriški najdbi in tako je spona iz skeletnega groba v Jutasu onkraj Blatnega jezera edina močno oddaljena od tega območja. Razen morebiti še najdbe iz Sausala je miklavška pasna

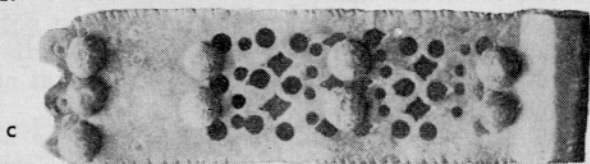
a

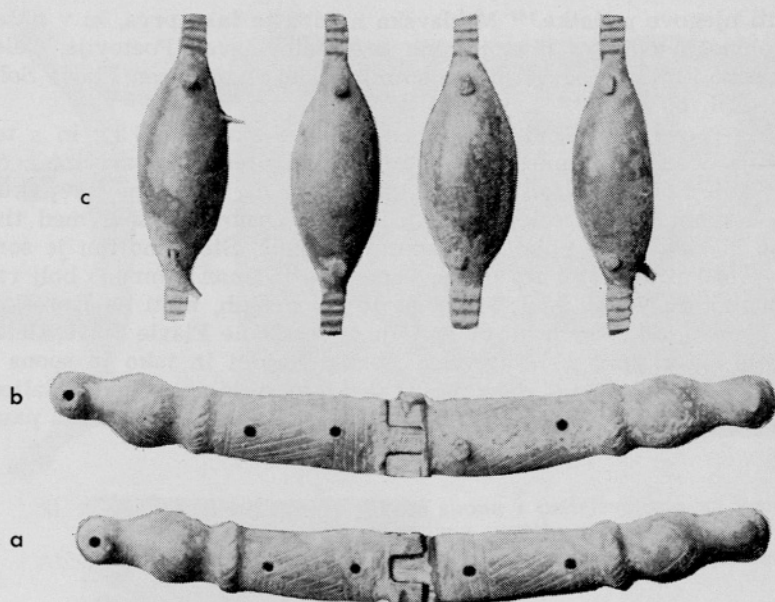
b

Sl. 8. Miklavž pri Mariboru.
Predrte okovne ploščice

Abb. 8. Miklavž bei Maribor.
Durchbrochene
Beschlagplättchen

c

Sl. 9. Miklavž pri Mariboru. Čolničasti okovi (zgoraj) in podolgovati votli okovi s šarnirjem (spodaj)

Abb. 9. Miklavž bei Maribor. Kahnbeschläge (oben) und längliche hohle Beschläge mit Scharnier (unten)

spona edina najdena v gomili. Kot kažejo sosednje najdbe, izvirajo pasne spone skupno z drugimi okovi iz bogatejših grobov, bodisi posamičnih na podeželju, bodisi z večjih grobišč oziroma mest.¹⁵²

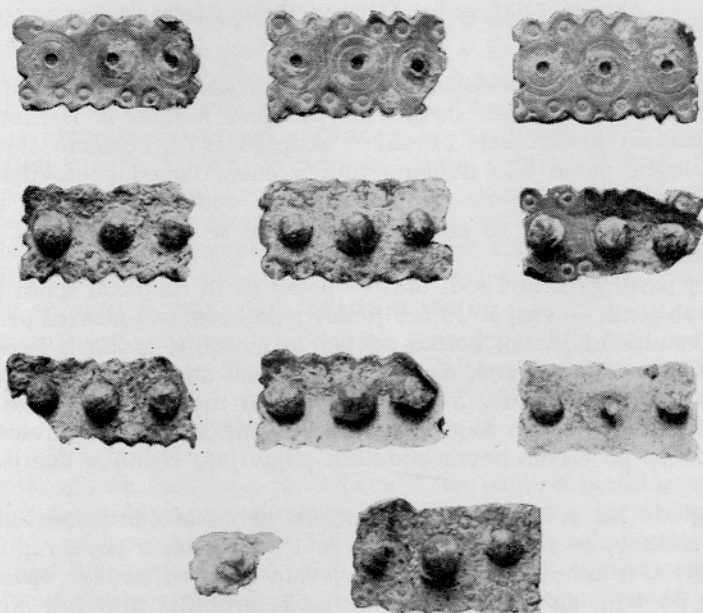
K sponi pripadajoč pritrdjevalec na jermen iz bronaste pločevine je preprosto okrašen s široko razmaknjenimi počeznimi oziroma poševnimi črtami, s petimi žeblički pa je bil pritrjen na jermen. Ta je bil na obeh straneh obložen z dvema pravokotnima predrtima oblogama sl. 8 a-b, katerih okras se še najbolj ujema s tipom B 3 a, znanim iz Gleisdorfa, pa tudi iz Posavja (Dobova, Sisak).¹⁵³ Tudi za miklavški oblogi velja Garbscheva ocena o »neostrosti, nepravilnosti in neenotnosti« v predrti tehniki izvedenega okrasa. Če domnevamo vzor miklavškim najdbam v tipu B 2 b iz Poetovija, potem so ga le površno posnemali. Pač pa sta oblogi tu dodatno okrašeni s poševnimi zarezi po robovih. Kolikor so okrasni motivi Garbschevih tipov dosledno enaki oziroma istovetni s prikazanimi vzorci, bi morali miklavški oblogi uvrstiti nekako med tipa B 3 a (podobnost po okrasu) in B 3 b, ker ima le po pet žebličkov v vseh treh vrstah. Ta vmesna stopnja bi bila očitna tudi po velikosti ploščic, saj nista povsem kvadratni kot tip B 3 a, pa tudi ne tako izrazito podolgovati kot tip B 3 b.¹⁵⁴

Tretja predrta obloga (sl. 8 c) je okrašena na isti način, samo da le v polovični širini. Neposredne primerjave v Garbschevi skupini zanjo ni,

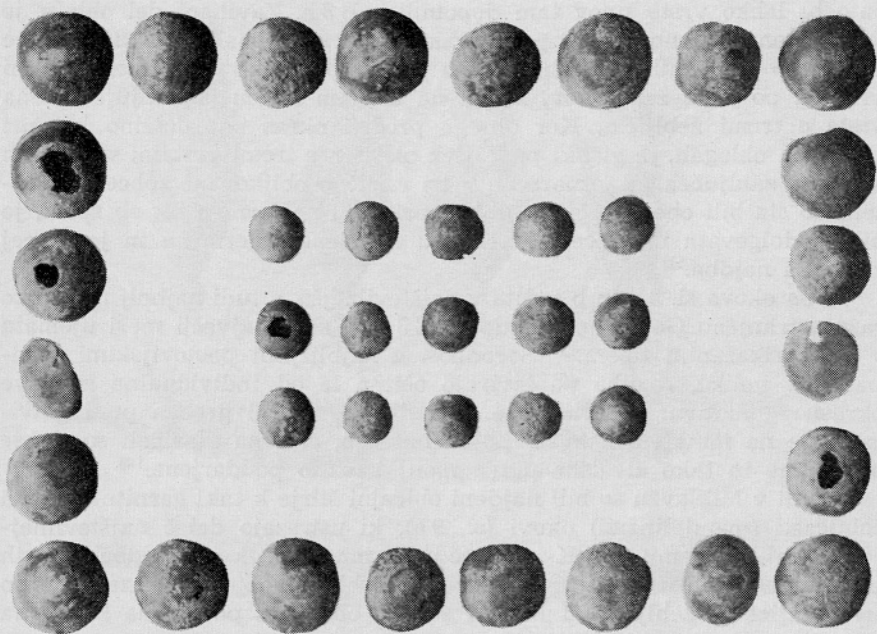
zato bi lahko vrsto tipov tam dopolnili z B 3 h. Zavihani del obloge je tu okrašen podobno kot pri pritrjevalcu za jermen, enake so tudi poševne zareze ob podolžnih robovih. Obloga je bila pritrjena na jermen s tremi vrstami po dveh žebličkov, ki jih na drugem koncu dopolnjuje še ena vrsta s tremi žeblički. Ker obsega predrti okras isto dolžino kot pri prejšnjih oblogah, je gladki podaljšek okrašen s tremi vrstami vtisnjenih krožcev, zaključek pa je narezan v tri različno oblikovane zobce.¹⁵⁵ Medtem ko sta bili obe poprejšnji oblogi pritrjeni na jermen tik ob sponi, je bila podolgovata nameščena na koncu navpičnega jermena in je precej redkejša najdba.¹⁵⁶

Oba okova sl. 9 a in b sodita v najštevilnejšo, a tudi najbolj na široko razprostranjeno Garbschevo skupino E 3 a in se v največji meri ujemata s tam prikazanim tipom.¹⁵⁷ Sorodnost z najbližjimi poetovijskimi najdbami je velika, razlike pa izvirajo očitno le od individualne izdelave okrasnega motiva: poševne črte so redkejše, prečni greben pred glavicama je na miklavških kosih pošev narezan, črte na glavicah so slabše ohranjene in tako živalska glava manj izrazito poudarjena.¹⁵⁸

Tudi v Miklavžu so bili najdeni običajni štirje k taki garnituri sodeči čolnčasti (mandeljnasti) okovi (sl. 9 a), ki ustrezajo daleč najštevilnejšemu Garbschevemu tipu K a.¹⁵⁹ Pač pa je mnogo redkejša najdba enajstih pločevinastih ploščic (sl. 10), ki imajo nazobčane robove in razen ene po tri luknjice za žebličke. Luknjice so bile obdane s po dvema krožcema

Sl. 10. Miklavž pri Mariboru. Okovne ploščice
Abb. 10. Miklavž bei Maribor. Beschlagplättchen

Sl. 11. Miklavž pri Mariboru. Votli okrasni žeblički
Abb. 11. Miklavž bei Maribor. Hohle Ziernägelchen

(pr. 5 oziroma 8 mm), podolžni robovi pa okrašeni z vtisnjenimi 1,5 mm širokimi krožci. Po obliki in številu podobno najdbo iz Bernsteina na Gradiščanskem je Garbsch uvrstil v skupino B 71, neznano število podobnih ploščic pa je bilo najdeno tudi v enem izmed poetovijskih grobov.¹⁶⁰ O legi teh oblog na pasu ni nobenih podatkov, ob treh noriško-panonskih najdiščih pa so znane take najdbe še z germanskega ozemlja na Češkem.¹⁶¹

K tej pasni garnituri sodi tudi — poleg tistih na pasni sponi in oblogah uporabljenih — vsaj še 18 žebličkov s polkroglasto glavico pr. 1,7 mm (sl. 11), vendar ni znano, koliko od teh je morebiti sodilo k leseni skrinjici.¹⁶² Garbsch je mnenja, da je bilo pri pasu uporabljenih verjetno po dvanajst takih žebličkov, a tega nam tu ni mogoče zanesljivo preveriti.¹⁶³ Prav tako je bilo najdenih vsaj 14 žebličkov s pr. glavnice 1,1 cm (sl. 11), ki se po Garbschevih podatkih pojavljajo redno v manjšem številu.¹⁶⁴

Ne glede na večje število žebličkov in če si odmislimo odsotnost pasnih jezičkov, se najdba iz Miklavža lepo ujema s podobnimi, navedenimi pri Garbschu, in bi tako potrjevala njegovo razlago opreme pasu.¹⁶⁵ Že po tem, da predmeti v miklavški grobnici niso bili strokovno ugotovljeni še v prvotni legi v grobu, pa ne moremo ničesar prispevati k razjasnjevanju še nejasnih vprašanj in se tako le priključimo Garbschevim razlagam.¹⁶⁶

Grobne enote, v katerih so bili odkriti predmeti pasnih garnitur, v podrobnem naštetu pri Garbschu, dajejo povsem drugačno podobo kot najdba iz grobnice v Miklavžu. Izjemen položaj v tej zvezi ji daje številno stekleno posodje, saj je za noriške najdbe značilna prisotnost keramike, ki je v Miklavžu praktično ni bilo. Prav tako manjka v obravnavanem primeru še vrsta drugih predmetov — nakit, ogledalo, pinceta, prejno vretence in podobno. Tudi ob tej najdbi še ne moremo potrditi Garbscheve domneve, da bi najdba pasne garniture in fibul brez drugih za noriško žensko nošo značilnih predmetov (ali pa samo fibula) lahko pomenila pokop poročene žene.¹⁶⁷

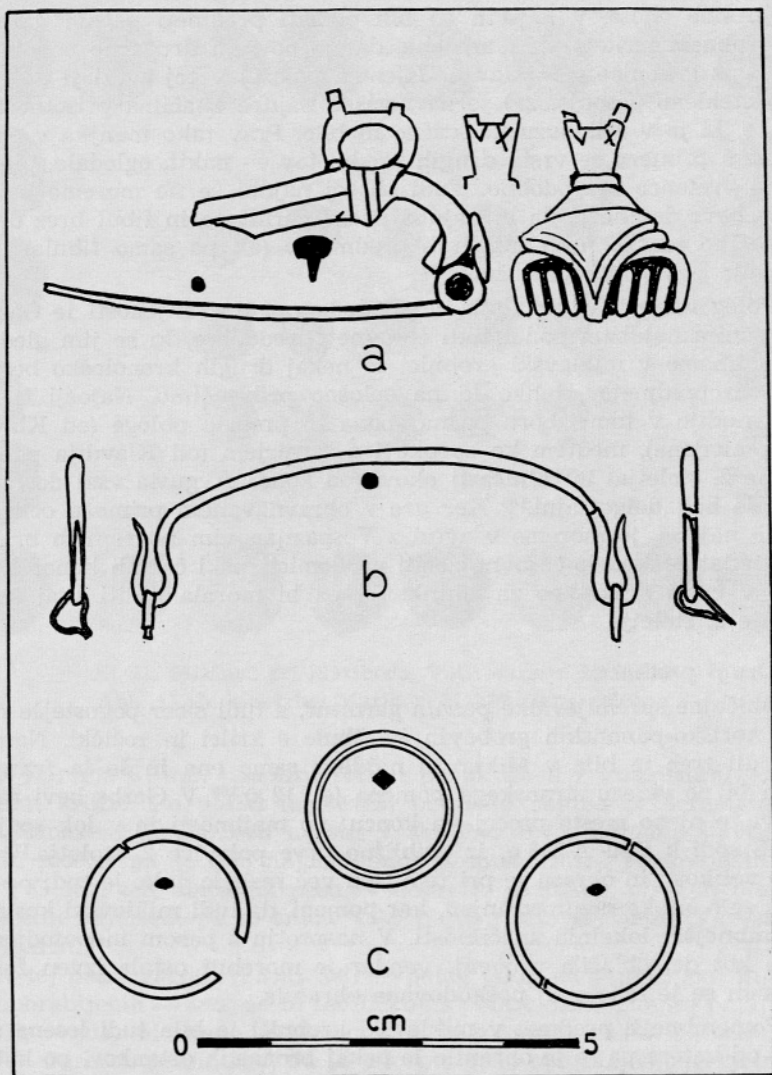
Poleg razvrstitve po tipih in pregleda razprostranjenosti je Garbsch k opisanim najdbam podal tudi časovne opredelitve, ki se jim glede na to, da imamo v miklavški grobnici še nekaj drugih kronološko bolj zanesljivih predmetov, lahko le na splošno priključimo. Najožji časovni okvir nudijo v tem izboru pasna spona in predrte obloge (od Klavdija do Domicijana), medtem ko so okovi s šarnirjem (od Klavdija pa prek sredine 2. stoletja) in čolničasti okovi (od konca Avgusta vsaj do Hadrijana) še bolj dolgotrajni.¹⁶⁸ Ker gre v obravnavanem primeru očitno za enotno najdbo, jo moremo v zvezi z Vespazijanovim novcem in bržkone tudi sigilatno skodelo časovno zožiti na domicijanski čas ali konec 1. stoletja, v zvezi s škatlico za šminkanje pa bi morala soditi vsaj šele v zgodnje 2. stoletje.

Drugi predmeti

Običajne spremljevalke pasnih garnitur, a tudi sicer pogostejše najdbe v noriško-panonskih grobovih so fibule s krilci in rožički. Namesto dveh ali treh je bila v Miklavžu najdena samo ena in še ta fragmentirana in po videzu stranskega pomena (sl. 12 a).¹⁶⁹ V Garbschevi razporeditvi je njeno mesto precej na koncu: po majhnosti in v lok spojenih krilcih sodi k tipu A 238 q, iz približno prve polovice 2. stoletja.¹⁷⁰ Kot že po velikosti in okrasu je pri tem tipu več različic, tako je tudi po najdiščih zelo široko razprostranjen, kar pomeni, da tudi miklavški kos nima pomembnejših lokalnih značilnosti. V nasprotju s pasom in posodjem je prišla kot del oblačila v ogenj, vendar je morebiti ostala izven žarišča sežiga in se je tako vsaj poškodovana ohranila.

Pomembnejši predmet v miklavški grobnici je bila tudi lesena skrinjica, od katere pa se je ohranilo le nekaj bronastih ostankov, po katerih komaj lahko sklepamo o obliki in velikosti.¹⁷¹ To so najprej okov ključavnice — poškodovana pravokotna ploščica iz zelo tanke pločevine (sl. 13 a), ki je bila pribita na leseno steno s šestimi žeblički, ti pa so imeli votle polkroglaste glavice s pr. 1,7 cm.¹⁷² Te okovne ploščice so razmerna pogosta najdba, v bistvenem večinoma enovite, glavne razlike so predvsem v sistemu ključev.¹⁷³ Miklavška najdba je zelo preprosta, brez okrasa, nad luknjico za ključ vtisnjen krog je imel neznan pomen.

K temu okovu sodi tudi zapiralec (sl. 13 b), ki je masivnejši in dobro ohranjen. Gre za ulit kos bronastega traku, ki je bil s trakasto vezjo pritrjen na približno 5 mm debelo steno. Ti zapirali so redkejši in npr. v bogati zbirki poznejših okovov skrinjic v Intercisi sploh niso zastopani.¹⁷⁴

Sl. 12. Miklavž pri Mariboru. Fragmentirana fibula (a), držaj pokrova lesene skrinjice (b) in trije obročki (c)

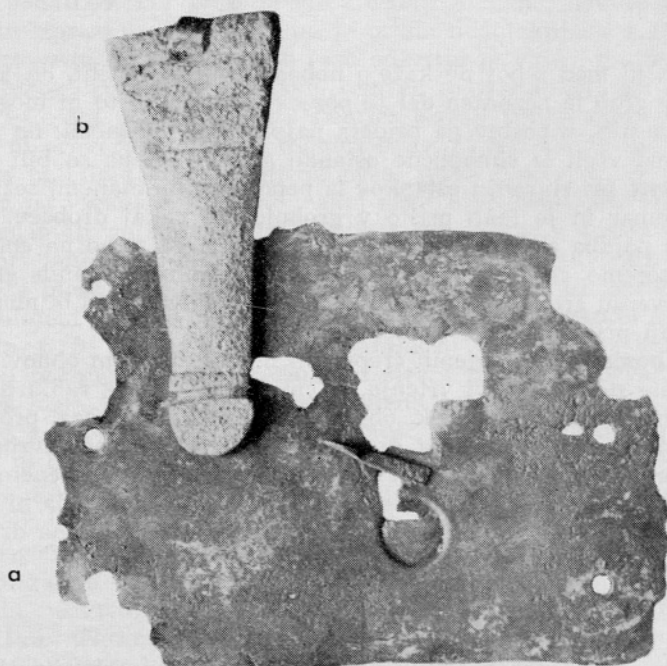
Abb. 12. Miklavž bei Maribor. Fragmentierte Fibel (a), Deckelgriff des Holzkästchens (b) und drei kleine Ringe (c)

Skrinjica se je odpirala z ovalno oblikovanim držajem iz bronaste žice (sl. 12 b), kakršne so — tudi v bogatejši izvedbi — pogosto odkrili. V miklavškem primeru je bil držaj očitno pritrjen kar na leseno steno, ki je bila, sodeč po ostankih vezi, približno 5 mm debela.¹⁷⁵

Zaradi tega, ker ni natančnih podatkov o legi teh predmetov v grobu, ne vemo, kam je bila skrinjica postavljena, in tudi ne, če je k njenemu okovju sodilo še kaj drugih predmetov.¹⁷⁶ Le po primerjavah bi lahko sodili, da je bil tudi v tem primeru vanjo shranjen pas z bronastim okovjem, morebiti pa celo skrinjica za lepotičenje, kratka razen fibul bogatejši predmeti ženske opreme v celoti.¹⁷⁷ K opremi skrinjice bi vsekakor sodil še ključ, vendar ga med najdbami ni bilo, ne da bi si to — podobno kot v prej omenjenih drugih primerih — mogli razložiti.¹⁷⁸

Neznanega pomena so tudi trije bronasti obročki (sl. 12 c), ki — dobro ohranjeni — očitno prav tako niso bili v ognju, temveč so prišli v grob najbrž skupno s skrinjico. Od drugih kovinskih predmetov so bili najdeni še železen kavelj in trije žebli (sl. 14). Kot drugod gre tudi v tem primeru verjetno za sledove zbivanja grmade, saj si druge uporabe 4 cm debelega lesa pri žganem grobu ne moremo predstavljati.¹⁷⁹

Edini ostanki keramike poleg sigilatne skodele so bile črepinje velike amfore. Tu morebiti ne gre za grobni pridevek, temveč za sled pogrebne obreda, pri katerem je morala biti ta amfora uporabljena, nato pa razbita in morebiti vržena na grmado. Trideset črepinj in drobcev ve-

Sl. 13. Miklavž pri Mariboru. Okovna ploščica ključavnice na leseni skrinjici, z zapiranjem

Abb. 13. Miklavž bei Maribor. Beschlagplättchen des Schlosses am Holzkästchen, mit Vorlegeband

Sl. 14. Miklavž pri Mariboru. Železni kavelj in žebli
Abb. 14. Miklavž bei Maribor. Eiserner Haken und Nägel

like posode, ki med seboj ne kažejo nobene zveze, pomeni, da je prišel z žganino v grob le neznan del te posode. Vzroka za to ni mogoče zanesljivo pojasniti, v poštev pa prideta najprej dve možnosti: na grmado so namenoma vrgli le simbolične ostanke amfore ali pa so bili ostanki razbite amfore pri zbiranju ostankov iz pepela na (neznanem) sežigališču pušчени v nemar in je tako prišlo v grobnico le nekaj drobcev.¹⁸⁰ Vsekakor je ta najdba sled pogrebne obreda, ki si ga samo na enem primeru ne moremo razložiti. Številne najdbe črepinj v žganih grobovih so pri opisovanju grobov po navadi premalo upoštevane, da bi mogli vsaj s primerjanji priti do trdne sodbe.¹⁸¹

Oblike posode iz ohranjenih črepinj ni mogoče povsem obnoviti, toda 12 mm debele stene, sledovi vrtenja, 12 cm široko ustje z rahlo lijakasto oblikovanim robom in ostanek običajnih ročajev ovalnega profila ne dopuščajo nobenega dvoma, da gre za amforo.¹⁸² Pozornost vzbuja pri tem predvsem fragment ročaja, ki ni prelomljen, temveč na enem koncu v celoti, na drugem pa do polovice »odžagan«, kar pomeni, da ni bil poškodovan le, ko se je posoda razbila, temveč obdelovan še na drug, za-vesten način.

NAČIN POKOPA

O pokopavanju v grobnicah pri nas in v sosednjih pokrajinah, koder je bila razširjena »noriško-panonska kultura gomil«, je bilo že govora, zato naj bo tu razpravljanje omejeno le na obravnavani tip.¹⁸³ Iz plošč sestavljena grobnica v Miklavžu očitno ni imela dromosa. Po splošnem izvoru gre torej za bolj razvito obliko zabojnega groba ali zložene pe-

pelnice, katerih različne oblike in velikosti se pojavljajo tu in tam v provincialnih gomilah.¹⁸⁴ Sama po sebi taka oblika grobnice nastopa skupno z zidanimi iz kamna, vendar je redkejša od njih.¹⁸⁵ V Sloveniji jo doslej poznamo le še iz Gomilskega v Savinjski dolini, vendar z nekaj bistveno drugačnimi prvinami. Z grobnico v Miklavžu imata skupno le uporabo plošč, ki so tam marmorne in nad grobnico nasuto gomilo, ki je bila tam občutno večja. Drugače gre v Gomilskem za podzemni tip grobnice s precej dolgim dromosom in verjetno tudi precej bogatejšimi, ob času odkritja že izropanimi pridevki.¹⁸⁶

Grobnica v Miklavžu je ob tej primerjavi skromnejša in kot površinski grob nekoliko pomembnejša, kot so grobnice iz plošč v Kapfensteinu severno od Mure.¹⁸⁷ Te so bile sestavljene na podoben način, so po merah nekoliko manjše, pokrite le s po eno ploščo, sorodnega tlorisa, a različnih usmeritev, z naravnimi tli in skromnimi pridevki, poleg tega pa še z vrsto drugih različic. Čeprav tudi v Kapfensteinu ne gre za docela raziskano grobišče, temveč je bila doslej preiskana le približno četrтина gomil, so vendarle od tu na razpolago še najizčrpnější podatki o grobnicah iz plošč, ki so bile med kapfensteinskimi grobnicami najčeseča oblika.¹⁸⁸

Za zanesljiv oris sestavljanja grobnice v Miklavžu ni na razpolago dovolj podatkov, ker grob ni bil v celoti preiskan, temveč le od zgoraj odprt in izprazen, grobnica pa je ostala nedotaknjena v gomili. Sodeč po opazovanju notranjščine ob času odkritja je videti, da graditeljem ni šlo za strogo pravokotno obliko, temveč so tloris uravnali po velikosti plošč.¹⁸⁹ Če sta oba marmorna stebriča dovolj čvrsto zasajena v zemljo, kar še ni preverjeno, se je grobnica pričela graditi bržkone z njima. Na južnega bi bila tako prislonjena prva, južna plošča, k tej pa zahodna, pri tem pa vsekakor ni jasno, zakaj nista bili postavljeni tako, da bi se obe naslanjali na stebriča in bi bila s tem odpadla dozidava vmesnega zidca pri zahodni plošči. Kot tretja bi bila tako postavljena še vzhodna, najdaljša plošča, prek vseh plošč in obeh stebričev pa morebiti že takoj nato položeni vsaj obe večji vodoravni plošči. Prav tako bi smeli domnevati, da so že zaradi utrjevanja stabilnosti te »hišici iz kart« podobne gradnje pokončne plošče z zunanje strani sproti zasipavali.¹⁹⁰ Tudi če stebriča nista bila najpoprej postavljena kot podpora sten, temveč šele pozneje kot opornika vodoravnih plošč, se tako domnevano zaporedje najbrž ni bistveno razlikovalo.

Po tej domnevi je ostala ena izmed sten odprta, da je bil mogoč dostop v grobnico normalno od strani in ne z vrha, kar bi bilo seveda tudi mogoče, a manj prikladno.¹⁹¹ Že zaradi najmanjše odprtine, morebiti pa tudi zaradi še danes opazne nagnjenosti, če ta res izvira od prislonitve in ne iz drugih vzrokov, sklepamo, da je ostala odprta severna stena. Prav tako menimo, čeprav ne poznamo stanja tal na zunanji strani pokončnih plošč, da so bila tla grobnice šele po postavitvi plošč obložena s prodniki in polita z malto, istočasno pa zazidane odprtine v stenah (spodnji južni vogal zahodne plošče, praznina med južno in vrhno ploščo, tudi vmesni zidec ob zahodni plošči?). Na ta način je bila grobnica pripravljena, da se vanjo položijo pepel in pridevki. Ti so bili razporejeni

po zahodni steni v prostoru med obema stebričema, tako je vzhodni del grobnice v širini približno pol metra ostal prost za gibanje.¹⁹² Po opravljenem pokopu je bila prislonjena še zadnja plošča, preden pa so nasuli gomilo, so vsaj na zahodni strani, kjer je bilo to opaženo, vrhnje obrobje grobnice obložili z manjšimi ploščami, da zemlja ne bi vdiralala v grobno celico, ki je tako ostala prazna do najnovejših dni.¹⁹³

Kamnito gradivo, uporabljeno pri grobnici, je dokaj heterogeno. Oba marmorna stebriča lahko izvirata samo s Pohorja, najbrž z ležišč nad Slovensko Bistrico. Različni spomeniki iz marmorja na mariborskem območju niso redki, zato bi bilo v tem primeru zanimivo predvsem to, ali sta bila že obdelana kamna pripeljana v ta kraj že z namenom, da ju uporabijo pri gradnji grobnic, ali pa sta bila v primeru smrti pobrana izmed gradiva v zaselku.¹⁹⁴ Ne glede na to, da je med razpoložljivimi kamninami iz bližnje okolice edino marmor nudil možnost za tako obdelavo, kaže že njuna uporaba, ki pri skromnih dimenzijah grobnice nikakor ni bila nujna, da sta imela poseben pomen. Ker nista bila okrašena, sta imela vendarle namen, da zagotovita večjo statičnost iz plošč zložene grobnice.¹⁹⁵

Plošče so po vrsti kamnin dvojnega izvora. Tiste iz podolžnih sten in vodoravni sodijo večinoma k blestnikom in so na mariborsko območje prispele z vodovjem Drave, kar je očitno tudi po zgledenih oblih robovih.¹⁹⁶ Naseljenci miklavškega kraja so jih očitno našli v prodovih Drave in bržkone uporabljali tudi pri gradnjah. Obe ožji plošči pa sta iz peščenca, in sicer južna iz trše kamnine, kakršna prihaja na dan v plasteh kamnoloma Reberca onkraj Drave, severna pa iz mehkejše peščene kamnine, ki leži čisto poleg laporja v miocenskih skladih na raznih krajih ob Dravi v mariborski okolici.¹⁹⁷ Videti je, da so za grobnico uporabili kamnito gradivo, kar ga je bilo — razen marmorja — najbližje pri roki.¹⁹⁸ Za gradnjo zidcev in tlaka pa so bile uporabljene navadne dravske oblice.

Iz usmeritve grobnice najbrž ne smemo delati posebnih zaključkov. V primeri z grobnico v Dogošah je usmerjena prav nasprotno, s tem pa se tudi loči od grobnic iz plošč v Kapfensteinu, ki so prav tako deloma usmerjene SZ—JV.¹⁹⁹ Kake enotnosti pri takih grobovih v gomilah ni bilo, a tudi sicer je pri žganih pokopih morebiti pretirano pričakovati v smereh grobnic kak kultni pomen. V našem primeru je morda lahko zanimivo to, da je podolžna os grobnice obrnjena proti domnevanemu zaselku pod teraso in da je s te strani, če je res severna stena rabila za vhod, bil tudi pristop v grobno celico.

O mestu sežiga ne moremo soditi ničesar. Dno gomile ni preiskano, prav tako ne podlaga tlaka v grobnici, zato ostaja neznano, ali so pripravi grmado kar na mestu pokopa oziroma vsaj v neposredni bližini.²⁰⁰ Prav tako je možno, da je sežigališče bilo skupno za več grobov, če v Miklavžu sploh moremo govoriti o pokopališču soseske in ne le o skupinah družinskih grobov.²⁰¹ Zato tudi ni nobenih podatkov o grmadi, kolikor se ne bi sklicevali nanjo pri razlagi uporabe železnih žebeljev (op. 179). Pridevki so bili, sodeč po njihovem stanju in ohranjenosti, položeni v grobnico šele po opravljenem sežigu, tako da je bilo očitno položeno na grmado le truplo v oblačilih z najnujnejšo opravo.²⁰²

Oblika in velikost grobnice sami po sebi govorita za enojni pokop, obilica najraznovrstnejših pridevkov, izbrane kosti v treh posodah in nekatere razlike v datiranju pridevkov pa ne izključujejo možnosti pokopa več oseb. Ker nam antropološko razločevanje kostnih ostankov ni omogočeno, za razločevanje morebitnih več oseb ni na razpolago zanesljivih podatkov. Zanesljivo je le, da v grobnici ni bilo otroških kosti, v danem primeru bi prišle v poštev le odrasle osebe. Že navedena bolj domnevana kot raziskana dvojnost ohranjenih kosti bi nas opozarjala vsaj na dve osebi, od teh na eno — že po pridevkih — nedvomno žensko. Ne vrsta pridevkov ne njihova lega v grobnici pa nista takšni, da bi lahko v tem smislu poskušali kakšno razdelitev. Tako razločevanje se je tudi v drugih primerih pokazalo za izredno kočljivo, zato se zdi koristneje, če se poskušamo omejiti na najsplošnejše ugotovitve.²⁰³

Izključno moških pridevkov v miklavški gomili ni, so pa taki, ki lahko nedvomno pripadajo le ženski. To so predvsem ostanki pasne garniture, ki s svojo keltsko tradicijo navajajo k bolj zgodnjemu datiranju, oprtemu npr. na Vespazijanov novec in pa skrinjica za šminkanje, ki kaže, vsaj po dosedanjih primerjavah, na poznejše tendence. Malo verjetnosti je, da bi ti predmeti pripadali dvema ženskama, zato smo skoro prisiljeni videti v njih grobno celoto. Oboje je bilo morebiti spravljeno v leseno skrinjico in ta bi bila — že bolj nezanesljivo — tretji pridevek.²⁰⁴ Če bi k temu v smislu podanih razlag dodali še ostanke fibule, bi bili kovinski predmeti v grobu skoraj izključno spremene najdbe ženskega pokopa (op. 169). Kakšna je bila v resnici zveza teh predmetov s steklenim posodjem in sigilatno skodelo, ne bo več mogoče ugotoviti. Za obe žari je podana dovolj zanesljiva navedba, da sta bili obe do roba zasuti s pepelom; če pa velja to tudi za vse druge posode, je manj gotovo. V tej zvezi bi nas zanimal predvsem stekleni pokal z »gracilnejšimi« kostmi kot možna žara ženskega pokopa, a tudi drugo, bolj »žensko« stekleno posodje — dišavnici in skodelice. Po pričevanju dokaj enotna plast pepela z drugimi najdbami ob steklenih posodah bi navzlic razmeroma skromnemu številu kosti v treh različnih posodah — poleg tistih v pepelu — dovoljevala sklepati na to, da gre pri tej grobnici morebiti vendarle za en sam pokop ženske. Večje število steklenih posod samo po sebi tega ne izključuje, ker so taki primeri znani od drugod,²⁰⁵ pridržka zaradi kosti pa seveda ni mogoče odpraviti, ker zanesljiva antropološka analiza ni več mogoča (prim. op. 25!).

Za enkratni pokop bi govorila tudi oblika grobnice, ki praktično izključuje naknadne pokope oziroma jih vsaj zelo otežkoča. Ker sočasni pokop, npr. moža in žene, zaradi svoje izjemnosti komaj pride v poštev, bi bilo treba v drugem primeru odkopati dobršen kos gomile, da bi zadeli na steno, ki bi jo bilo mogoče brez škode za grobnico začasno odstraniti.²⁰⁶ Sledov takih posegov znotraj grobnice ni bilo, zunaj bi jih lahko odkrilo le pazljivo odkopavanje gomilnih plasti. Zaradi tega menimo, da v obravnavani gomili ne moremo gledati »družinskega« groba, temveč grobnico žene, smemo pa bržkone, če pritegnemo še sosednjo gomilo, videti v obeh »družinsko« pokopališče. Ta domneva, oprta poleg naštetih opazovanj še na nekatere primerjave, se zdi verjetnejša, vendar bi bilo

mogoče dobiti zanje močnejše opore le z raziskavo sosednje gomile oziroma domnevnega moškega groba.²⁰⁷ Poudarjeni socialni položaj tu pokopane ženske kot ga poleg bogatih pridevkov nakazuje še velikost gomile, se v tem primeru izenači s še večjim obsegom njene sosedice.

Izjemna velikost obeh gomil nam tako posreduje tudi gospodarski položaj in veljavo antičnih naseljencev v Miklavžu. Po izmeri se jima v najbližji sosesčini približujeta posamična gomila v Loki in največja gomila v Dogošah, ki bržkone odsevata enako kolonizacijo.²⁰⁸ Pomembnejše velike gomile so južno od Drave le redke: poleg tiste — večje in imenitnejše — v Gomilskem le še gomila pri Slivnici, morebiti katera izmed gomil v Pivoli, največje gomile pri Bezeni in morebiti še podoben par gomil v Rušah.²⁰⁹ Severno od Drave je znan podoben par velikih gomil predvsem s Hajndla pri Ormožu, sicer pa so med gomilami-dvojčki najštevilnejši primeri skromnih mer ali vsaj neenakih velikosti.²¹⁰ Med posamičnimi gomilami je tam takih najdb več — od največjih gomil v Ormožu, Hercegovščaku, Radehovi in Žerovincih do podobnih in številnejših manjših. Pri takih posamičnih gomilah, a tudi pri gomilah-dvojčkih je socialni položaj pokopanih očitno pokazan že z velikostjo, često pa tudi z obliko groba in številom pridevkov. A tudi na večjih gomilnih grobiščih je razslojevanje opazno tudi po velikostih gomil, saj se med množino poprečnih in manjših pojavljajo tudi redke velike, čeprav ti zunanji pojavi niso vselej podprti z najdbami iz njihovih grobov.²¹¹ V obravnavanem primeru iz Miklavža se torej velikost gomile po pomembnosti ujema z bogastvom najdb v grobu, izoliranost obeh velikih gomil od drugih, manjših, pa nam bržkone izdaja ločeno »družinsko« pokopališče.

K tema dvema znakoma bi morali priključiti še tretjega, to je zunanji spomenik na gomili. O njegovem obstoju ni za sedaj nobenih konkretnih podatkov, vendar ga lahko predpostavljamo ne samo zato, ker taki primeri so,²¹² temveč ker prav v Miklavžu poznamo iz sekundarne rabe vsaj tri nagrobnike, ki bi po svoji obliki in opremljenosti ustrezali pomenu bogatejših podeželskih grobov, kjer vsa zunanja pokojnikova pomembnost ni le v marmornem spomeniku, temveč tudi v monumentalnosti groba, tj. gomile same.²¹³ Ker nobeden izmed njih nima besedila prirejenega samo na eno, žensko osebo, a vsi nam niti niso znani, bi vsako ugotovitev o morebitnih zvezah ohranjenih nagrobnikov z obravnavanim grobom v gomili št. 1 presegalo namen tega poročila. Kljub temu pa nam, če že ne povsem konkretno, vsaj v splošnih orisih iz imen na njih odseva podoba antičnih prebivalcev tega kraja.

ZAKLJUČEK

Ob pregledu najdb ugotovljena različna časovna pripadnost nekaterih predmetov nas, če se ne oklepamo malo verjetne možnosti naknadnega pokopa v grobnici celici, sili h kompromisu (tab. 1). Terminus »ante quem non« je pri tem gotovo Vespazijanov novec, v nasprotnem smislu pa je njegova kronološka izpovedanost hudo sporna. Gre namreč za datiranje škatljice za šminkanje, ki bi jo, če se naslonimo na Wernerjeve opredeljene reliefne ploščice, morali prisoditi v 2. stoletje. Ta ohlapna časovna

Tabela — Tabelle 1

Pregled po drugih avtorjih ugotovljenih časovnih razponov za predmete, najdene tudi v grobnici v gomili št. 1 v Miklavžu pri Mariboru

Übersicht der durch andere Autoren festgestellten Zeitspannen für die auch in der Grabkammer im Hügelgrab No. 1 in Miklavž bei Maribor gefundenen Gegenstände

Predmet Gegenstand	Običajne kronološke vrednosti Übliche chron. Werte												Avtor Autor
	50	60	70	80	90	100	110	120	130	140	150		
Novec (VESPAZIJAN) Münze (VESPASIAN)				—			?						RIC, 549—551
Stekl. žari T. 1: 1—2 Gläs. Urnen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	C. Isings, 86
Prizm. steklenica T. 1: 3 Prism. Flasche	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	C. Isings, 66
Cil. steklenici T. 1: 3—4 Zyl. Flasche			?	—	—	—	?						C. Isings, 68
Stekl. pokal T. 1: 6 Glashumpen	?	—	—	—	—	—	?						C. Isings, 52
Stekl. dišavnica T. 2: 5 Gläs. Balsamarium	?	—	—	—	—	—	?						A. Kisa, 330
Stekl. dišavnica T. 2: 11 Gläs. Balsamarium						?	—	—	—	?			A. Kisa, 328
Stekl. zajemalka T. 2: 10 Gläs. Schöpfkelle													
Stekl. ponvici T. 2: 3—4 Gläs. Kasserollen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	C. Isings, 92
Stekl. skodelice T. 2 Glasschälchen			?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	C. Isings, 58
Sig. skodela — sl. 3 Sigillataschale — Abb. 3				—	—	—	?						F. Hermet, 13, 73, 111, 186
Skatlica za šminkanje — sl. 5 Schminkkästchen — Abb. 5						?	—	—	—	—	—	—	J. Werner, 16 s
Pasna spona — sl. 7 Gürtelschnalle — Abb. 7	?	—	—	—	—	—	?						J. Garbsch (G 2 g) 82
Predrte obloge — sl. 8 Durchbrochene Beschläge — Abb. 8	?	—	—	—	—	—	—	?					J. Garbsch (B 3) 89 s
Sarnirska okova — sl. 9 Beschläge mit Scharnier — Abb. 9	?	—	—	—	—	—	—	—	—	?			J. Garbsch (E 3 a) 98
Čolničasti okovi — sl. 9 Kahnförmige Beschläge — Abb. 9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	?			J. Garbsch (K a) 102
Fibula — sl. 12 a Fibel — Abb. 12 a						?	—	—	—	?			J. Garbsch (A 238 q) 69
Okov ključavnice — sl. 13 Schloßbeschlag — Abb. 13													

ocena je sama po sebi dovolj široka, vendar je tendenca Wernerjevih datiranj na drugi polovici tega obdobja, čeprav so podobne najdbe tako na zahodu kot npr. v Dalmaciji, prišle na dan večkrat z najdbami, običajno datiranimi v 1. stol. in prvo polovico 2. stoletja (op. 146). Ob tem se zdi izključeno postaviti grob v dobo Vespazijanovega vladanja, in ker se antičnim novcem do 4. stoletja ne odreka neka urejena veljavnost, smo prisiljeni v tem novcu videti eno tistih izjemnih grobnih najdb, ki so prišle v grob že po izteku svoje denarne vrednosti.²¹⁴ K temu nas sili predvsem škatlica za šminkanje, nekoliko tudi sigilatna skodela in nekatere izmed steklenih posod, prav tako pa še fibula, ki je (po Garbschu) ne moremo več uvrstiti v 1. stoletje. Za ta zgodnji čas pa spet govori Garbschevo datiranje bronastih pasnih spon in predrtih oblog, pri katerih bi naj bila konec 1. stoletja ali še začetek 2. stoletja mejnik »post quem non«. Če vidimo v škatlici za šminkanje, a verjetno tudi že v južnogalski sigilatni skodeli prve glasnike kopnega trgovanja z zahodom, a točke in smeri primerjav so nas odločno usmerile na podonavsko pot, potem vsaj ta dva predmeta, morebiti pa še kateri stekleni, niso prišli v grob pred pričetkom 2. stoletja, še zlasti, če pomislimo, da njihova pot s tržišča ni bila usmerjena naravnost k umrlemu.

Če torej ugotavljamo, da se kronološka meja v miklavški gomili najdenih predmetov giblje med dvema skrajnostima, sredino druge polovice 1. stoletja in sredino 2. stoletja, smemo, če primerjamo vse najdbe, poiskati tisto sredino, ki ustreza medsebojnim razmerjem in stanju medprovincijske trgovine. Stik obeh skupin je na prehodu iz 1. v 2. stoletje in v ta čas, nekako med 95 in 110, bi prisodili nastanek grobnice v tej gomili. Večina najdb to datacijo brez nadaljnega prenese; novec moramo pri tem presojati kot kultni predmet ne glede na njegov denarni pomen, škatlico za šminkanje pa moramo v primeri z Wernerjevimi dognanji datirati nekoliko bolj zgodaj. Tako ugotovljena časovna združba predmetov se očitno kaže tudi v njihovem izvoru, čeprav tega še ne moremo opredeliti od predmeta do predmeta. Vsekakor je videti, da so se v miklavškem grobu srečali tako tisti predmeti, ki jih je poetovijskemu tržišču posredovala bližnja Italija (denar, večina steklenih posod itd.) kot oni, ki so prišli v te kraje s prvimi trgovskimi posredniki od zahoda (škatlica za šminkanje, nekatere steklene posode, sigilatna skodela?), nekaj pa jih bržkone izvira tudi iz domače tvornosti (oprema pasne garniture in skrinjice, fibula?).²¹⁵

Po vsem navedenem bi bilo sedaj že možno orisati miklavško najdbo tudi v njenem lokalnem pomenu kot topografski podatek o naselitvi mariborskega območja. Pomen najdb nas opozarja predvsem na to, da moramo v pokopani ženi oz. njeni družini videti bogate antične naseljence. Ker iz poprejšnjih dob v okolišu Miklavža ni prav nobenih najdb, lega najdišča pa skupno z drugimi ob Dravi od Ptuja do Maribora kaže na premožne naseljence, gre v tem primeru očitno za kolonizacijo.²¹⁶ Razmere zanje so morale biti prav ugodne in vabljlive, zakaj tod mimo je vodila prometna črta med Poetovijem in Flavio Solvo, zemljišče ob Dravi, na obrobju prodnega Dravskega polja pa je bilo prikladno za poljedelstvo. Čeprav še ne poznamo nobenih ostankov stavb, pa že glede na večje

število grobov lahko govorimo ne le o posamični pristavi (*villa rustica*), temveč o zaselku. Domače izročilo o »potopljenem mestu« pod sedanjo ježo terase, na kateri so gomile, nam je morebiti hkrati tudi migljaj za njegovo lego. V nasprotju s sedanjim stanjem, ko so obravske vasi razporejene ob ježi terase od Miklavža do Skorbe, so bile v antiki tod razmere bržkone toliko drugačne, da so dovoljevale naselitev na nižjih tleh spodnje ravnice. K temu nas navaja tudi enak položaj stavbe in gomil v Dogošah pa verjetno podobne situacije v Loki in Staršah. Današnje stanje tega inundacijskega področja Drave nam nič ne pove, saj vidimo po katastrofi, o kateri nam pričajo najdbe v Staršah, da so se razmere s poplavam in selitvami Drave bistveno spremenile.²¹⁷

Datacija miklavških najdb potrjuje, da je zaselek pri Miklavžu obstajal že v drugi polovici 1. stoletja. Prvi grobovi priseljene generacije, nastali ob prelomu stoletij, govorijo za to, da se je kolonizacija tega območja izvršila nekako v flavijskem času, torej v dobi razcveta, ko je ustanovitev Flavie Solve pospešila gospodarsko izkoriščanje teh območij. Kdo so bili naseljenci pri Miklavžu, očitno tujci v tem kraju, po enem samem grobu seveda ne moremo ugotoviti. Da imamo vsaj skromen vpogled v sestav prebivalstva v tem okolišu, se moramo zahvaliti nagrobnikom AIJ 104—106, odkritim sicer v sekundarni legi, vendar očitno pripadajočim zgodnjeantičnim gomilam v tem kraju.

Ni razlogov, da ne bi smeli videti v imenih s teh nagrobnikov pripadnikov treh družin, od katerih sta vsaj dve živeli v opisanem obdobju.²¹⁸ Keltski izvor nekaterih oseb z dveh starejših nagrobnikov, čeprav ne lokalno avtohton, je očiten in se sklada s keltsko tradicijo ženske oprave iz obravnane gomile.²¹⁹ To zapažanje nam sicer ne dovoljuje neposrednega povezovanja obeh vrst najdb, videti pa je, da so med premožnejšimi naseljenci pri Miklavžu bili tudi ljudje keltskega izvora, ki so si pod novo oblastjo pridobili dovolj zaslug, da jim je bilo omogočeno izkoristiti prednosti novega družbenega sistema. Z napisov ni videti, da bi pri tem šlo za vojaške veterane z *missio agraria*, a šele z bodočimi raziskovanji bi bilo v ugodnem primeru mogoče ugotoviti, ali je zaselek pri Miklavžu temeljil na čisti poljedelski proizvodnji ali pa je bil zasnovan s kakšno drugo nalogo. Veliko možnosti pri tem niti ni, saj okoliš Miklavža, stisnjen med sušno ravnico Dravskega polja, v antiki očitno skoraj povsem pogozdeno daleč proti Slivnici, in Dravo ni imel nobenih gospodarskih pogojev. Res da je bilo približno nasproti najdišču pri Miklavžu onstran Drave pri Sp. Dupleku najbrž nakladališče gradbenega kamna za prevoz po Dravi do Poetovija, vendar bi morali morebitno zvezo gomil pri Miklavžu in v Loki s kamnoseško in transportno dejavnostjo onkraj reke šele ugotoviti. Potek antične ceste ob levem bregu Drave iz Vičave skozi Orešje daje slutiti, da je bila neposredna zveza Poetovija z območjem kamnolomov na Reberci vzpostavljena najbrž po najkrajši poti ob vznožju Slovenskih goric. Zanesljivo bi to vsekakor mogli trditi šele, ko bi bilo ugotovljeno, ali se je Drava zajedla v vznožje gričevja šele v antičnem oziroma poantičnem obdobju ali pa je med Dvorjanami in Orešjem že poprej zapirala ali vsaj otežkočala najbližjo pot.²²⁰

Slika 15. Pepelnica iz uničene gomile št. 4 v Miklavžu pri Mariboru
po prevozu v muzej

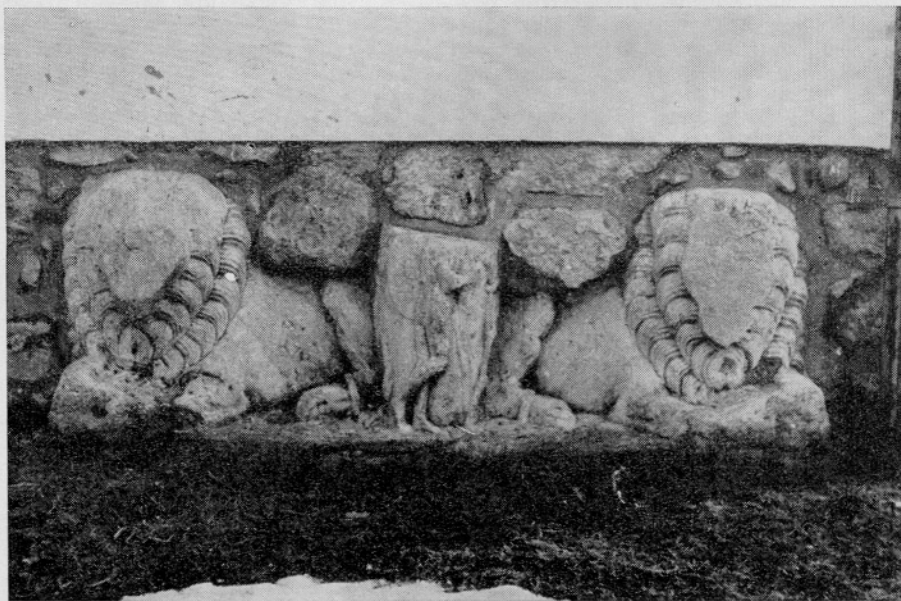
Abb. 15. Aschenkiste aus dem zerstörten Hügelgrab No. 4 in Miklavž bei Maribor
nach der Beförderung ins Museum

Dosedanje najdbe med Skorbo in mariborskim Pobrežjem kažejo, da sta bili težišče naselitve in prometna pot že v predrimskem času ob južnem dravskem bregu. Gomile pri Miklavžu in v Loki, zlasti pa obsežne razvaline pri Staršah kažejo, da je ta obrežni pas obdržal oziroma celo povečal svoj pomen tudi v antiki. Če je bil temu vsaj spočetka vzrok verjetno živahen promet s kamnolomi na Reberci, je negotovo. Zdi se, da je temu močno botroval tudi pomen zveze z naselitvenim okolišem na Lipniškem polju, ki je z ustanovitvijo Flavie Solve še močno pridobil in prav gotovo prekašal — poznejšo? — zvezo z Virunom.²²¹ Masivna pepelnica (sl. 15) iz Miklavža, odkrita leta 1967 pri dokončanem uničenju enako velike gomile na severnem delu grobišča, kaže, da je uporaba reberškega apnenca segla tudi čez reko celo v takih primerih, ko je očitno šlo za precejšnje težave pri transportu in seveda s tem tudi za stroške, ki jih je lahko prenesel le premožen in s tem tudi ugleden naseljenec.²²² Poleg teh, trgovskih zvez med obema območjema, reberško kamnoseško sosesko na levem in tranzitno prometno črto na desnem bregu Drave pa nam leta 1894 odkriti poznoantični skeletni grob na istem grobišču potrjuje, da je pri Miklavžu bil zaselek trajnega pomena, pač tudi zaradi obeh omenjenih dejstev.²²³

Gozdni pas sicer loči Miklavž od vznožja Pohorja, kjer vrsta drugih spomenikov od Slivnice do Betnave v Mariboru prav tako poudarja pomen trgovskih zvez Flavie Solve z Italijo neposredno prek Celeje, vendar

so v celoti vzeto najdbe ob obeh prometnih črtah nekako v ravnovesju.²²⁴ Ali je od Miklavža vodila antična cesta proti severozahodu ob Dravi mimo Dogoš in Pobrežja ali pa je zavila prek polja k Betnavi, je še neznano.²²⁵ Razdalja približno 6 oz. 5 mp po prvi in drugi poti do prehoda čez Dravo v Mariboru oz. domnevne obcestne postaje v Betnavi bi sicer tudi pri Miklavžu dovoljevala kakšno obcestno postojanko, vendar zaradi ugodne poti po ravnem svetu gotovo ne s takim pomenom, da bi prav tu bili zaposleni tako premožni ljudje.²²⁶ Razpored najdišč antičnih stavb ali zaselkov vzdolž Drave vsaj od Starš do Maribora tudi ne kaže, da bi Miklavž imel kak pomen zaradi bližine provincijskih mejá, ker bi to prej smeli pripisovati Staršam.²²⁷ Zato se moramo za sedaj zadovoljiti z ugotovitvijo, da so obravnavane najdbe iz Miklavža najbrž zapuščina prebivalcev poljedelskega zaselka na rodovitnem in ob dokaj živahni prometni poti ležečem obrežnem pasu ob Dravi.

Pisane in bogate najdbe iz gomile št. 1 pri Miklavžu torej širijo naše poznavanje antične naselitve mariborskega okoliša v antiki, izpopolnjujejo pisano vrsto oblik pokopavanja v provincialnih gomilah v naših krajih ter nam odkrivajo odmeve trgovanja z bližnjimi in tudi zelo oddaljenimi kraji v antični Evropi. Zaradi različnih okoliščin je pri razlagi opisanih predmetov in najdišča ostala vrsta stvari nejasnih in neznanih, a četudi jih niti z bodočimi raziskovanji ne bo mogoče vseh povsem raz-

Sl. 16. Ovršje marmornega nagrobnika v severni steni cerkve v Miklavžu pri Mariboru

Abb. 16. Bekrönung des Marmorgrabmals in der Nordwand der Kirche in Miklavž bei Maribor

ložiti, to najdbi ne zmanjšuje njenega pomena. Prav nasprotno: v tem vidimo pobudo za intenzivnejše raziskovanje antične naselitve tudi v njenih krajevnih okvirih. Že sedaj pa pomeni poleg svoje znanstvene cene tudi pomembno obogatitev muzejskih zbirk in ne nazadnje — čeprav je bilo pobudnik naključje — zadovoljiv poseg pri reševanju kulturne dediščine.

OPOMBE

¹ F. Ferk, *Ferien-Tagebuch 1901—1902*, 11 za 1902 (v arheološkem oddelku Joanneja v Gradcu) je vse grobišče opisal: »Tumuli von Nikolai. Gleich auf der oberen Erdstufe von Loka her sind 4, einer an der Strasse, zwei noch grössere nördlich davon. Ein etwas abgebauter Tumulus liegt am Ostrand der Terrasse im Ackerfeld, die 2 grossen sind von Acker umgeben. Von diesem Ackerfelde sind ... 16 Tumuli, viele stark abgebaut.«

² Gomila št. 1: pr. 16, v. 3 m, Poškodovana po opisu.

Gomila št. 2: pr. 18, v. 3,2 m. Poškodovana po opisu.

Gomila št. 3: pr. 13, v. 1,1 m. V sredini jama od poskusov kopanja. Površina okrog gomile št. 1 je ravna, tla severozahodno ob gomili št. 2 pa so kotanjasta, očitno od kopanja zemlje, a tik zraven ima gomila na južnem robu 5 m dolg jezičast odrastek. Tla okrog gomile št. 3 so ravna. Za borov gozd nenavadna rast akacije priča o nekdanji kultivirani površini, kar je razvidno iz Müllnerjeve omembe (op. 3).

³ A. Müllner, *Die römischen Alterthümer von St. Johann am Draufelde* I. Tagespost 18, št. 77, 4. 4. 1873: »Ausserhalb St. Nicolaus fallen uns einige Tumuli auf, welche mit Gestrüp bewachsen, vom Volke als Türkenschanze erklärt werden...«

⁴ Prim. navedbe o tem pri: S. Pahič, *Časopis za zgod. in narod. NV* 2, 1966 (1967) 29, op. 79.

⁵ Prav tam.

⁶ H. Pirchegger, *Mitt. d. Inst. f. österr. Gesch.* 33, 1912, 314 je ocenil »Wagrain« kot rob terase pri Miklavžu in se pri tem skliceval na W. Levca, *Mitt. d. Anthr. Ges.* 35 (NF 5) 1905, 94 ss, ki pa Miklavža v tej zvezi sploh ne omenja. Prim. tudi: W. Schmid, *Zeitschr. d. hist. Ver. f. Steiermark* 18, 1922, 36! V delu *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülte, Städte und Märkte* (1962) 59 H. Pirchegger to ponavlja.

⁷ AIJ str. 44 in *Blatt Rogatec* (1939) 41 (kjer omenja, da sta bili obe veliki gomili v sredini že kopani). V gomili št. 1 je ta sled jame divjih kopačev še vidna, v gomili št. 2 pa ta del gomile že manjka. V zvezi z domnevano rimsko naselbino ob rimski cesti med Ptujem in Mariborom, ki na terenu še ni ugotovljena, je B. Saria omenil gomile tudi v *Kroniki slov. mest* 6, 1939, 74.

⁸ Prim. prva poročila (s slikami): Večer 17, št. 172, 27. 7. 1961, 8 ter št. 180, 5. 8. 1961, 5. Kratko obvestilo tudi v *Delu* 3 št. 204, 28. 7. 1961, 8.

⁹ S. P(ahič), *Varstvo spomenikov* 8, 1960-61 (1962) 246. Neposredno po odkritju najdbe se je Zavod za spomeniško varstvo SRS trudil, da bi organe tedanje občine Maribor-Tezno zainteresiral za primerno spomeniško prezentacijo (profil z grobnico) gomile, vendar brezuspešno. V novejšem času je bila poprej prekrita grobnica spet odprta in jo uporabljajo za smetišče.

¹⁰ F. Fremmersdorf, *Laurae Aquicensis. Diss. Pann. Ser. 2*, 10 (1938) 170. Komaj izšlo in v tej zvezi pomembno delo C. Calvi, *I vetri del Museo di Aquileia* (1968) mi ni bilo dostopno.

¹¹ A. Kisa, *Das Glas im Altertum* (1908) 312 se pri tem sklicuje na plavkasto zeleno steklo, kot ga F. Fremmersdorf (»nicht entfärbte Gläser aus blaugrüner Masse«) pripisuje Akvileji. Za aleksandrinski izvor večino zahodnih žar prim.: Morin-Jean, *La verrerie en Gaule sous l'Empire romain* (1922-23) 46, podatke o razširjenosti na tamkajšnjih območjih pa prinaša C. Isings, *Roman glass* (1957) 87.

¹² Najštevilnejše na Slovenskem so v Emoni, kar je zaradi bližine Akvileje tudi razumljivo (gradivo bo v kratkem objavljeno v katalogu emonskih grobišč; doslej najobsežnejše prikazano pri A. Müllner, *Typische Formen aus d. arch. Samml. d. krain. Landesmus. »Rudolfinum« in Laibach* [1900] T. 48–49). Medtem ko o najdbah iz Celeje praktično ni podatkov (J. Orožen, *Zgodovina Celja 1* [1927] 103 ss ne navaja ničesar), so najdbe v Poetoviju »precej redke« (M. Abramič, *Poetovio* [1925] 111). Med drugimi najdišči jih je bilo največ odkritih v Šempetru (šest, razen ene vse v fragmentih — sporočilo V. Kolškove), posamič pa še v Bobovku pri Kranju (P. Petru, A. Valič, *Arh. vestnik* 9–10, 1958–59 [1960] 134 ss, T. 1: 1), Črnelem pri Stični (R. Ložar, *Glasnik Muz. druš. za Slovenijo* 16, 1935, 100), Ribnici pri Brežicah (V. K., P. P., *Varstvo spomenikov* 7, 1958–59 [1960] 303), Forminu pri Ptuj (A. Smodič, *Časopis za zgod. in narod.* 35, 1940, 21, T. 7: 5), Dokležovju (S. Pahič, *Arh. vestnik* 11–12, 1960–61 [1962] 104), Vučji gomili (S. P., *Varstvo spomenikov* 9, 1962–64 [1965] 159) itd. Za ta in sosednja najdišča prim. karto 2!

¹³ Tako M. Abramič, op. 12, 111, ki vse (?) stekleno posodje v podonavskih provincih pripisuje italiskim delavnicam, vendar omenja Akvilejo le kot trgovinskega posrednika, izvor iz tamkajšnjih delavnic pa kot možnost. É. B. Bónis, *Folia arch.* 9, 1957, 79 sicer navaja, da izvirata obe stekleni žari iz Ivánca, podobni miklavški T. 1: 2 »iz Akvileje«, v glavnem pa pripisuje stekleno posodje »severnoitaliskim delavnicam«.

¹⁴ O uvozu slabših izdelkov prim. op. 36! Tretja možnost, za sedaj le teoretična, bi bil uvoz iz Porenja ali Galije, na katerega — a ne pri žarah — opozarja M. Grubinger, *Schild von Steier* 2, 1953, 99. Izdelki tamkajšnjih delavnic so bili po A. Kisi, op. 11, 384 izdelani iz nerazbarvane surove steklovine in bolj zelenkasti kot sicer bolj plavkasti egipčanski.

¹⁵ Podrobnejših ugotovitev o tem doslej še ni. Za Emono sklepa o domačih delavnicah — po Schmidovih podatkih — J. Klemenc v *Zgodovini Ljubljane 1* (1955) 352, na druga dejstva in prazgodovinsko steklo pa opozarja R. Ložar, *Glasnik Muz. druš. za Slovenijo* 19, 1938, 105. Proizvodnjo preprostih steklenih izdelkov ugotavlja po več odkritih — nenaštetih — steklenih pečeh v Noriku A. Schober, *Die Römerzeit in Österreich* (1953²) 169, po »raznih znakih« pa za Panonijo že od začetka 2. stol. dalje L. Barkóczi, *Folia arch.* 18, 1966–67 (1967) 68, 82 (tudi za Ptuj).

¹⁶ C. Isings, op. 11, 86. Po Morin-Jeanu, op. 11, 46 so postale redke šele v drugi polovici 3. stoletja, docela pa so izginile v konstantinski dobi hkrati s prenehanjem sežiganja umrlih.

¹⁷ Na prvotno vlogo teh posod pri shranjevanju živil opozarja Morin-Jean, op. 11, 42 (tak okrogli trebušni dolium je bil po A. Kisi, op. 11, 312 pogost tudi v vinski kleti vile Bosco Reale v Pompejih), na njihova odkritja v večini drugačni rabi kot žare pa C. Isings, op. 11, 86. Če to domnevamo tudi v našem primeru, potem se nam tudi po tej plati odpirajo vprašanja o različnosti potreb v gospodinjstvu umrlih v miklavški grobnici, založenosti trgovine v Poetoviju (ali Flavii Solvi?) ter izvora in morebitnih razlik v ceni obeh miklavških žar; odgovoriti še ni mogoče na nobeno.

¹⁸ Morin-Jean, op. 11, 43; A. Kisa, op. 11, 312.

¹⁹ Karta zaradi nedostopnosti te ali one literature vsekakor ni popolna in naj velja le kot podlaga za morebitno poznejšo karto s podrobnejšimi podatki o tipoloških različicah, steklu in izvoru.

²⁰ Morin-Jean, op. 11, 43.

²¹ Po C. Isings, op. 11, 163 je preprosto (gospodinjsko) stekleno posodje, prosto pihano, kot poceni dostopno blago prišlo v široko rabo v klavdijskem času, kar pomeni pri nas pričetek kolonizacije in dobe priznavanja državljan-skih pravic domačinom (J. Šašel, *Živa antika* 4, 1954, 351). V dobrega pol stoletja mlajšem miklavškem grobu se torej ugodni socialni položaj ne zrcali več v samem pojavu, temveč v količini stekla.

²² Po spodnji tabeli grobov s tremi ali več steklenimi posodami je očitno, da taki primeri na območju noriško-panonske kulture gomil niso bili pogosti. Tabela seveda zajema le znane primere, ker iz vrste grobov ni znanih števil. Njen namen je le prikazati vlogo stekla v bogatejših grobovih, ker se sicer bogastvo ni izražalo samo s pomočjo takih izdelkov. V tem smislu je imel svoj

pomen tudi geografski položaj grobišč oz. gospodarski pomen pokrajine. Prim. npr. bogastvo steklenih posod, a zvečine dišavnic v grobovih ob Gardskem jezeru: Ch. Simonett, Tessiner Gräberfelder. Monogr. z. Ur- u. Frühgesch. d. Schweiz (1941) 67 ss: Muralto Liverpool, grobovi 12 (23 steklenih posod), 33 (13), 44 (13), 49 (9); Minusio Cadra, grobovi 4 (23), 5 (9), 14 (27), 28 (8) in 31 (20). Število vsega steklenega posodja v teh grobovih (350) je znašalo četrtno vseh pridevkov. Prim. tudi: W. Haberey, Bonner Jahrb. 143/144, 1939, 401 ss (7 steklenih posod od skupno desetih). Izven teh območij, blizu steklarskih proizvodnih središč kaže npr. grob 1 v Strážah na Slovaškem, že na območju svobodne Germanije, podrejeno vlogo stekla med uvoženimi izdelki iz imperija (V. Ondrouch, Bohaté hroby z doby rímskej na Slovensku. Arch. Slovaca — Monogr. 1 [1957] 83 ss — 7 steklenih posod, dobra četrtnina vseh pridevkov, toda noben stekleni predmet med precej bogatejšimi kovinskimi najdbami iz groba 2).

Najdišče	Grob	Steklo		Keramika	Sigilata	Kov. predmeti		Novci	Razno
		žara	drugo			bron	železo		
Miklavž	1	2	15		1	31	5	1	črepinje
Loka			12	12		2	1		
Goldes	1	1	8	4			9	1	črepinje
Eichberg	6	2	3	18		3	2		črepinje
Lödersdorf		2	3	5				x	
Obgrün	2	4	1	5					
Gersdorf	7		5	6		1			
Goldes	3	2	2	5		2	4	1	črepinje
Goldes	8	1	3	1					
Giging	7	1	2	2				2	
Ivánc	2	1	2	7		1			

Bržčas na prvo mesto spadajoči Kraberkogel pri Lipnici (op. 26) tu ni mogel biti upoštevan, ker manjkajo podrobnejši podatki. Iz Slovenije, kjer je pregled podeželskih grobov še najprej dosegljiv, bi lahko v to skupino — a iz planih grobov! — pripisali še grobova 1 in 8 iz Starega trga pri Slovenjem Gradcu (op. 54) ter grobova 1 in 4 v Bobovku pri Kranju (op. 12). Zanimivo je, da v tu prikazanih grobovih skoraj ni sigilate, razmerja steklenih in glinastih posod pa so kaj različna. Po kovinskih najdbah v tej skupini daleč izstopa Miklavž, sicer so med bronastimi predmeti večinoma fibule, med železnimi pa žebli. Po podatkih H. Kerchler, op. 29, 43 ss takih grobov v Nižji Avstriji ni, stanje v gomilah Gradiščanske in zahodne Madžarske pa ni preverjeno. V številu steklenih posod so upoštevani tudi identificirani fragmenti.

²³ Prim. podatke v gornji tabeli! V Obgrünü so npr. štiri steklene žare stale v vrsti s petimi glinastimi posodami, kar bi govorilo za pokop več oseb, čeprav nam drugi podatki tega posebej ne potrjujejo (velikost gomile je bila poprečna), na mestu pokopa domnevani sežig in odsotnost kovinskih pridevkov pa učinkujeta prej nasprotno.

²⁴ Prvi antropološki podatki na območju našega primerjanja so znani iz Kapfensteina (F. Felgenhauer, W. Alzinger, A. Kloiber, Beiträge zur Kenntnis der norisch-pannonischen Hügelgräberkultur 1. Arch. Austriaca Beih. 7 [1965] 85 ss), a ker tam skoraj ni bilo steklenih posod, za obravnavani primer ne pridejo mnogo v poštev. Podoben primer nudi pepelnica z dvema steklenima žarama iz Porenja (Kretz, Kreis Mayen: W. Haberey, op. 22, 401 ss), kjer so bili kostni ostanki enako skrbno spravljene v obeh posodah in antropološko razločeni na (ločeno na dveh grmadah sežgana?) zrelo ženo ter 8—10-letnega otroka. V tem primeru, datiranjem na prehod iz 1. v 2. stoletje, gre glede na bogate pridevke (7 steklenih in tri glinaste posode, glinast kipec, zrcalo, ostanke skrinjice in novci v pepelnici ter številne črepinje različnih posod v žganini) očitno za sočasen pokop članov socialno nadporečno situirane družine.

²⁵ Najdba ni bila strokovno preiskana neposredno ob odkritju, zato imajo posredovani podatki nujno določen odstotek nezanesljivosti. Lega pridevkov

v grobu je znana le po najditeljevem opisu in podatkih; ni gotovo, če so bile kosti v posodah poprej v istem sestavu kot ob prevzemu najdbe — najditelj je trdil, da so bile kosti v obeh žarah, shranjene pa so bile tudi v loncu. Začasn pregled, za katerega se zahvaljujem ge. Vidi Brodar iz Ljubljane, je pokazal, da pripadajo kosti iz žare odrasli, morebiti moški osebi pod 40 let starosti, nekoliko gracilnejše kosti v loncu pa najbrž drugi odrasli osebi neugotovljene starosti in spola.

²⁶ Medtem ko o vsebini obeh steklenih žar v gomili pri Lödersdorfu (Mitt. d. Zentr. Komm. NF 18, 1892, 245) ni določenih podatkov (kosti so bile tudi v trinožniku) in ko nista znana število in vsebina steklenih žar v Kraberkoglu na Lipniškem polju (W. Schmid, Flavia Solva [1917] 6; tudi 15. Ber. RGK. 1923-24 [1925] 231, sl. 24 — govora je o družinskem grobu s »tremi do štirimi pokopi«), sta v grobu gomile št. 3 v Goldesu (V. Radimsky, J. Szombathy, Mitt. d. Anthr. Ges. Wien [NF 8] 1888, 83) odkriti razdrobljeni stekleni žari — mere niso znane — obe imeli izbrane kosti, a sta kljub izrazito podolgovatemu pasu žganine stali blizu skupaj. — V grobu gomile št. 6 v Eichbergu (kot prej, 79) je bila ena od obeh — pol manjših od miklavških — steklenih žar prazna, zato njen pomen ni jasen, čeprav govorijo drugi podatki za možnost dvojnega pokopa (osredotočene kosti tudi na drugem mestu). — Še bolj proti funkciji žare druge steklene posode govori najdba v grobu št. 4 v Vučji gomili (S. P., Varstvo spomenikov 9, 1962-64 [1965] 159), kjer so bile izbrane kosti le v večji posodi, v manjši, pokriti z glinastim krožnikom in stoječi tik zraven, pa nič. — Če so bile tudi v miklavški gomili kosti le v eni izmed obeh žar (T. 1: 1), kot je bilo ugotovljeno ob prevzemu najdb, potem bi tudi tu lahko govorili o pridevni vlogi druge (T. 1: 2) ali morebiti celo o — kenotafu (?).

²⁷ Po številnosti so med steklenim posodjem na petem mestu, za žarami, skodelicami, vrči in dišavnicami, a pred čašami, lonci in drugim. Zaradi kronološke ohlapnosti in splošne razširjenosti je obsežnejše navajanje primerjav tu opuščeno. Redki domači primeri iz gomil so navedeni pri: S. Pahič, Časopis za zgod. in narod. NV 1, 1965 (1966) 61. Izbor iz Emone pri: A. Müllner, op. 12, T. 48-49. Po tri v enem grobu še v Gersdorfu (M. Grubinger, op. 14, 88 — dve prizmatični, ena valjasta), po dve še npr. v Goldesu (op. 26, 85) idr.

²⁸ A. Müllner, op. 12, T. 48: 32 — manjša, a enako temne barve.

²⁹ L. Barkóczi, op. 15, 73, sl. 27: 2 in 33: 4 — zelene barve, iz debelega stekla, s tremi kolobarji in plastičnimi trikotniki v vogalih dna. J. Brunšmid, Viestnik Hrv. arh. druš. NS 1, 1895-96, 166, sl. 122; J. Garbsch, Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert. Münchner Beitr. z. Vor- u. Frühgesch. 11 (1965) 165, T. 17: 9 (z asom Domicijana): skoraj enak po merah in obliki se loči po svetlejšem steklu (H. Kerchler, Beiträge zur Kenntnis der norisch-pannonischen Hügelgräberkultur 2. Arch. Austriaca Beih. 8 [1967] T. 41: 2, pod: Rappoltkirchen). Podobnih, a nižjih steklenic iz zelenkastega stekla je bilo najdenih izven Emone in Poetovija več, npr.: Maribor-Pekre (v Joanneju v Gradcu, inv. št. 2337 — le dno), Loka (Blatt Rogatec [1939] 38). Goldes (V. Radimsky, J. Szombathy, op. 26, 84, T. 2: 7), Kapfenstein (F. Felgenhauer, W. Alzinger, A. Kloiber, op. 24, 66, T. 12: 1), Gersdorf (M. Grubinger, op. 12, 88 — grob 7: fragmenti treh posod), Ivánc (É. B. Bónis, op. 13, 69 ss, sl. 15: 6 in 16: 4), Šempeter (grob III — le dno, inv. št. 1654, v celjskem muzeju — po sporočilu V. Kolškove), Dobrovnik (S. Pahič, Arh. vestnik 11-12, 1960-61 [1962] 95, T. 6: 2 — fragmenti), Bobovka (P. Petru, A. Valič, op. 12, 134, 136, T. 1: 3 in 8: 3) itd. Razen prvih dveh pa sodi večina naštetih prizmatičnih steklenic že v drugo skupino srednjevisokih (do 15 cm) svetlejših steklenic, ki po barvi stekla predstavljajo skupno s podobnimi cilindričnimi enotno in obsežno skupino steklenega posodja. Tretja skupina prizmatičnih steklenic pa so tiste povsem nizke (npr. A. Müllner, op. 12, T. 48: 28).

³⁰ A. Kisa, op. 11, 315. Ti znaki (v podobni obliki znani npr. tudi z bronastih posod — ponvic itd.) so značilni prav za prizmatične (in šesterokotne) steklenice. Navajanje primerjav je nepotrebno, a dokler ne bo na razpolago obravnave o znakih, ki imajo poleg kolobarjev v vogalih dodatne upodobitve ali sploh drugačne znake, bo pripisovanje teh posod posameznim delavnicam nemogoče. Ob preprostih znakih iz koncentričnih kolobarjev so le malo znani drugi motivi (prim. pri A. Kisa, op. 11, 780 ss, naštetih), med objavljenimi iz

bližnje sosesčine so le štirje: rozeta v koncentričnem krogu iz Bobovka (op. 29, T. 8: 3 — brez komentara), šesterokraka zvezda v krogu ter črke na vogalih iz Gersdorfa in Lipniškega polja (M. Grubinger, op. 14, 99, sl. 32 — pripisano galskim ali porenskim delavnicam) ter rastlinsko-geometrični motiv iz Kugelsteina (prav tam). Ena prav tako nizkih prizmatičnih steklenic iz Poetovija ima znotraj kroga sedaj nespoznaven reliefni lik, zunaj na vogalih pa plastične pike (v ptujskem muzeju, inv. št. 802 — neobjavljeno). Podobno tudi: É. B. Bónis, op. 13, 69, sl. 15: 6. Prim. še: L. Barkóczy, op. 15, 73 (trije kolobarji, v vogalih plastični trikotniki), P. Karnitsch, Die Linzer Altstadt. Linz. arch. Forsch. 1 (1962) T. 29: 8 (šest kolobarjev, v vogalih črke V in S).

³¹ Opis postopka pri A. Kisa, op. 11, 781 s (tudi R. Ložar, Glasnik Muz. druš. za Slovenijo 16, 1935, 101). Morebitno spajanje sten po robovih tu ni vidno, pač pa kaže rame sledove nekdanje okrogle oblike in sega tako na vseh štirih straneh v oblem ovalnem rebro 3 mm prek ravnih/stranic. Poleg ročaja je bil vratu posebej dodan še vodoraven rob, in to v primeru z drugima dvema miklavškima steklenicama dokaj pravilno, čeprav v florisu ni povsem okrogel. Podobno dvodelnost ročaja, izdelanega pri steklenici T. 1: 5 iz dveh podolžnih polovic, kaže tudi najdba iz Bobovka (op. 29, T. 8: 3). Ta vrsta drobno nazlebljenih, večinoma širokih in kratkih ročajev je značilna prav za to vrsto steklenic (A. Kisa, op. 11, sl. 157, 45; 786: »Selleriehenkel«), medtem ko so drugi, vitkejši po navadi le tri- do štirikrat nazlebljeni.

³² C. Isings, op. 11, 66 datira najbolj zgodnje v flavijsko dobo ter ugotavlja, da so se pojavile nekoliko pozneje kot pa male steklenice tega tipa. Najmlajše naj bi segale še v prvo polovico 4. stoletja. É. B. Bónis, op. 13, 80 vidi izvor prizmatičnih steklenic v severni Italiji ter navaja primerjave iz Akvileje, Dalmacije in Tessina (op. 40—42), vendar velja to predvsem za skupino srednjevisokih steklenic (prim. op. 29!). L. Barkóczy, op. 15, 73 omenja, da so prizmatične steklenice izdelek neke kölnske delavnice (po Fremmersdorfu) in jih datira večinoma v 2. stoletje. P. Petru, Arh. vestnik 9-10, 1958-59 (1960) 18 postavlja obe steklenici v Bobovku na konec 1. stoletja, kar je gotovo blizu začetkom, kar je razširjen ta (srednjevisoki) tip posod. K vsem tem ugotovitvam za sedaj ne moremo v Miklavžu dodati nič konkretnjšega.

³³ Da ni primerjav, je poleg marsikaterih pomanjkljivih objav vzrok najbrž tudi dejstvo, da so bile te posode pogosto razbite, in so jih zato omenjali le na splošno. Pri steklenici iz Zg. Voličine (S. Pahič, op. 27, 36, T. 5: 17), manjši in skrbneje izdelani, floris trupa ni znan. Če sodijo semkaj »črepinje dveh okroglih steklenih vrčev z ročajem« iz gomile št. 8 v Golsesu (V. Radimsky, J. Szombathy, op. 26, 85) se ne da ugotoviti, kot tudi ne pri ročaju stamnija v Dolgi vasi (I. Mikl, Arh. vestnik 9-10, 1958-59 [1960] 176). Po fragmentih dnov so znane take steklenice še iz Maribora — Pekar (v Joanneju v Gradcu, inv. št. 2338) in Gersdorfa (M. Grubinger, op. 12, 88 — grob 7). Prav gotovo se skrivajo tudi med neobjavljenim in nepregledanim gradivom iz grobišč v sosednjih območjih, medtem ko med najdbami iz nižjeavstrijskih gomil (H. Kerchler, op. 29) niso omenjene. Prim. še dve taki steklenici iz Locarna (Ch. Simonett, op. 22, T. 11: 1₃ in 12: 8₂).

³⁴ Opis izdelave pri A. Kisa, op. 11, 9 s. Na običajen način prilepljena trakasta ročaja imata tri rebra in sta podobna tistim pri Kisa, sl. 157: 36—37, le da tu srednje rebro nobenkrat ne sega do dna.

³⁵ A. Kisa, op. 11, 314 s (H. Kerchler, op. 29, 44).

³⁶ C. Isings, op. 11, 68.

³⁷ Eleganci profila se ne prilega samo ročaj, ki je neskrbno izdelan: prilepljen je poševno, gornji zavih je upognjen nazaj in kot klinasto rebro prilepljen na zunanjo površino ročaja. Posoda je bila že predstavljena: Časopis za zgod. in narod. NV 2, 1966, naslovena stran ter 7 dni 17, št. 22, 16. 6. 1967, 2.

³⁸ Število kosti je bilo prav neznatno, mnogo skromnejše kot v stekleni žari T. 1: 1, kar daje tej posodi kot žari bolj simboličen pomen.

³⁹ Morin-Jean, op. 11, 132, oblika 93.

⁴⁰ C. Isings, op. 11, 52, s podatki o najdiščih. A. Kisa, op. 11, takih pokalov z ročajem posebej ne omenja. Najpodobnejša oblika so tam čaše s podobno konkavno zapognjenim profilom (E 293—295), o katerih meni (str. 343), da so česta oblika steklenih posod in zelo starega izvora.

⁴¹ Prim. podobne pokale arretinskega mojstra M. Perrena Tigrana, A. Oxé, Arretinische Reliefgefäße vom Rhein (1933) 73 ss, T. 23: 113 ab in 24: 114 ab (Tarragona) ter 25: 115 (Italija). Tam je naveden izvor iz Grčije in opozorjeno na opis razvoja tega tipa posod (modiolus?) pri R. Zahn, Amt. Ber. aus d. Kgl. Kunstsamml. 35, 1914, 294 ss.

⁴² Prim. podobno »marmorirano pobarvano na terro sigillato spominjajočo« posodo iz Stenjevca (É. B. Bónis, Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien 1. Diss. Pann. Ser. 2, 20 [1942] 43, T. 40: 21). Podoben lonec grobe izdelave iz Poetovija hrani tudi mariborski muzej (inv. št. GZM 63).

⁴³ A. Müllner, op. 12, T. 48: 17 in 21 ter J. Klemenc, op. 15, 395 ss, sl. 15 in 25. Prim. tudi Stenjevac: V. Hoffiller, Vjesnik Hrv. arh. druž. NS 7, 1903-04 (1904) 173, sl. 68: 13 — bolj cilindričen, tudi v rabi kot žara, s steklenim pokrovom.

⁴⁴ V tem primeru prek Akvileje, saj pri C. Isings (op. 36) našeta najdišča ne kažejo, da bi se širile v Podonavju, koder se je šele v 2. st. razvil rečni prevoz blaga iz Porenja proti vzhodu (F. Fremmersdorf, op. 10, 180 ss).

⁴⁵ A. Radnóti, Die römischen Gefäße von Pannonien. Diss. Pann. Ser. 2, 6 (1938) 97 ss. Kot neposredna predloga miklavškemu tipu steklenih zajemalk bi lahko bile le kratkoročajne iz bron (T. 8: 41—44). Tam navedeni načini uporabe — kot zajemalka, kot merica, v kultne namene — so verjetno veljali tudi pri steklenih izdelkih, izpričana pa je tudi grobna raba (npr. Ch. Simonett, op. 22, 78 ss; sl. 61: 8, 62: 17, 79: 22, 116: 29 in 119: 18). Radnóti postavlja bronaste zajemalke v 1. in 2. stoletje, za steklene bo torej veljalo najbrž enako.

⁴⁶ Najpomembnejša oblika: R. Ložar, Glasnik Muz. druž. za Slovenijo 14, 1933, 30, sl. 2: d. Drugi tip bolj široke zajemalke je predstavil A. Müllner, op. 12, T. 48: 13 (tudi J. Klemenc, op. 401, sl. 29). Kam sodi »steklena zajemalka« iz Črnelega (R. Ložar, op. 12, 100), ob pomanjkljivih podatkih ni ugotovljivo kot tudi ne, če je imela podobna cilindrična posodica iz Stenjevca kak ročaj (V. Hoffiller, op. 42, 173, sl. 68: 5). Podrobnejše iskanje bi verjetno odkrilo še kak primer.

⁴⁷ W. Schmid, op. 26, sl. 3.

⁴⁸ Morin-Jean, op. 11, 132, tip 136.

⁴⁹ A. Müllner, op. 12, T. 50; Ch. Simonett, op. 22, 75 ss, sl. 34 id.; A. Radnóti, op. 44, 11 ss. Tu je seveda govora o ponvicah (Kasserollen), medtem ko Radnóti s paterami označuje tako imenovane daritvene skodelice z (vselej cevastimi) držajem, kakršnih med steklenim posodjem ni.

⁵⁰ Načrtno zbiranje primerjav se tu ni zdelo smotno in najbrž ne bi spremenilo splošne ocene. Precej istovetno posodico objavlja I. Mikl, Varstvo spomenikov 7, 1958-59 (1960) 342, T. 8: 1.

⁵¹ A. Kisa, op. 11, 336 s, ki prevaja *trulla* z »Mauerkelle« in omenja v zvezi z oenochoē še drugo možnost uporabe pri omizju.

⁵² C. Isings, op. 11, 92, ki prevaja *trulla* s »saucepan«.

⁵³ Vsaj pet jih je bilo v gomili Kraberkogel na Lipniškem polju (W. Schmid, op. 26, 6, sl. 3), pet tudi v gomili št. 1 v Goldesu (V. Radimsky, J. Szombathy, op. 26, 82). Koliko skodelic je bilo med »črepinjami najmanj devetih steklenih posod« v Loki (Blatt Rogatec [1939] 38), ni znano niti po inventarni knjigi v Joanneju (tam je pod št. 2493 naveden posebej le »skoro popolnoma ohranjen rob skodelice«). Deset skodelic (poleg petih steklenic itd.) je imel tudi grob št. 31 v Minusio Cadra v Locarno (Ch. Simonett, op. 22, 163 ss), številne pa so bile bržkone večkrat tudi na mestnih grobiščih.

⁵⁴ Tip 1 (polkroglaste) npr.: Stari trg (R. Egger, Jahresh. d. Österr. Arch. Inst. 17, 1914, Beibl. 81 s, sl. 58: 2); Au am Kraking (H. Kerchler, op. 29, 129, T. 43: 3); Locarno (Ch. Simonett, op. 22, sl. 78—10). — Tip 2 (konične) npr.: Dobrovnik (S. Pahič, op. 12, 91, T. 6: 5); Lipniško polje (W. Schmid, op. 26, sl. 3); Kapfenstein (F. Felgenhauer, W. Alzinger, A. Kloiber, op. 24, 65, T. 10: 1); Goldes (V. Radimsky, J. Szombathy, op. 26, 82 s — tip T. 2: 8); Locarno (Ch. Simonett, op. 22, 163 ss, sl. 142, Minusio-Cadra grob 31: deset posodic). — Tip 3 (krožniki) na primer: Goldes (kot prej, tip T. 2: 14); Giggling (M. Grubinger Schild von Steier 8, 1958, 24); Locarno (Ch. Simonett, op. 22, 163 ss, sl. 142₂₄ ter 148₁₃). Izčrpno zasledovanje teh tipov posod, četudi le na omenjenem območju, še ni mogoče, a bi tudi presegalo namen tega poročila.

⁵⁵ A. Kisa, op. 11, Formentafel G; v tekstu niso posebej opisane.

⁵⁶ Morin-Jean, op. 11, 129, tip 88; C. Isings, op. 11, 58, oblika 42.

⁵⁷ C. Isings, prav tam: v rabi naj bi bile še v 2. stoletju in deloma celo pozneje; naštetih je nekaj najdišč, ki podajajo okvir, da so bile razširjene izven Italije.

⁵⁸ A. Radnóti v *Intercisa* 2. Arch. Hung. NS 36 (1957) 152, kjer meni, da je izdelovanje teh skodelic v Italiji trajalo le do sredine 2. stoletja.

⁵⁹ A. Kisa, op. 11, 328. Tu opozorjeno na »svečniško« obliko trupa dišavnice. Prve pojave razširjenega trupa navaja Kisa že iz pompejske dobe, občutnejša širina (kot v našem primeru) pa naj bi se uveljavila od sredine 2. stoletja dalje. Še najbolj bi obravnavani dišavnici ustrezal tip A 22.

⁶⁰ R. Sunkowsky, *Jahres. d. Österr. Arch. Instit.* 41, 1954, Beibl. 103 ss. Prim. tam orisan razvoj zadrgrnjenega vratu, ki se je s povečanjem prostornine selil navzdol do prehoda vratu v trup. Tam je zaradi razširjene stojne ploskve postal nepotreben ter je na miklavški dišavnici opazen samo še kot preostanek. Dišavnica T. 2: 11 bi po tej razdelitvi sodila nekako v sredino med tipa 54 a in (ker nima značilnosti zvončaste oblike) 55 a, od katerih je prvi še visok, drugi pa tako sploščen, da sodi že v drugo skupino. Na preuranjenost klasifikacije Sunkowskega opozarjata M. Baum, D. Srejšević, op. 179, 49.

⁶¹ C. Isings, op. 11, 97 (prim. k temu: Moin-Jean, op. 11, 77).

⁶² A. Radnóti, op. 58, 144 s. Vse pri njem za ponazoritev uporabljene dišavnice imajo ožji trup od miklavške, ena od njih celo okroglastega. Nobena nima več sledov zadrgrnjenja, temveč vrat dokaj oblo prehaja v trup. Datiranje je sorodno Kisovemu: od sredine 2. stoletja dalje, tip T. 26: 3 celo iz 4. stoletja!

⁶³ Med forminskim gradivom so predhodni tipi zastopani s Sunkowskega oblikami 53 e in f (R. Sunkowsky, op. 60, 108), le da ima poslednji (A. Smodič *Časopis za zgod. in narod.* 35, 1940, 21 sl. 7: 8) že vodoraven rob. Povsem isto gradivo je znano tudi iz Emone (A. Müllner, op. 12, T. 48: 16, 20, 25 in T. 49: 3, desno); prim. še Gidding (M. Grubinger, op. 54, 24, sl. 4: 2). Mnogo bliže pa je našemu primeru emonska dišavnica T. 49: 3 (prav tam), kakršne so — z nekoliko manj potlačenim trupom in očitneje zadrgrnjenim vratom na prehodu v trup — tudi med neobjavljenim poetovijskim steklenim posodjem.

⁶⁴ Nekoliko bolj rumenkasto steklo jo skupno s pokalom T. 1: 6 sicer loči od drugega posodja, vendar bi po Kisi in Radnóti povzeto časovno razliko lahko razložili le z nekoliko bolj zgodnjo datacijo, za katero govori večina drugih najdb.

⁶⁵ P. Petru, op. 32, 18. Ker gre očitno za isti razvoj, bi zadrgrnjenje vratu na prehodu v okrogel trup lahko domnevali. Med emonskimi dišavnicami bi bila miklavški še najbližje dišavnica z istimi tipološkimi prvinami, a s kratkim vratom (A. Müllner, op. 12, T. 49: 3, predzadnja desno).

⁶⁶ A. Kisa, op. 11, 330. Zadrgrnjenje tu po njegovih izvajanjih ni vselej obvezno, vendar pa ga nimajo vselej niti v skupini 3 navedene oblike. Zato bi lahko sodila sem tudi dišavnica T. 26: 6 iz *Intercise* (A. Radnóti, op. 58, 152 — tam prišteta k »svečniškim« posodicam in zaradi vodoravnega roba mlajša).

⁶⁷ V glini sicer ni opaziti primesi peska, da pa ni bila povsem očiščena organskih primesi, dokazujejo rumene lise, kjer je v največji izmed njih (v reliefnem pasu pod odkrušenim grmičem) razločno viden odtis pribl. 1 cm dolgega rastlinskega lističa. To velja najbrž tudi za nekaj poroznih luknjic v notranjosti posode, nastalih pri presnavljanju med pečenjem. Iz istega vzroka ali pa morebiti zaradi površne izdelave je nastalo tudi nekaj poškodb na površini: zajed na reliefnem delu sten. K vprašanju barvne prevleke sigillatnih posod, zlasti tistih iz La Graufesenque, prim. npr.: F. Lossen, *Germania* 23, 1939, 190 ss. V našem primeru je barva pečene gline v profilu le rahlo svetlejša od prevleke.

⁶⁸ Prim. opis izdelave pri F. Hermet, *La Graufesenque (Condatomago)* (1934) 223 s in R. Knorr, *Töpfer und Fabriken verzierter Terra-Sigillata des ersten Jahrhunderts* (1919) 10; z risbami tudi: J. Szilágyi, *Aquincum* (1956) 64 s, sl. 10.

⁶⁹ Znotraj skodele so sledovi raz, nastalih pri glajenju notranje površine, ko se je posoda bodisi skupaj s kalupom, bodisi pozneje vrtela na lončarskem kolovratu, enotni le do pričetka neokrašene roba. Te drobne raze večinoma

niso sklenjene in tudi ne vselej koncentrične. Na zunanji strani je videti, kot da dno kalupa ni bilo preprosto ravno (prim. npr. M. R. Hull, *Germania* 18, 1934, 28, T. 5: 1—4), temveč poglobljeno v plitvo votlo nogo (prim. npr. kalupe iz delavnice mojstra Pacatusa v Akvinku: K. Kiss, *Laurae Aquicenses* 1. Diss. Pann. Ser. 2, 10 [1938] 218 s, T. 12—45), saj se stena posode tik ob nepoškodovanem robu venca nadaljuje navzdol. V tem primeru je osrednjo jamico in kolobarjaste zareze, ki jih sedaj v plastičnem odtisu ima dno (prim. npr. G. Juhász, *Die Sigillaten von Brigetio*. Diss. Pann. Ser. 2, 3 [1935] T. 50: 4), imel že kalup (pri Pacatusovih kalupih se pojavlja predvsem le jamica; K. Kiss, kot prej, T. 17: 14 itd.), prstanasti rob noge pa je bil pozneje, ko je bila posoda že vzeta iz kalupa in obrnjena položena na kolovrat, le navzven izglajen in nekoliko zapognjen. Pri tem (vrtečem se) glajenju je bil zunanji pas trilistnega venca deloma zabrisan. Skodela je bila pri pečenju očitno postavljena na nečisto površino, da se je noge oprijelo nekaj drobecv gline, ki so se spekli skupaj z njo in prišli nazadnje tudi v kupčeve roke. — Spajanje posebej izdelanega vrhnjega roba je na notranji strani posode opazno le po drugačnih sledovih glajenja površine: namesto tankih raz so tu vidni le neenakomerni 3—4 mm široki pasovi modeliranja. Podobno, a manj izrazito je tudi na zunanji strani, kjer ima neokrašeni pas pod navzven odebeljenim robom (s sledovi facetiranja) v sredini večinoma plitek strehast rob. Jajčna kita ima tu oster rob, ki pa je tam, kjer je najtanjša, dvojen, kot bi šlo za posledico površnega modeliranja. Ta naknadna zožitev jajčne kite je nastala pri oblikovanju dodanega neokrašene delu posode (A. Oxé, op. 89, 15), in sicer večinoma zato, ker jajčna kita ni bila vtisnjena v kalup v docela ravni črti. Taki primeri med sigilatnimi posodami niti niso tako redki, za ponazorilo naj bo poleg obravnavane najdbe npr. precej izrazitejši pojav pri L. Barkóczy, E. Bónis, *Acta arch. hung.* 4, 1954, 174, T. 17: 6, ali P. Karnitsch, op. 71, T. 100: 3.

⁷⁰ G. Juhász, op. 69. 179.

⁷¹ F. Hermet, op. 68, 179. Hermet je s to opredelitvijo označil predvsem obdobje in ne individualnosti mojstrov, od katerih so nekateri delovali že poprej oz. še pozneje. Prim. opombe k tej razdelitvi (z ozirom na Knorrovo razločevanje po mojstrih) pri: A. Oxé, *Bonner Jahrb.* 140—141, 1936, 334 (povzeto pri: P. Karnitsch, *Die Reliefsigillata von Ovilava* [1959] 25).

⁷² K. Kiss, *Arch. Ért. Ser.* 3, 7—9, 1946—48 (1948) 216 ss.

⁷³ To bi si lahko razlagali kot propadanje kvalitete dejavnosti v La Graufesenque (A. Oxé, op. 41, 9 označuje uporabo slabih matric kot »znak zaostalosti provincijskega obrata«), vendar je možno tudi, da gre ob množični južnogalski proizvodnji tudi za slabši (cenejši?) izdelek. Prim. podobne površne like leva na že degenerirani poznoitalski sigilati: H. Klumbach, *Jahrb. RGZM.* 8, 1961, 193, sl. 1.

⁷⁴ F. Göhlert, *Terra Sigillata* (ciklostil) 1940, 41 opozarja nanjo že v grškem geometričnem stilu (jonski kymation — 1000—600 pred n. št.). Na arretinskih posodah je imel najčistejšo M. Perennius Tigranus (A. Oxé, op. 41, 12, npr. T. 7: 21 itd.: njen razvoj je podrobneje opisal K. Hähnle, *Arretinische Reliefkeramik*. Tüb. Dissertation [1915] 17—21, sl. str. 77), nato pa jo je redno najti na sigilatnih posodah vse do njihovega konca. Pomen jajčne kite med dotlejš »popolnoma neopaznimi okrasnimi motivi« za razločevanje lončarjev oz. lončarskih skupin je ugotovil že Knorr (op. 68, 11 s, sl. 5).

⁷⁵ F. Hermet, op. 68, 73. Druge značilnosti istega obdobja — odebeljene oz. testaste žilice okrog jedra jajčnega člena tu ne moremo upoštevati, ker zaradi zabrisanosti ne prihaja dovolj do izraza. Kot prednika takšnih glavnic pestičev (dard avec la tête trilobée; Eierstab mit dreigeteilter Quaste) bi lahko presojali tiste Germanove oblike, pri katerih se razširjeni konec glavnic prične čopičasto cepiti na troje (la tête triangulée ou fleurie) in ki jih Hermet (prav tam, 164) presoja kot eno Germanovih značilnosti (T. 100—102). Po Oxéju, op. 71, 371, sodijo takšne glavice v tretje (zadnje) obdobje Germanovega delovanja in tako zamenjujejo starejše glavice v obliki »kroglice ali zvezdaste rozete«. Pri tem gre vendarle za vzporedni razvoj, saj je paličice z glavico v obliki rozete uporabljal še Crucuro (F. Hermet, op. 68, T. 84: 3), za njim še Mercato (R. Knorr, op. 68, 98, sl. 47; prim. tudi P. Karnitsch, op. 71, 110, T. 16: 5—6), v 2. stoletju

pa še vrsta srednjegalskih lončarjev (P. Karnitsch, prav tam, T. 33—75; T. 81: 1 tudi iz vzhodne Galije).

⁷⁶ R. Knorr, op. 68: T. 16: 16 — *Biragill*, T. 53: 17 — *Mascuus*, T. 57 — *Mercato*, T. 59: 24 — *Mommo*, T. 70: 16 — *Sasmonos*. Po Hermetu, op. 68, T. 84: 1 (prim. tudi R. Knorr, Rottweil — kot spodaj, 32, T. 12: 1) je imel take tudi Crucuro. Naštevane primerjav tu iz opravičljivih razlogov ne more biti popolno, zato naj — podobno kot pri naslednjih navajanjih — velja naštevane bolj kot ponazoritev razširjenosti. Po dosegljivi literaturi je iz dosedanjih obravnav največ podatkov iz srednjeevropskega Podonavja, čeprav so nekateri isti mojstri svoje izdelke širili tudi po Italiji (F. Hermet, op. 68, 238 ss). Tako navajajo: R. Knorr, Die verzierten Terra sigillata Gefässe von Cannstatt und Köngen-Grinario (1905) T. 9: 1, 6, 9; 11: 5 (Donnstetten); 12: 1, 2 (Hof Steinhäusen); 14: 1; a tudi T. 13: 1—3, 5—6 in 33: 3 podobne glavice, deloma na bisernih paličah in deloma z bisernim nizom iz obdobja 80—150 n. št.; R. Knorr, Die verzierten Terra sigillata-Gefässe von Rottweil (1907) T. 11: 1; 12: 1; 13: 10; 14: 6; 15: 4, 5, 7; 16: 9, a tudi 18: 2, 4, 21 in 19: 3 podobne glavice, deloma na bisernih paličah in z bisernim nizom na vzhodnogalskih posodah (Heiligenberg ?); N., I. Walke, 46—47. Ber. RGK. 1965—66 (1968): Gauting, T. 30: 9, 12, 13; 31: 2, 17, 18; 41: 10, 14; P. Karnitsch, op. 71: Ovilava, T. 2: 8 (Calus?), 10: 6 (Secundus?), 11: 1—3; 12: 2; 14: 1; 15: 1—3, 7; 16: 1—2; 18: 3—5; 20: 3; 21: 1, 3, 11 in 31: 6; P. Karnitsch, Die verzierten Sigillata von Lauriacum. Forsch. in Lauriacum 3 (1955) T. 2: 2, 5; P. Karnitsch, Die Linzer Altstadt. Linz. Arch. Forsch. 1 (1962) T. 2: 1 (Calus?); J. Jacobs, Jahrb. f. Altde 6, 1912 (1913) Bregenz, T. 1: 4, 8; 2: 11, 13—14 (Cornutov krog); 3: 15, 18, 19, 21; G. Juhász, op. 69, T. 1: 1—3, 9, 16, 25 in 2: 1, 16 (?), a tudi 9: 7 in 11: 7 podobne glavice, deloma z bisernim nizom iz srednjegalskih delavnic. — V Sloveniji, kjer je največ fragmentov južnogalske sigilate — vsega 45 kosov — v Ptuj, je tam zelo malo takih oblik: ptujski muzej, inv. št. 714 itd. — neobjavljeno; prim. I. Mikl-Curk, Terra sigillata in sorodne vrste keramike iz Poetovija. Diss. 9 (1969) T. 1: 13.

⁷⁷ R. Knorr, op. 68, 12, sl. 5: srednji rogljič je tu razcepljen na dvoje. Pri Crucuru to ni bila edina oblika (prim. op. 75—76!), upognjen pestič s trirogljato glavico pa naj bi bil značilen tudi za M. Crestija (P. Karnitsch, op. 71, 102, T. 12: 2).

⁷⁸ P. Karnitsch, op. 71, 94, T. 8: 2—6 in 122, T. 22: 8—9 — »SEVERVS-Stil« ter 118 s, T. 20: 3 in 21: 1, 3 — »MASCVVVS-Stil«. V teh primerih gre za rogljičke s koničastimi konci, glavica pa je podobna čopiču in ne križu kot v našem primeru. Podobne oblike iz Ovilave še: P. Karnitsch, prav tam, 114, T. 18: 3 in 122; T. 22: 7 — [Ger]manif. Knorr, op. 68, 12, sl. 5 te različice ne podaja.

⁷⁹ Po kronološki tabeli R. Knorr, op. 68, 6 s, popravljeni pri P. Karnitsch, op. 71, T. 187. Ob koncu Germanovega delovanja ali neposredno za njim sta ta motiv uporabljala že Calus (P. Karnitsch, op. 71, 100, T. 11: 1, vsekakor označeno le kot »CALVS-Stil«) in Mommo (op. 76). Po koncu delovanja lončarjev *Mercato* in *Mascuus* (okrog 95 n. št.) pa naj bi se podobne glavice pojavljale na ranih vzhodnogalskih posodah (Heiligenberg), če so Knorrove ocene pravilne (R. Knorr, Cannstatt, op. 76, 26, T. 13: 1—7 ter Rottweil, op. 76, 40 ss, T. 18: 2, 19, 21 in 19: 2—3 — vselej je z jajčno kito združen oglat biserni niz).

⁸⁰ F. Hermet, op. 68, 163 je uspel po figuralni motiviki izločiti le za Germana in Canrugata-Vegena (prim. k temu pripombe in dopolnitve pri A. Oxé, op. 71, 334 ss).

⁸¹ Miklavškemu pestiču z ravno paličico in desno zapognjeno glavico, ki ima oglate in široke, v obliki križa stoječe rogljičke, prislonej pa je na desno stran jajčnega člena, bi še najbolj ustrezali Biragillovi pestiči (iz Banassaca), le da so tam rogljiči vitkejši. Po razširjenem srednjem rogljiču pa bi spet lahko mislili na že razcepljen srednji rogljič pri Crucuru. Kaj zanesljivejšega torej na podlagi tega motiva ni mogoče reči.

⁸² Prvi jo je poleg bisernega niza uporabil *Germanus* (npr. R. Knorr, op. 68, T. 36: B — Rottweil; F. Hermet, op. 68, T. 100—102, ki jo označuje kot znak za tretje in četrto obdobje — str. 73), nato pa je bila — vsekakor vedno red-

keje — v rabi nazadnje še v Rheinzabernu (npr. P. Karnitsch, op. 71, 272, T. 97: 5). Med galskimi izdelki je pogosto predeljevala posamezne motive v različnih smereh.

⁹³ F. Hermet, op. 68, 217 s, T. 115: 2—3. Medsebojna razdalja jajčne kite in cikcakaste črte se tu ne ponavlja, kot bi pri uporabi enotnega kolesčka pričakovali, a tudi presegajoči konec same črte govori za posebno odtisovanje z drugim kolesčkom (T. 115: R 5).

⁹⁴ F. Hermet, op. 68, 109 ss. Tak način prikazovanja živali ni edini, a je pogostejši od onega, ko so živali izolirano nameščene v reliefnem pasu oz. v njegovih likih. Prim.: T. 29: 11; 53: 38, 40; 67: 13—19; 68: 1!

⁹⁵ F. Hermet, op. 68, 111, 186. German kot vodilni lončar v La Graufesenque (po Knorru, op. 68, 48 s je ustvaril vrsto novih likov, ki so jih potem povzemali še drugi lončarji, npr. *Sabinus*, *Secundus*, *M. Crestio*) te različice lovskih scen očitno še ni uporabljal, pač pa tako imenovani »drevesni lov« (chasse arboréidee) s posebnim krivuljastim drevjem oz. trto (R. Knorr, kot prej, T. 36: C ali 39: R), kakršen je bil najverjetneje vzporedno v rabi še pri L. Cosiusu in Crucuru (prav tam, T. 26: A ter 29: A).

⁹⁶ F. Hermet, op. 68, 109 s. Hermet (184) meni, da so ob prejšnjem prevladovanju rastlinske ornamentike človeški in živalski liki pred vespazijanskim časom še redki in z malo izjemami (npr. antilopo napadajoč lev na pozni Albionovi posodi — R. Knorr, op. 68, 26 s, T. 5: Mainz) predstavljajo večinoma le posamične ali brezvsebinske upodobitve. Nasprotno navaja H. Petrikovits, Germania 26, 1942, 127, da se pojavljajo živali na južnogalski sigilati posebno pogosto že v klavdijskem času, vendar prav tako v brezvsebinskih likih, citirani primer T. 21: 2 PRIMVS pa datira med 50—70.

⁹⁷ F. Hermet, op. 68, 112 našteva (brez citiranja, tu zato citati iz Knorra, op. 68) naslednje: *Crucuro*, *Pudens* (T. 68: Rotweil), *Jucundus* (95, sl. 45 — Günzburg in Rottweil, op. 76, T. 1: 7?), *Mercato* (T. 57: G, H — Windisch, Rottweil) in *Vitalis* (T. 83: E — Windisch ter 84: F, K, M — Mainz, Windisch Rottweil). — R. Knorr, op. 68, navaja k temu še: *Calus* (36, T. 18: D — Bregenz; pozno delo) in *Passenus* (66, T. 63: B — Rottweil; zgodnje delo — grmiči so tu izpopolnjeni s spiralami). P. Karnitsch, op. 71 navaja iz bogate zbirke v Ovilavi še nekaj primerov, pri katerih pa je vsekakor z mojstri v zvezi le način oblikovanja: Vitalisov način (96, T. 9: 1, 3—4), Sabinov način (98, T. 10: 4), Mercatov način (106, 108, T. 14: 1—2, 4—5; 15: 2), L. Cosius (112, T. 17: 3—4), Biragilov način (120, T. 21: 11), tudi način Natalisove skupine (130, T. 26: 9). J. Jakobs, op. 76, 179, T. 3: 19 navaja podobno sceno (elementi Mercata-Cosiusa). Kdo med njimi je bil prvi in kdo poslednji, ostaja neznano.

⁹⁸ Kombinacija leva in jelena se sicer večkrat ponavlja, vendar skoraj nikoli z drugimi miklavškimi ornamentalnimi liki in redko tudi na posodi z enim samim reliefnim pasom. Tako ima npr. *Crucurov* motiv (op. 85) med živalma drevo oz. trto, drug rastlinski motiv je tudi v Rottweilu (R. Knorr, op. 76, T. 17: 11), pri Hermetu (op. 68, T. 66: 39) pa sta upodobljena v medaljonih v tako imenovanem »ločenem lovu« (chasse disjointe). Podobe leva in jelena so tudi na fragmentu neznane južnogalske skodele Drag 37 v Gautingu, le da je vmes geometrični motiv (H. Müller-Karpe, Germania 30, 1952, 269, T. 12: 7; N. I. Walke, op. 76, T. 30: 6 — Domicijanov čas). Prim. tudi fragment, inv. št. 714 v ptujskem muzeju (jelen z nazaj obrnjeno glavo) — I. Mikl-Curk, op. 76, T. 1: 13! — Miklavškemu primeru najbolj podoben lovski prizor je na skodeli iz Brigetione (G. Juhász, op. 69, 158, 181, T. 50: 2 in F. Eichler, *Laurae Aquicenses*. Diss. Pann. Ser. 2, 10 [1938] 155, T. 1: 1): upodobitev je enako zabrisana in neskrbna, vmesni grmiči sodijo v isto skupino, reliefni pas je enojen in spodaj podobno omejen. K tem podobnostim je treba pripisati tudi razlike: glavnica pestiča ni spoznavna, namesto šopov so tu le posamezne trave, med spodnjim vencem in prstanasto nogo je prazen pas. Juhászova fragmenta podrobno ne opredeljuje, pri navajanju primerjav za posamezne like pa se sklicuje na *Crucurove* in *Vitalisove* izdelke, s čimer bi bil tudi za to posodo podan soroden časovni okvir.

⁹⁹ Kot prototip veliki množini južnogalskih upodobitev levov na sigilatih posodah bi lahko navedli zgodnja posnemanja arretinskih vzorov, npr. A. Oxé,

Frühgallische Reliefgefäße von Rhein (1934) T. 4: 52 in 17: 69 (R. Knorr, op. 68, 25 s, T. 3: P — Bregenz ter 52, T. 41: K — Neuss).

⁹⁰ F. Hermet, op. 68, 34, T. 25: 8—26; med vsemi pridejo v našem primeru v poštev le dva ali trije: 8, 8 A, morebiti še 12, prikazani na posodah: T. 66: 3—34; 67: 7, 14; 68: 3; 78: 17; 83: 2—3, 6; 100: 19 in 102: 40, 45 — *Germanus*, 84: 5 in 109: 2 — *Crucuro*, 88: 1, 3; 89: 9; 117: 18 in 119: 4 — *Primus*. — R. Knorr, op. 68, 27, sl. 13 te različice leva ne prikazuje, prinaša pa jih na tablah: 16: 6 — *Biragill*, 29: A — *Crucuro*, 36: A — *Germanus*, 54: 5 — *Meddillus*, 65: 1 in 67: K — *Primus*, 67: 4 in 68 — *Pudens*; tudi op. 76, 23, T. 10: 1, 2. Prim. k temu še leva v že opisani lovski sceni (op. 88) iz Gautinga, primere iz Ovilave (P. Karnitsch, op. 71, 100, T. 11: 2—3; 104 T. 13: 2; 126, T. 24: 1), Linza (P. Karnitsch, op. 76, T. 6: 4—5) Brigetione (op. 88) in Poetovija (op. 88). Miklavška upodobitev s pokončnim repom se loči od večine teh primerjav (prim. podobno pri F. Hermet, op. 68, T. 25: 8 in 66: 33—41).

⁹¹ Po Hermetu, op. 68, 36, se večina jelenov, zlasti ležečih, pojavlja v tretjem, prehodnem obdobju, takoj za ležečimi pa so najčesteži bežeči jeleni (T. 27: 1—28). Med temi je najštevilnejši lik na desno bežečega jelena z glavo, obrnjeno nazaj (k preganjalcu), za katere navaja R. Knorr, op. 68, 27, sl. 13, vrsto mojstrov vespazijansko-domicijanskega časa, medtem ko za lik na desno bežečega jelena z glavo naprej omenja le dva (prav tam: *Mommo*, *Crucuro*). Ta lik tudi prihaja v poštev za izhodišče naših primerjav. Poleg že znane Crucurove skodele (R. Knorr, op. 68, T. 29: A — Nijmegen) objavlja Knorr podoben lik jelena še pri *Crestito* (T. 27: 5) in *Melusu* (T. 56: B — Mainz), medtem ko pri Hermetovih upodobitvah (T. 66: 35—39; 67: 12; 92: 29) mojstri niso znani. V Linzu se podoben lik pojavlja le na poznejših vzhodnogalskih posodah (P. Karnitsch, op. 76, T. 4: 1). Našem primeru je najbližji jelen iz Brigetione (op. 88), po grobem oblikovanju pa še npr. iz Gautinga (N. I. Walke, op. 76, 117, T. 45: 15 — obrnjen levo, čas: Nerva-Trajan), tudi R. Knorr, Cannstatt, op. 76, 23, T. 10: 1, 2.

⁹² F. Hermet, op. 68, 112, T. 68: 7—19 — *Flabellum*; (»Busch mit lappigen Blüten« v nemških tekstih). Knorr, op. 68, 15, sl. 12 teh motivov posebej ne navaja, temveč v zvezi z različnimi motivi iz vespazijansko-domicijanskega časa, kjer je enak trilistni grmič prikazan za mojstre: *Jucundus*, *Mercato*, *Niger*, *Secundus* in *Vitalis*.

⁹³ F. Hermet, op. 68, 112.

⁹⁴ Prim. pri Hermetu, op. 68, trilistni motiv T. 14: 46 — vzor te oblike (?). V našem primeru je srednji list povsem gladek, stranska pa se pri obeh posamičnih upodobitvah razlikujeta po tem, da je večinoma le levi ožji in po zunanji strani nazobčan. V drugih upodobitvah je bil enkrat trilistni člen pridejan drugemu s petimi listi, podoben petlistni motiv pa se v čisti obliki pojavlja še dvakrat. V drugih treh upodobitvah gre za prekrivanja in deformacije. Pri petlistnih členih je simetričnost motiva že razrahljana, a ker so močno zabrisani, ni jasno, ali so bili nazobčani redno vsi štirje ali pa včasih le zunanja dva.

⁹⁵ Trilistni členi, ki jih navaja Knorr (op. 92), so bili večinoma uporabljeni kot členi cvetnih kit, medtem ko se v pri njem prikazanih »pahljačastih« oz. grmičkastih lovih pojavlja kombinacija drugega tipa s precepljenim osrednjim in gladkima stranskima listoma (tip Hermet T. 68: 8—11) ali drugi motivi (op. 87). Podoben motiv, izhajajoč iz Hermetovih tipov (op. 68) T. 68: 13—15 (s stranskimi listi nazobčanimi po zunanjem robu), podaja na Jukundu pripisanemu fragmentu (op. 76: Rottweil, 21, T. 7), Hermet (op. 68) pa poleg takih grmičkov (T. 67: 17) in drugih oblik z gladkimi (T. 67: 13, 18) in koničastimi listi (T. 67: 15) podaja tudi miklavškemu najsorodnejši motiv z narezanimi stranskimi listi pri Crucuro (T. 84: 3). Ta je znan tudi iz Gautinga (N. I. Walke, op. 76, 93, T. 29: 19) in iz Brigetione (op. 88), medtem ko so npr. grmički iz Viruna (C. Praschniker, H. Kenner, *Der Bäderbezirk von Virunum* [1947] 102, sl. 89) in Poetovija (v ptujskem muzeju, inv. št. 714 — I. Mikl-Curk, op. 76) s precepljenimi srednjimi listi pri nas verjetno edina znana oblika.

⁹⁶ R. Knorr, op. 68, 25, sl. 12, našteva mojstre s tem motivom: *Biragill* (T. 16: 12), *Calus* (T. 18 D — Bregenz), *Jucundus* (95, sl. 45: B — Günzburg), *Germanus* (43, sl. 20; T. 34: 23; T. 36: B in 38: Q izdelano z roko v deformirani

obliki), *Masculus* (T. 53: 14), *Mercato* (97, sl. 46: A — Günzburg; T. 57: F — Windisch), *Paulus* (98, sl. 47 — Günzburg), *Pudens* T. 63 — Rottweil) in *Vitalis* (T.83: E ter 84: K — Windisch).

⁹⁷ F. Hermet, op. 68, 13, T. 14: 87. A. Oxé, op. 71, 373, pripominja k temu, da v bolj zgodnjih lovskih scenah ni bilo upodobljenih tal, v poznejših pa — večinoma s travo — na različne načine (prim. tam citirane primere iz Hermeta!).

⁹⁸ K op. 96 še npr.: R. Knorr, op. 76 (Cannstatt): T. 11: 3, 9; 12: 2 (*Momo?* — Hof Steinhausen); 14: 3—4 (Württemberg). R. Knorr, op. 76 (Rottweil): T. 5: 5, 10 (Germanov način); 12: 1 (*Crucuro?*); 14: 7 (*Paulus*): 15: 4, 8 (*Biragil?*). — N. I. Walke, op. 71, T. 30: 14 (Gauting). P. Karnitsch, op. 71, Ovilava: T. 9: 3 4 (Vitalisov način); 14: 1, 4, 6 in 15: 2 (Mercatov način); 19: 2; 20: 3 in 21: 2 (Masculov način) ter 21: 11 (Biragillov način). P. Karnitsch, op. 76 (Lauriacum): T. 2: 3. P. Karnitsch, op. 76 (Linz): T. 2: 3 (Calusov način). Ta seznam seveda ni popoln, a videti je, da med sigilato iz Brigetiona ni kosov s tem motivom. V Sloveniji je nekaj kosov le iz Poetovija (v ptujskem muzeju, neobjavljen).

⁹⁹ Prim. npr. podobno pri R. Knorr, op. 76 (Rottweil): T. 15: 5 na Biragillovi skodeli iz Riegla ter P. Karnitsch, op. 71 (Ovilava): T. 18: 6. Žig z motivom trave je bil gotovo eden izmed tistih, ki so — kot meni Knorr, op. 68, 15 — bili v skupni rabi pri več lončarjih (celo v istih delavnicah?). Šope trave postavlja Knorr, op. 76 (Cannstatt), 25, v dobo med 75 in 110 po n. št.

¹⁰⁰ F. Hermet, op. 68, 54 — Guirlande (Abschlusskranz v nemških tekstih).

¹⁰¹ F. Hermet, op. 68, 136, T. 44—48.

¹⁰² Pri Hermetu bi miklavškemu motivu še najlaže primerjali nekaj podobnih vzorcev iz domicijanskega časa: T. 86: 13; 87: 2, 3, 5, 6 in 88: 5; podobno še pri Crucuru T. 109: 1 in Mercatu (R. Knorr, op. 68, T. 57: A, B, F, G — Nijmegen, Rottweil in Windisch). Druge primerjave: Donnstetten in Württemberg (R. Knorr, op. 76, 26 Cannstatt, T. 11: 5—6; 13: 7 — le členi iste vrste iz 80—150), Gauting (N., I. Walke, op. 76, 119, T. 47: 5 — še bolj razkrojeno, čas: Nerva-Trajan), Straubing (J. A. Stanfield, Germania 23, 1939, 110, sl. 1 — Domicijan-Trajan), Bregenz (J. Jacobs, op. 177, T. 1: 4; 2: 10—11 — v glavnem Cornutusov krog, po Knorru za Cornutusa značilen), Ovilava (P. Karnitsch, op. 71, 118, T. 20: 3—6 — Masculov način), Brigetio (G. Juhász, op. 69, 37, T. 2: 1).

¹⁰³ G. Juhász, op. 69, 181 s poudarja tudi pri posredovanju južnogalske sigilate (po morju iz Masilije) pomen Akvileje in trgovsko pot v Panonijo, vendar le do Savarije. Zanimivo je, da je na tej poti npr. v Emoni »le neznatno število galskih posod«, a tudi najdbe iz Celeje so zelo skromne (I. Mikl-Curk, op. 76). Prav tako za posredovanje Akvileje govorijo skromne najdbe iz Viruna — dobrih 5% (C. Praschniker, H. Kenner, op. 95, 102 s). Kakšno je stanje v Akvileji sami, mi ni znano, večina poročil omenja predvsem druga italaska najdišča (prim. F. Hermet, op. 68, 238 ss; tudi P. Karnitsch, op. 71, 23). Redkoštevne so najdbe južnogalske sigilate tudi v Sisciji in v Varaždinskih Toplicah (B. Vikič-Belančič, Starinar NS 13-14, 1962-63 [1965] 91 s). V Poetoviju bi za trgovsko pot prek Akvileje lahko govorili npr. Germanovi izdelki, medtem ko za druge poznejše mojstre iz La Graufesenque in Bannasaca to že ni več povsem zanesljivo (I. Mikl-Curk, op. 76). D. Gabler, Arrabona 9, 1967, 50 navaja najmočnejši uvoz južnogalske sigilate v Arrabono (Győr) od obdobja med 70—80 dalje. To pa v zvezi s tem, da med sigilato iz 1. stoletja južnogalska močno prevladuje (75% proti 25% italške), podobno kot npr. lahko povzemamo iz podatkov iz Linza (L. Eckhart, Linzer Fundkatalog 3. Linz. arch. Forsch. Sonderh. 3 [1968] 165: seznam po delavnicah — 90% južnogalske = 43% La Graufesenque + 47% Bannasac proti 10% arretinske, kaže, da je pred koncem 1. stol. južnogalska sigillata ob Donavi že močno prodirala proti vzhodu in tako verjetno ob koncu stoletja po tej poti pridrila tudi do Poetovija).

¹⁰⁴ G. Juhász, op. 69, 176 ss, za severnoitalsko (padansko) sigilato, tudi: K. Sz. Póczy v Intercisa 2. Arch. Hung. NS 36 (1957) 31.

¹⁰⁵ E. B. Thomas, Acta arch. hung. 6, 1955, 102 s. Tudi v vsej Sloveniji izven glavnih mest razen v Miklavžu ni južnogalske sigilate.

¹⁰⁶ I. Mikl-Curk, op. 76. Tam navedene številke (tukaj pomenijo tiste v oklepaju za primerjavo Virunum — po C. Praschniker, H. Kenner, op. 95, 100 ss)

so tele: vzhodna sigilata: ? (1), italška: 231 = 23 % (14 = 19 %), južnogalska: 45 = 4 % (4 = 5 %), srednjegalska: 253 = 25 % (15 = 20 %), vzhodnogalska: 8 = 0,7 % (—), Rheinzabern: 466 = 45 % (42 = 55 %). V tej zvezi bi bilo zanimivo vzporejanje še s Savarijo, kjer naj bi bila južnogalska verjetno številnejša (G. Juhász, op. 69, 182). V tej zvezi prim. še podatke za Ovilavo pri R. Nierhaus, Germania 40, 1962, 166 (začasno, po P. Karnitsch, op. 71), ki nam kažejo skupno s tistimi iz Linza (po seznamu L. Eckharta, op. 103) — izračuni H. Comfорта, Am. jour. of Arch. 61, 1957, 411 za Lauriacum mi niso dosegljivi, podobnih celotnih podatkov npr. za Carnuntum, Arrabono itd. ni — značilno nesorazmerje pri italški (P[oetovio]: 23 %, V[irunum]: 19 %, O[vilava]: 0,5 %, L[inz]: 5 %) in južnogalski siligati — P: 4 %, V: 5 %, O: 16 %, L: 28 %, medtem ko se stanje izravna pri izdelkih iz srednje Galije (Lezoux): P: 25 %, V: 20 %, O: 26 %, L: 21 % in Rheinzaberna: P: 45 %, V: 55 %, O: 50 %, L: 36 % (Lauriacum pa ima več kot Ovilava).

¹⁰⁷ I. Mikl-Curk, op. 76.

¹⁰⁸ Prisotnost skodele tipa Drag 37 v Miklavžu je na našem območju za nimiva tudi zaradi zgodnjega pojava te oblike sigilatnih posod, ki so sicer šele v 2. stoletju (iz delavnic v Lezouxu in Rheinzabernu) postale splošno razširjena in prevladujoča oblika (M. Abramić, Poetovio [1925] 97; I. Mikl-Curk, op. 76; v Ptujju je bilo ugotovljenih najmanj 380 takih posod = približno 43 % celotne ali 83 % južnogalske sigilate).

K vprašanju razširjenja sigilatnih izdelkov po podeželju prim. karto sl. 2 pri: I. Mikl-Curk, Arh. vestnik 19, 1968, 315, kjer so v severovzhodni Sloveniji taki izdelki označeni poleg Celeje in Poetovija le za Miklavž, Veržej (tam najden doslej le en fragment skodele Drag 37: oglata jajčna kita s pestičem se sicer pojavlja že v Lezoux, posamič upodobljeni trioglatti listi pa so znani večinoma na posodah iz Rheinzaberna — C. Praschniker, op. 95, 108, sl. 100: 7741; N. I. Walke, op. 76, 108 ss, T. 39: 6 in 40: 8 — izvor tega motiva je še italški: J. Klumbach, op. 73, 193, sl. 1 in B. Vikić-Belančić, op. 103, 91, sl. 4: 1-2) in Dolgo vas, manjkata pa npr. Stari trg — R. Egger, op. 54 in Šalovci — S. Pahič, op. 27, 45, T. 2: 5).

Karte, ki jih objavlja B. Vikić-Belančić, Arh. vestnik 19, 1968, 509 ss, pril. 1-2, so za Slovenijo manj precizne. Galski import je tu označen le za Emono in Poetovio (tu brez južne Galije), Mariboru pripisana terra nigra in rheinzabernski izdelki pa so v resnici le v Mariboru spravljene najdbe iz Poetovija (izdelek iz Reci je tu poleg poetovijskih primerov le še lonec T. 4:7 iz Šetarove — S. Pahič, kot prej, 46). V drugih predelih Jugoslavije so bili južnogalski izdelki odkriti poleg Varaždinskih Toplic (*Coelius* in *Medillus*) in Siska še v Osijeku (*Belatus*, *Quintus*) in Sremski Mitrovici.

¹⁰⁹ Npr.: J. Werner, Die beiden Zierscheiben des Thorsberger Moorfundes. Röm.-Germ. Forsch. 16 (1941) 14 (Flavion — tri lopatice), 15 s, T. 10 (Keszthely-Ujmajor — ena); tudi K. Woelcke, Germania 15, 1931, 36 ss, sl. 1 (Frankfurt a. M. — Praunheim — dve).

¹¹⁰ Čeprav pri večini takih najdb (Schminkkästchen, Salbenbüchsen) najdiščne okolnosti v podrobnosti niso znane, je videti, da je fragmentiranost tega pribora kaj pogosta (prim. npr. druge dele takih škatlic pri J. Werner, op. 109, 10 ss; tudi M. Abramić, A. Colnago, Jahrb. Österr. Arch. Inst. 12, 1909, Beibl. 109 in J. Werner, Germania 27, 1945, 96 s).

¹¹¹ K. Woelcke, op. 109, 39 s, sl. 3.

¹¹² Prim. podobne cevke: J. Werner, op. 109, 15 s, T. 10: 2 — Ujmajor: krajša in sestavljena iz treh približno enako dolgih delov, vtaknjenih eden v drugega; 14 — Flavion: omenjena le ena (?) cevka — neposredno poročilo o najdbi mi ni dostopno, kot tudi ne (razen M. Abramić, A. Colnago, op. 110) tista o najdbah, naštetih pri J. Wernerju, op. 109, 15, op. 15.

¹¹³ J. Werner, op. 109, 10 ss: Andernach — 20, op. 32, Bonn — T. 8: 2, 8 in 9: 1, Wiesbaden? — T. 8: 4-5, Faimingen? — T. 8: 6, Köln — T. 9: 2, Flavion — T. 9: 3, Ujmajor — T. 10: 3. J. Werner, op. 110, 96, T. 22: 1-2. — O podobni najdbi iz Intercise prim. A. Radnóti, op. 58, 274, T. 62: 3.

¹¹⁴ J. Werner, op. 109, 16 s.

¹¹⁵ J. Werner, op. 109, 17 našteva med značilnostmi za Sacira predvsem jajčno kito ter edikulo, v motiviki pa vojno in dionizijsko vsebino. Najčešči na

upodobitvah na škatlicah za šminkanje je v edikuli na prestolu sedeči Mars z gosjo, zaradi česar imajo tudi ploščice večinoma peterokotno obliko, ki ji nato po številu sledijo okroglice.

¹¹⁶ J. Werner, op. 109, 13, sl. 3. Take kite imajo tudi nekateri okovi za skrinjice iz Intercise (A. Radnóti, op. 58, 273, T. 64: 1, tudi sl. 65: 78) še v zelo čisti obliki, a tudi že zabrisane na kolobarju: npr. T. 63: 3 in 64: 5 in sl. 69: 19 — tu skupno s podobnim bisernim nizom (str. 328 s — na risbi je razlika manj očitna).

¹¹⁷ J. Werner, op. 109, T. 8-9. Med reliefnimi prikazi iz Intercise prim. v tej zvezi okov T. 67: 5 (A. Radnóti, op. 58).

¹¹⁸ Tehnika izdelave je bila bržkone podobna tisti pri izdelavi žigov za novce: like so vrezali v kovinski žig kot obrnjeno sliko (M. Bernhart, op. 119, 369), nato pa z udarcem vtisnili v pločevino. J. Werner (op. 109, 11, 13, 20) opisuje postopek kot žigosanje posameznih likov na vsak reliefni prizor posebej, torej individualno obdelavo reliefnih ploščic, kar dokumentira s prekrivanji. Tako prekrivanja kaže tudi miklavški medaljon in s tem do neke mere tudi zaporedje oblikovanja. Najprej je bil tu izdelan obrobni kolobar, v tako nastalo polje pa vstavljen najprej osrednji lik, ki je razmejil prostor, za njim pa oba stranska lika Marsa in Merkurja. Nazadnje sta bila oblikovana trizoba in sulica, ker režeta del caducea in delfina, pri rokah pa »padata« na obeh straneh v globino poprejšnje izdolbine, podobno kot pokrivali Marsa in Merkurja na obrobju. Po prostorsko natančno izračunani kompoziciji v komaj dobrih 3 cm velikem medaljonu in drugih podrobnostih (npr.: levi rogelj trizoba ni simetričen desnemu, ker je oblikovan glede na manjši razpoložljiv prostor znotraj oboda, Merkurjev petelin stoji na robu oltarčka, ker ta ni mogel biti v celoti upodobljen, Marsova gos je točno razporejena po ozkem prostoru) pa se mi zdi v tem primeru verjetnejše, da velja zaporedje oblikovanja le za izdelavo žiga kot celote. Na ta način niso bili v pločevino vžigosani liki vsak zase, temveč predstavlja medaljon enkratni vtis že kot kompozicija izdelanega pečatnika, podobno kot pri novcih, pri čemer bi ostra plastičnost reliefa terjala protižig (v smislu »Oberstanze, Stempel - Unterstanze, Matrik« — Ebert 2 [1925] 177). Dodatno, individualno obdelavo vsakega tako odtisnjenih medaljonov predstavljajo puncirani krožci po obodu, izrezovanje iz pločevinaste plošče pa je pomenilo zaključek izdelave.

¹¹⁹ Tako lega stopal je pri upodobitvah človeških likov v podobni obliki na novcih izjemno redka (npr. M. Bernhart, Handbuch zur Münzkunde der römischen Kaiserzeit [1926] T. 38: 7: pol v desno obrnjeni Mars na sestercu Antonina Pija in T. 74: 4: pol v levo stoječi Herkul na sestercu Komoda). Wernerjeve upodobitve reliefnih ploščic (op. 109, T. 8-10) nam v tej skupini najdb ne omogočajo primerjav, toda tudi na reliefnih upodobitvah okovov za skrinjice iz Intercise, ki nudijo dokaj širok izbor zlasti za pozno antiko, takih primerov tudi pri izrazito primitivnejših upodobitvah ni. Med reliefi na kamnitih spomenikih je ta pojav prav tako redek in omejen na izrazito provincialne upodobitve, npr. pri nekaterih »noriških deklicah« pri Garbschu (op. 29, T. 2: 19, 20 in 4: 7, 8; prim. tudi omembo neskladja nog in telesa, ki v našem primeru ni tako izrazito, pri podobni upodobitvi iz območja Flavie Solve: W. Modrijan, E. Weber, Schild von Steier 12, 1964-65 [1965] 116).

¹²⁰ Videti je, da je pri oblikovanju likov bila v precejšnji meri uporabljena tudi tehnika punciranja, tj. sestavljanje določenih delov (npr. Marsov ščit, Neptunovi lasje, oprsja idr.) iz bunčic, ki nudijo vtis razkrajanja ploskev, ki naj bi bile sicer le reliefno razčlenjene. Videti v tem kaj več kot posledico drugačne obdelave motiva oziroma določeno poenostavljanje postopka, torej neke vrste neskrben odnos do vzorov, se zdi v tem trenutku tvegano. Vendar pa tega pojava, vsaj ne v tako izraziti obliki, pri drugih reliefnih ploščicah te skupine (J. Werner, kot op. 119) ni opaziti.

¹²¹ Tako meni A. Schober, Jahresh. der Österr. Arch. Instit. 26, 1930, 32 (npr. za območje Triera). Nekaj podobnega bi morebiti veljalo tudi za panonske poznoantične reliefe na okovih (npr. A. Radnóti, op. 58, T. 62-67), kjer je računati s helenistično tradicijo in traškimi vplivi (A. Radnóti, prav tam, 294 s., — prim. tudi E. B. Thomas, Archaeologische Funde in Ungarn [1956] 250).

¹²² J. Werner, op. 109, 18 s.

¹²³ Drža sulice v desni roki zaradi tega ni izjemna, kjer se pojavlja dokaj pogosto (npr. M. Bernhart, op. 119, T. 38: 4, 6, 7, 9, 10), vendar večinoma ob drugačni legi božanstva; izjema je torej kombinacija. Pač pa je zelo redka lega ščita v levi roki (npr. M. Bernhart, kot prej, T. 38: 11 — na novcu Faustine II; morda iz istih razlogov?). Upodobitev roke s sulico in glave je zelo podobna tisti na ploščici iz Bonna (J. Werner, op. 109, T. 8: 8) predvsem po svoji shematičnosti, kar miklavško najdbo do neke mere tudi likovno povezuje s tistimi iz Sacirovega kroga.

¹²⁴ V tej obliki je Neptun kljub svojim številnim različnim upodobitvam tu izjemno prikazan. To velja že za nasprotno držo glave, kakršna sicer pri antičnih božanstvih tu in tam nastopa (prim. M. Bernhart, op. 119, T. 13: 7, 10 — *Caesar*, *Sol*, T. 17: 17 — *Herkules*, T. 19: 12 — *genius pop. Rom.*, T. 21: 13 — vojščak, T. 22: 10 — cesar, T. 31: 2 — atlet, T. 35: 13 — *Jupiter*, T. 38: 8 — *Mars*, T. 30: 6 — *Diana*, T. 57: 9 — *Felicitas*, T. 73: 11 — *Virtus*, T. 87: 4, 6 — *Mars*, *Victoria*), vendar ne pri Neptunu. Bolj kot drža trizoba v desni roki sta izjemni izprožena leva roka in upodobitev delfina v navpični legi ob stegnih božanstva, saj je delfin, čeprav redkeje navpično, podan vselej nad zapognjeno roko. Tu je izoblikovan poenostavljeno kot večkrat na novcih (npr. M. Bernhart, kot prej, T. 37: 12-14), dvakrat prekinjen s sulico in roko, da rep ni viden, glava rahlo spominja na oblike delfinov s srebrnega keliha v Nordrupu (J. Werner, op. 109, T. 21).

¹²⁵ O glavi velja isto kot pri Neptunu (op. 124), rahlo v loku uvito telo je za upodobitev božanstva na novcih značilno, o podobni drži caducea ne poznam primerjav. Petelin stoji tu na mizi podobnem podstavku, obrnjen je kot običajno na levo, prikazan torej v standardni obliki. Čeprav o obliki podstavka ne moremo soditi v celoti, gre tu le za eno izmed različic, ki so ob božanstvu upodobljene (prim. npr.: F. Wieseler, *Bonner Jahrb.* 37, 1867, 103; A. Alföldi, *Laurae Aquicences* 1. Diss. Pann. Ser. 2, 10 [1938] T. 35: 5 — po J. Déchelettu).

¹²⁶ J. Werner, op. 109, 18: »... bei den Schminkkästchen (sind) infolge ihrer Herstellung und ihres hauptsächlichsten Absatzes in nächster Nähe der Militär-grenze Mars und Victoria und die im Heere verehrten Dioskuren hinzugetreten.« Vsaj za eno od obeh thorsberških plošč je Werner (kot prej, 21) ugotovil še konkretnější pomen likov božanstev: »Vielmehr kommt den hauptsächlichsten Stempeln, welche die Aufmerksamkeit des Beschauers auf sich lenken, gewiss apotropäische Bedeutung zu: Mars mit der Gans sollte, was durch die vierfache Wiederholung besonders betont wird, den Träger der Scheibe schützen, und das neunmal auftretende Medusenhaupt sollte Gefahren von ihm abwehren.«

¹²⁷ J. Werner, kot prej; prim. tudi: F. Drexel, *Strena Buliciana* (1924) 55 ss.

¹²⁸ J. Werner, op. 109, 36 ss.

¹²⁹ Prim. npr. podobno ugotovitev za Vindonisso: F. Staehelin, *Die Schweiz in römischer Zeit* (1948) 508. V Karnuntu na primer je prišlo to manj do izraza (E. Swoboda, *Carnuntum*². *Röm. Forsch. in Niederösterreich* 1 [1953] 96 omenja *dii militares* le na splošno), v Akvinku npr. pa je bil med vojaškimi bogovi najpopularnejši *Herkules* (J. Szilágyi, *Aquincum* [1956] 109 povezuje to s »poglabljanjem cesarskega kulta«).

¹³⁰ J. Werner, op. 109, 39. Enotnega mesta za gos na Marsovih upodobitvah ni; često je podana kot svoboden simbol pri glavi božanstva (J. Werner, T. 8: 2: 10: 3, 17 in 18), ali pa stoji pri nogah, bodisi levo (T. 8: 8 in 19: 1, 4), bodisi desno (T. 16), izjemoma je podana tudi povsem ločeno (T. 19: 5).

¹³¹ Njeno osredotočenje »v severnih mejnih področjih rimskega cesarstva« (J. Werner, op. 109, 39 s) govori tudi za izvor te povezave, medtem ko kažejo vojaške najdbe obseg njene razširitve od Britanije do Podonavja.

¹³² J. Werner, op. 109, 36 ss, vsekakor s pridržkom: »Wir sind uns klar darüber, dass diesen Deutungen nur ein hoher Grad von Wahrscheinlichkeit, nicht aber unbedingte Sicherheit zukommen kann.« Čeprav je bila gos v Rimu cenjena žival (G. Wissowa, W. Kroll, *RE* 7 [1912] 809 ss: Gans [Olck]), pa je tam v zvezi z Marsom komaj znana (W. H. Roscher, *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie* 2 [1894-97] 2430 s, naštevajo med Marsovi živalskimi simboli v prvi vrsti le volka, kragulja in žolno). Prim.

tudi: R. Münsterberg, Jahresh. d. Österr. Arch. Instit. 11, 1908, 231 s, in Wer-
nerjeve navedbe o reji gosi pri Germanih in izvozu v rimsko cesarstvo (prav
tam, 42, op. 32).

¹³³ J. Werner, op. 109, 40. Gosi so v tam naštetih primerih oblikovane
realistično in tudi s podrobnostmi, stojijo pa v obeh smereh. Upodobitev na
miklavškem medaljonu je v skladu z okornostjo drugih likov (podobno le še
na kamnu iz Housesteadsa, prav tam, T. 19: 1), nazaj zasukan vrat gosi izdaja
izdelovalčevo težnjo, da bi žival v celoti spravil v tesni razpoložljivi prostor.

¹³⁴ O izvoru teh simbolov prim.: W. H. Roscher, op. 132, 2805 ss (Steuding).
Oblika krilatega klobuka v našem primeru zaradi spajanja z obrobjem vse-
kakor ni več razločna, *caduceus* je poenostavljen v preprosto osmico, o krilcih
na nogah ni sledu. V podobni vlogi je bil Merkur prikazovan tudi kot novoletni
πλουτοδότης na kolačkih iz podonavskih pokrajin od Recije do Dakije in Mezije,
vendar običajno kot jezdec na konju (A. Alföldi op. 125, 316, T. 63: 1-2 id).

¹³⁵ Prim. o tem: F. Staehelin, op. 129, 535 ss in W. H. Roscher, op. 132,
2828 ss (Steuding)!

¹³⁶ A. v. Domaszewski, Korrespondenzblatt d. Westdeutschen Zeitschrift 15,
1896, 234.

¹³⁷ W. H. Roscher, op. 132, zv. 3 (1897-09) 202 ss (Wissowa). Nasprotno
mnenje: F. Altheim, Römische Religionsgeschichte (1931) 111 ss.

¹³⁸ Prim. o tem: F. Staehelin, op. 129, 543 ss; tudi E. Swoboda, op. 129, 94 s.

¹³⁹ W. H. Roscher, op. 137, 206 s, navaja med drugimi primeri kot posveti-
telje tudi *collegium negotiantium* iz Akvinka. V našem primeru bi bilo zani-
mivo vedeti tudi, ali je bila škatlica za šminkanje kupljena blizu kraja iz-
delave ali pa je po trgovski poti dospela v Poetovio (ali kam drugam) in bila
tam od kupca izbrana.

¹⁴⁰ Razlike v velikosti oseb na novcih nastopajo npr. najčesče, kadar gre
za poudarek cesarskega veličanstva (prim.: M. Bernhart, op. 119, T. 24: 10; 28: 1;
29: 2; 57: 9; 86: 2; 89: 15; 93: 1 — v vseh stoletjih), a tudi pri poudarku pomena
bogov (npr. prav tam, T. 27: 3 — Jupiter kot varuh cesarjev, T. 43: 3 — Bakhus
med Atisom in Bakhantinjami, T. 46: 5 — Herkul) poleg enakovrednega cesarja
ob po pomenu zmanjšanim daritvenim služabnikom (*victimarius*). V zvezi z
Bakhom prim. tudi relief na ploščici iz Wiesbadena (J. Werner, op. 109, 13,
T. 8: 5 — Bakhus s Silenoma). Ker gre v takih primerih očitno za pripovedno
vsebino reliefov in ne za statično skupino oseb, so razlike v velikosti razum-
ljive že iz razlage vsebine, kar pa ni v našem primeru.

¹⁴¹ Med take stalne skupine sodijo poleg kapitolske trojke npr. še večkrat
upodabljana planetna božanstva (npr. F. Staehelin, op. 129, 566 ss, sl. 173—175),
trojke z domnevano galsko osnovo: Jupiter, Mars, Merkur, oziroma Merkur,
Apolon, Minerva in Mars, Apolon, Minerva (F. Staehelin, prav tam, 538) ter
v preobleki Merkurja, Marsa in Herkula češčen germani bogovi (J. Werner,
op. 109, 41) itd. Kombinacija na miklavškem medaljonu zaradi osrednje upodo-
bitve po moji vednosti ne sodi v nobeno izmed takih skupin, to pa sme biti
tudi vzrok, da poskušamo videti izvor tega medaljona oziroma škatlice za šmin-
kanje morebiti v krajih, kjer je imelo čaščenje božanstva jezer in tekočih vodá
večji pomen.

¹⁴² J. Werner, op. 109, 15, op. 19 omenja poleg obravnavanih okrašenih
kosov med neokrašenimi le pet najdišč oziroma nahajališč: *Novaesium*, Köln,
Starigrad (M. Abramič, A. Colnago, op. 110, omenjata: »Die sogenannten Sal-
benbüchsen kamen in mehreren Gräbern vor...«), Budimpešta, Wiesbaden.
Zlasti najdbe iz Dalmacije kažejo na to, da je take predmete iskati tudi v
drugih pokrajinah. K okrašenim kosom sodi še predmet iz Nijmegen (J. Wer-
ner, op. 110) in drugače zasnovana škatlica iz Frankfurta (K. Woelcke, op. 111).

¹⁴³ J. Werner, op. 109, 15, 17.

¹⁴⁴ J. Werner, op. 109, 13 ss, navaja med drugimi prizori: *Bellerophon* (T. 9:
1 — Bonn), *Victoria* (T. 9: 3 — Flavion), *Bacchus* (T. 9: 2 — Köln), *Bacchus* +
2 Silena (T. 8: 5 — Wiesbaden) ter op. 110, 96: *Jupiter* in *Venus* (T. 22: 1-2 —
Nijmegen) — vselej le po eno božanstvo. — Medaljoni so bili v rabi tudi pri
igralnih puščicah Sacirovega kroga (J. Werner, op. 109, T. 8: 4-7, 9) ter na kasno-
antičnih kovih skrinj v Intercisi (A. Radnóti, op. 58, T. 25, 62-64). Prim. tudi
podobne najdbe iz Karnunta: Ber. d. Ver. Carnuntum 1900 (1901) 107 s; 1901

(1903) 43, 125 s; 1902 (1904) 90; 1903 (1905) 41. Pomen podobnega medaljona s kozličkom in štirimi otroki v Narodnem muzeju v Ljubljani ni znan (neobjavljeno, za sporočilo se zahvaljujem S. Petrujevi).

¹⁴⁵ J. Werner, op. 114.

¹⁴⁶ Ikonografske značilnosti so za podrobno datiranje presplošne, saj najdemo podobnosti npr. na novcih v vseh stoletjih (prim. M. Bernhart, op. 119, T. 59: 13 in 63: 11 — podobna groba izvedba obrazov; T. 17: 9 — predolge noge, T. 46: 1 — preveliko oprsje, T. 3: 7 — prekratki spodnji del itd.) — Najdbi iz Bonna (J. Werner, op. 109, 10, 13, T. 8: 2 in 9: 1) izvirata iz nakupa, kjer je bila med predmeti tudi »keramika iz 1. in 2. stoletja« oziroma »ranorimska keramika«, vendar brez znanih zvez. Pri najdbi iz Ujmajora druge pridevne najdbe niso znane (J. Werner, kot prej, 14 s), a tudi v poročilu o grobovih v Starem gradu M. Abramič in A. Colnago (op. 110, 109) ne objavljata grobnih enot celotno grobišče pa postavljata v 1. in 2. stoletje.

¹⁴⁷ V poštev bi prišla vsekakor prva polovica 2. stoletja, če vztrajamo pri težnji, da bi uskladili datacijo vseh predmetov iz gomile pri Miklavžu kot pridevkov enkratnega pokopa. Za druge možnosti glej str. 72 ss! V tem, za uvoz iz Porenja ranem času pa bi verjetno prišel v poštev prej uvoz kot pa že domača izdelava podobnih reliefnih ploščic (koristno bi bilo pri tem poznati izvor enakih škatlic za šminkanje v Starem gradu!), zlasti če bi se kaj podobnega izkazalo tudi za nekatere steklene posode ali celo južnogalsko sigilato.

¹⁴⁸ J. Garbsch, Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert. Münchner Beitr. z. Vor- u. Frühgesch. 11 (1965) z grobnimi enotami in številnimi kartami razprostranjenosti. Dva novejša krajša pregleda s karto najdišč še: R. Noll, Carinthia I 147, 1957, 128 ss in K. Motyková-Šneidrová, Památky arch. 55, 1964, 350 ss.

¹⁴⁹ Te dopolnitve zadevajo glede najdb iz Miklavža poleg kataloga predvsem karte 1, 2, 14-16. Za območje med Ptujem, Celjem in Slovenjim Gradcem bi bilo tam še dopolniti karte 1, 2 in 12 z Brinjevo goro (= najdišče fibule A 236 h: S. Pahič, Brinjeva gora [1960] T. 4: 1) ter karto 3 s Tinjem (= najdišče reliefa z noriškim dekletom M 2: Blatt Rogatec [1939] 64, z drugo literaturo). Geografsko bistveno napak sta na karti 4 vrisani najdišči Jakobski dol (= Sv. Jakob, 143, št. 72: leži severno od Drave!) in Ločica (139, št. 33: leži zahodno od Šempetra!). Med nove najdbe iz tega območja sodijo tudi še neobjavljene najdbe pasnih spon, šarnirskih in čolničastih okovov, sferičnih žebličkov in pasnih jezičkov z vzhodnega grobišča v Šempetru (v celjskem muzeju).

¹⁵⁰ Območje ob rimskih cestah *Emona—Poetovio—Savaria* in *Emona—Celeia—Colatio* ima teh najdb nasploh izredno malo, čeprav leži v sredini med dvema središčema takih najdb na Vzhodnem in Dolenjskem in med Kozjakom in Rabo (J. Garbsch, op. 148, karta 2 za najdišča z vključno fibulami ter karte 14-16 samo za najdišča pasnih garnitur). Vzroke za tako stanje na razmeroma gosto poseljenem območju vzhodnega Pohorskega podravja in Slovenskih goric s Pomurjem bi bilo treba šele ugotoviti. Prevladovanje »rimskih vplivov« očitno ne pride v poštev, saj je za podoželsko prebivalstvo značilna predrimska tradicija (keltska imena, gomilna grobišča). Bolj zbuja pozornost npr. izpostavljenost tega obrobne noriškega območja proti Panoniji, ki zlasti pasnih garnitur z redkimi izjemami (*Savaria, Jutas*) praktično nima.

¹⁵¹ J. Garbsch, op. 148, 81 ss, sl. 43 g. Tipološke značilnosti tega tipa v primeri z drugimi so najjasnejše vidne na Garbschevi tipološki skici sl. 43.

¹⁵² Prim. seznam najdišč pri J. Garbsch, op. 148, 82 s!

¹⁵³ J. Garbsch, op. 148, 88 ss. Skupina B 3 se proti severu razširja še na Gradiščansko (Bernstein), delavnico pa domneva Garbsch v Poetoviju ali kod drugod v jugozahodni Panoniji. Isto območje zavzemajo tudi tipi B 2 kot vzorniki za naslednjo skupino; edina izjema je najdba iz južne Tirolske.

¹⁵⁴ J. Garbsch, op. 148, 90, sl. 46.

¹⁵⁵ Podobne zobce, a brez vmesnega nepredrtega dela ima tudi obloga tipa B 3 g iz Lassenberga (J. Garbsch, op. 148, 90, sl. 46; tri luknjice pred njimi so tu obdane s koncentričnimi krožci, zaradi katerih — in neposredne bližine poprejšnjih treh luknjic — Garbsch tam ni predvideval žebličkov). Tip B 3 h bi imel tako »3 Reihen zu 2 + 1 Reihe zu 3 Nieten«.

¹⁵⁶ J. Garbsch, op. 148, 108.

¹⁵⁷ J. Garbsch, op. 148, 97 s, sl. 53. Največ teh najdb je s Štalenske gore (30 %), sledita ji Ptuj (14 %) in Drnovo (8 %).

¹⁵⁸ Oči tu sploh niso označene, trikotna oznaka čela pa je nadomeščena z neenakomerno vrezanima paroma poševnih črt, ki učinkujeta povsem geometrično. — O likovnem vrednotenju vrezanih črt na takih okovih gl.: S. Petru, Arh. vestnik 17, 1966 (1967) 422 ss!

¹⁵⁹ J. Garbsch, op. 148, 102, sl. 55 a 6.

¹⁶⁰ J. Garbsch, op. 148, 93 s; 196 in T. 40: 18 — Bernstein; 213 — Poetovio.

¹⁶¹ J. Garbsch, op. 148, 85 = tip B 1 k; 86 in 225 s — Dobřichov ter 86 in 231 — Praga.

¹⁶² Glej op. 172!

¹⁶³ J. Garbsch, op. 148, 108. — Kolikor večinoma fragmentirani trni žebličkov še dopuščajo presojo, je videti, da so bili zapognjeni po 2—3 mm, kar bi ustrezalo debelini jermena. Takih žebličkov je samo še sedem, zapognjenost pa je različna: od bolj ali manj topokotne (4) do izrazito ostre pravokotne (3), pri kateri je konica dvakrat zapognjena še rahlo navzdol, enkrat pa spiralno vstran. Štirje drugi žeblički s fragmentirano konico pravokotno zapognjenega trna, dvakrat zavihanega tudi spiralno na stran, kažejo večinoma še sledove 3 mm širokega bronastega obročka na pregibu, ki naj bi na jermenu varoval prijem (?).

¹⁶⁴ Garbsch, op. 148, 108, navaja največ dvanajst, večinoma pa manjše število. Tu je od vseh žebličkov le pri enem še ohranjen v topem kotu zapognjen trn z vmesno razdaljo 3 oziroma 4 mm.

¹⁶⁵ J. Garbsch, op. 148, 106 ss, sl. 58.

¹⁶⁶ Poleg načina zapenjanja miklavška najdba ničesar ne prispeva k reševanju vprašanja, kje in kako so bili na jermen pritrtjeni okrasni žeblički, čolničasti (mandeljasti) okovi in okovi s šarnirjem. Žeblički na čolničastih okovih so zapognjeni s po 4 mm vmesnega prostora, v enem primeru že po 2 mm, v drugem primeru je žebliček po 5 mm zapognjen spiralno navzdol, na njem pa je še ohranjen 3 mm širok oglat (fragmentiran?) košček bronaste pločevine za varovanje prijema (?). Tudi žeblički na šarnirskih okovih so — kolikor še in situ — zapognjeni po 3—4 mm, od tega enkrat v topem kotu, dvakrat pa spiralno na stran. Debelina vmesnega predmeta je bila torej tukaj po videzu nekoliko večja kot npr. pri pritrtjevalcu na jermen, kjer je med obema ploščicama le 2 mm prostora, in podobna kakor pri žebličkih večjega premera. Tudi mali žeblički pri obojestranskih predrtih oblogah imajo trne zapognjene po 3—4 mm, kar je glede na skupno debelino (obloga — jermen — obloga) razumljivo (V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, navajata v Kerschbaumu 2,5 mm). Ker jermen torej očitno ni bil debelejši od 2 mm, je vprašanje, če so bili žeblički in okovi pritrtjeni samo nanj ali pa je bila na notranji strani pasu še kakšna pločevinasta obloga (prim. ostanke pri žebličkih op. 163 in čolničastih okovih!). Ker so pri pritrtjevalcu na jermen in podolgovati predrti oblogi notranji konci žebličkov dosledno spiralno zapognjeni in zatolčeni, so videti ravne konice trnov kaj neprikladne za prižemanje spetega pasu k telesu, pojasniti pa bi bilo treba tudi, zakaj so nekatere zapognjene le v topem kotu.

¹⁶⁷ J. Garbsch, op. 148, 117. V miklavškem primeru za pokop dekleta že glede na osteološke ostanke (prim. op. 25!) ni mnogo možnosti, skupek najdb pa govori morebiti bolj za »družinsko lastnino« oziroma dobro situirano družino, v kateri so bili predmeti pasne garniture (in škatalica za lepoticenje) najverjetneje pridejani v grob umrli ženi.

¹⁶⁸ J. Garbsch, op. 148, 82, 89, 98 in 102.

¹⁶⁹ Ob čestem pojavljanju dveh fibul v ženskih grobovih, katerim se je »po pravilu« priključevala še tretja (prim. navedbe in kombinacije pri J. Garbsch, op. 148, 77!) in ob primerjavi s podobno najdbo iz Eichberga (V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, 79 s) bi lahko upravičeno sklepali, da je obravnavana fibula le tretja fibula ženske oprave. Čemu se je ohranila samo ta, bi bilo mogoče v tem primeru razložiti le z domnevo, da so bile vse tri fibule v ognju in se je — fragmentirana — ohranila le tretja, čeprav najdba iz Eichberga dokazuje prav nasprotno (V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, 95: 2

fibuli v škatlici!). Druge najdbe fibul tega tipa, našete pri Garbschu, prav tam, 70 nam ne nudijo uporabnih primerjav.

¹⁷⁰ J. Garbsch, op. 148, 69. Miklavški fragment nima izrazitih sledov vrezanega okrasja in je bil tako po loku najbrž neokrašen, pač pa je droben pas vrezov viden po pokrovu spirale pred prehodom v lok. Na zadnji strani do 7 mm širokega loka sta pod rožičkoma vrezana znaka V in X, kakršna se v dvojicah pojavljata na fibulah iz Lasselsdorfa in Wagne (J. Garbsch, kot prej, 70, sl. 35: 8, 12). K razširjenosti takih fibul je treba še dodati Adony (*Vetus salina*) — L. Barkóczy, É. Bónis, Acta arch. hung. 4, 1954, 163, sl. 15: 7.

¹⁷¹ Ker gre verjetno za prostorsko in časovno zelo razširjen predmet, bi lahko vsaj za opozorilo uporabili med poznejšimi najdbami iz Intercise ugotovljene mere: š. med 24 in 40, v. med 22 in 32 cm (A. Radnóti, op. 58, 248); k temu še mere podobne najdbe iz gomile št. 5 v Kerschbaumu: d. 30, š. 20 cm (V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, 95).

¹⁷² Uporaba takih žebličkov je dokazana s sledovi glavice na pločevini okova. Ker pa najdba ni bila ugotovljena in situ, ni znano, kateri izmed ohranjenih žebličkov so sodili k okovu in s tem tudi ne, če sodi sem kateri izmed žebličev z ohranjenimi trni. Tako nam ostaja neznano, kako debela je bila stena skrinjice ob ključavnici in se moramo zadovoljiti le s podatki o zapiracu in držaju (op. 174 in 175).

¹⁷³ Prim. npr.: *Emona* (A. Müllner, op. 12, T. 55: 3); *Virunum* (C. Praschniker, op. 95, 139, sl. 123: 8441); *Intercisa* (A. Radnóti, op. 58, 341, 358, sl. 86: 85 in 185 — v poslednjem primeru so ohranjeni še ostanki zapiraca, ključa in zatiča). Podoben okov z zaporno napravo, od katere je v našem primeru ohranjen le zunanji zapah, objavlja P. T. Kessler, Germania 11, 1927-28, 48, sl. 5: 9, 9a. Čeprav je miklavški okov fragmentiran, je videti, da vodoravni krak odprtine za ključ bržkone ni bil ožji od navpičnega, kot to navaja za večino primerov A. Gaheis, Jahresh. d. österr. Arch. Instit. 26, 1930, Beibl. 235 (s primeri iz Lauriaka — sl. 112). Taki okovi ključavnic izpričujejo uporabo trakastega zapiraca (Überwurf, Vorlegeband), medtem ko so za drug način zaklepanja »s preprostim pasom« oz. s ključem na brado (Bartschlüssel), prevladujoč npr. v Intercisi (A. Radnóti, kot prej, 251, 259) značilni okovi ključavnic z eno samo odprtino (A. Radnóti, kot prej, sl. 53 id., prim. še npr. s podobnimi, a reliefno okrašenimi žeblički opremljeni okov iz Balácapuszte — E. B. Thomas, Römische Villen in Pannonien [1964] T. 83 ter enaki, le zelo preprosti različici iz Viruna — C. Praschniker, kot prej, 139, sl. 123: 7600, in Locarna — Muralto, grob 10 — Ch. Simonett, op. 22, 120 s, sl. 100: 2, 2a — s ključem, oboje železno).

¹⁷⁴ Tam je uporaba takih zapiracov — enega ali dveh — povzeta le posredno po odprtinah na okovih (A. Radnóti, op. 58, 248, 258 s). Prim. podobno najdbo iz Emone (A. Müllner, op. 12, T. 55: pri ključih levo) in Lauriaka (A. Gaheis, op. 173, 242, sl. 115 a, b) — v vseh treh primerih je zanka oglate oblike. — Na miklavški najdbi je očitno, da je bil okov ključavnice pritrjen tik ob zgornjem robu skrinjice, zapirac pa tik ob spodnjem robu pokrova. Glede na skromen premer zanke na zapiracu (9 mm) je morala biti stena skrinjice na tem mestu stanjšana (vsaj na 3 mm), da je bilo mogoče premikati zatič oz. na mestu zatiča sploh prebita (prim. opis ključavnice iz Palermo pri A. Gaheis, kot prej, 244 ss, sl. 116, 117 — model). Če so bile pri tem uporabljene tudi dodatne utrjevalne ploščice z notranje strani (A. Radnóti, kot prej, 251) se ne da ugotoviti, ker ni bilo sledov.

¹⁷⁵ Tudi za te držaje, ki so česta najdba, navaja A. Radnóti (op. 58, 251, sl. 65: 79) v Intercisi podložene utrjevalne in pogosto tudi okrašene ploščice, o kakršnih pri miklavški najdbi ni sledu. Izredno tanke, sedaj fragmentirane trakaste sponke, ki so spajale držaj s steno skrinjice, govorijo za to, da je držaj bil namenjen le za odpiranje in skrinjica na vrhu ni imela drugega držaja (prim: A. Radnóti, kot prej, rekonstrukcije sl. 53-56; tudi K. Haberey, op. 22, 405, sl. 36: 6, s koščkom lesa, pr. 1,5 cm; drugače pri skrinjici iz Kölna — St. Severin: Bonner Jahrb. 146, 1941, T. 74: 2).

¹⁷⁶ Skrinjica iz gomile št. 5 v Kerschbaumu (V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, 95) ni imela ohranjenega nobenega teh predmetov, zato sta pisca njeni opremi pripisala okovje pasne garniture (prim. o tem: J. Garbsch, op. 148, 112,

kjer je izražen dvom o obstoju skrinjice sploh). Za žebeljice s polkroglastimi votlimi glavnicami je uporaba na lesenih skrinjicah nedvomna, dokaj jasna pa je tudi zadeva s tečaji. V množini okovja npr. v Intercisi ni bilo takih najdb (A. Radnóti, op. 58, 251) in zato lahko tudi v našem primeru domnevamo, da so bili iz železa in tako propadli, čeprav je bilo npr. v Bobovku ugotovljeno nasprotno (P. Petru, op. 12, 135, T. 2—4). A. Gaheis, op. 173, 245 prav tako omenja, da so med ostanki ključavnic najčesteje le okov, zapiralec in zatič; v našem primeru manjkajo poleg ključa, ki morda sploh ni bil priložen, predvsem zatič kot masivna najdba ter verjetno še bronasto pero z neznanim številom klinastih zapahov (*pessuli*), kot jih navaja A. Gaheis (kot prej, 246, prim. model sl. 117). Uporaba okovov s šarnirjem za tečaje skrinjice tu ne pride v poštev, ker so navzven teže gibljivi, a tudi ne kažejo nobene izrabljenosti.

¹⁷⁷ Spravljanje grobnih pridevkov oziroma tudi pepela v lesene skrinjice ali skrinje je bilo v antiki dolgotrajen in splošno razširjen pojav. Tako npr. bolj zgodnja primerjava enake skrinjice v grobu iz sredine 1. stol. v Weisenau (P. T. Kessler op. 173). Približno sočasna, a večja skrinja za vse pridevke je bila ugotovljena v grobu št. 1 v Bobovku (P. Petru; op. 32, 17, sl. 2). Manj jasna je najdba raztresenega oglja, razmeroma velikih žebeljev in ključa v gomili št. 3 v Dobrovniku (S. Pahič, op. 12, 93, pril. 8-9), prav tako tudi najdbi v gomili št. 4 v Obgrünü (M. Grubinger, op. 14, 96) in v grobu št. 3 v Vasasu (F. Fülepe, Acta arch. hung. 9, 1958, 388, sl. 2 — s pepelom umrlega?). Miklavški najdbi podoben primer bi bil tisti iz Kerschbauma (op. 176). Različne druge primere navaja F. Fülepe (prav tam), iz grobov poznejšega časa v Intercisi pa A. Radnóti (op. 58, 248 ss — z drugimi mnenji in podatki), ki opozarja na to, da je bila večina skrinjic odkritih praznih in so torej morebiti vsebovale »lahko pokvarljive snovi«, verjetno predmete ženske oprave oziroma oblačil (?). Naša sodba za miklavško najdbo torej nikakor ni zanesljivo dokazana.

¹⁷⁸ Prim. op. 176!

¹⁷⁹ Najdbe žebeljev v antičnih žganih grobovih so tako številne, da navedanje primerjav tudi iz soseščine ne pride v poštev. Vendar pa so večinoma le skromno in nepopolno opisani, kar otežkoča razlago rabe v posameznih primerih. K uporabi pri zbijanju grmade (*rogus*) prim. npr.: F. Felgenhauer, W. Alzinger, A. Kloiber, op. 24, 70, z drugimi mnenji v op. 20 in H. Kerchler, op. 29, 26. P. Petru op. 32, 17 ugotavlja v Bobovku (grob št. 8, prav tam: 138, sl. 1) zbijanje brun kot oblogo grobov. V. Kolšek, Savinjski zbornik 2, 1956, 189 domneva, da so z velikimi žebli »fiksirali žaro, da se ni prevrnila v zemljo«. F. Fülepe, op. 177, 388 s razlaga uporabo žebeljev pri zbijanju zabojev za pepel in pridevke uporabljenih neposredno po sežigu. M. Baum, D. Srejšević, Clanci i grada za kult. istor. istočne Bosne 3, 1959, 50 in 4, 1960, 22 (s citiranjem drugih najdišč in literature o tem problemu) domnevata v pojavu večinoma posamičnih žebeljev na grobišču v Sasih kultni pomen (tako tudi: F. Ellisson, Blätter für Heimatkunde 17, 1939, 18). — Mere takih žebeljev se gibljejo po večini med 5 in 10 cm, a so včasih tudi manjši (npr. v grobu št. 9 v Poetoviju — A. Jalen, Arh. vestnik 1, 1950, 189, ali v gomili št. 13 v Zg. Voličini — S. Pahič, op. 27, 40, T. 5: 14). Če so zapognjeni kot dva žeblja iz Miklavža (npr. še Vasas: F. Fülepe, kot prej, 381, T. 4: 3.20 — zapognjeni po 3.2—3.3 cm), kažejo, da so bili zabiti skozi pribl. 4 cm debel les (desko?), kar govori prej za masivnejši zaboj kot za grmado. — Manj znani so primeri in raba železnih kavljev v grobovih. Kavelj (ali kavlje?) neznane oblike v zvezi s skrinjo v gomili št. 4 v Obgrünü omenja M. Grubinger (op. 177). Podobni kavlji so češča najdba med seliščnim gradivom, npr. v Virunu C. Praschniker op. 95, 148 s, sl. 129 — »Mauerhacken«, d. do 14 cm.

¹⁸⁰ Tretja možnost, da gre za črepinje, ki so po naključju prišle v grob, tu ne pride v poštev, saj niso bile najdene v zasipni zemlji, izvirajoče v tem primeru iz kulturnih tal v soseščini, temveč v pepelu groba, razen tega pa gre izključno za ostanke ene same posode. Na kultni pomen opozarja npr. K. Sági, Arch. Ért. 4, 1943, 117, op. 33.

¹⁸¹ Pomanjkljivi opisi črepinj v grobovih otežkočajo iskanje ustreznih primerjav, vendar je videti, da so najdbe ostankov velikih amfor redkost. Na podobne najdbe (*dolium*?) je bilo opozorjeno v Kapfensteinu (F. Felgenhauer,

W. Alzinger, Ä. Kloiber, op. 24, 69), kjer so prav tako prišle v grob le črepinje, bodisi da so bile z mrtvecem v ognju ali pa dodane pozneje.

¹⁶² Vsekakor gre za tip posode, kot jih objavljata npr. A. Müllner, op. 12, T. 46 in A. Schörgendorfer, Die römerzeitliche Keramik der Ostalpenländer (1942) T. 44. Podobne najdbe ohranjenih velikih posod v domačih podedelskih grobovih so znane npr. iz Bobovka (A. Valič, Arh. vestnik 7, 1956, 445, T. 3 do 63,5 cm visoka amfora) in Dobrovnika (S. Pahič, op. 12, 90, T. 1: 1 — 55 cm visoka žara). — Prim. tudi fragmente »2 ali več amfor« med 51 kg črepinjami raznih posod iz pepela okrog kamnite pepelnice v Kretzu (W. Haberey, op. 22, 406).

¹⁶³ Prim. o tem: S. Pahič, Arh. vestnik 19, 1968, 321 ss.

¹⁶⁴ Domače primerjave so tu zbrane le za grobove v gomilah: Brezovci (Arh. vestnik 11-12, 1960-61 [1962] 103), Črmlja (Kres 1, 1881, 676; F. Ferk, — dodatni zvezek k FTB 1899, 11; Varstvo spomenikov 9, 1962-64 [1965] 142), Grabonoški vrh (Arh. vestnik 5, 1954, 325 s), Limbuš (zapiski W. Schmid v Joanneju v Gradcu), Loperšice (Varstvo spomenikov 9, 1962-64 [1965] 180 s), Osek (Arh. vestnik 5, 1954, 330 s), Sp. Porčič (Časopis za zgod. in narod. NV 1, 1965 [1966] 24), Stara gora (Arh. vestnik 5, 1954, 332), Šetarova (Časopis za zgod. in narod. 23, 1928, 145 s) in Zg. Velka (Mitt. d. hist. Ver. f. Steiermark 10, 1861, 192). Na območju Solbe, koder je v avstrijski Štajerski največ najdb te vrste, sodijo med take grobove v gomilah (vse po V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, 85 ss): Goldes, gomila št. 8 — kenotaf?, Wieden, gomila št. 2, Kerschbaum-Angerkogel, gomili št. 5 in 7, Kerschbaum-Niederhölzer, gomila št. 6, Rettenbach, vrhnji grob v gomili št. 3 ter Vordersdorf-Amtmanswald, gomila št. 1. Z drugih predelov Štajerske podatki niso sistematično zbrani. M. Grubinger, (op. 2, 88) omenja tak vrhnji grob v gomili št. 7 v Gersdorfu ter podobnega (op. 54, 25), zloženega v obliki strehe v gomili št. 11 v Gisingu. W. Modrijan, Fundberichte aus Österreich 4, 1952, 63 navaja »skoro kvadratne kamnite skrinje« iz Oberschwarze in podobne sledove (Festschrift für J. F. Schütz [1954] 408) iz Zehensdorfa. Sem sodi morebiti tudi najdba iz Schwabau (»Platten-Einkammerung«, brez mer, F. Pichler, Mitt. d. hist. Ver. f. Steiermark 38, 1890, 162), prav tako grob iz gomile v Grafendorfu (F. Elison-Nidlef, Blätter für Heimatkunde 17, 1939, 15 s) in gotovo še druge, tu neznane najdbe iz Štajerske. Nasprotno pa je na sosednjem Gradiščanskem videti ta oblika groba izjemno redka (Lexikon ur- und frühgeschichtlicher Fundstätten Österreichs [1965] 2 in 24 navaja kamnite skrinje le iz Bernsteina in Wolfau, medtem ko je »Steinkistengrab« iz Oggau — 16 — verjetno iz planega groba), to pa velja tudi za gomile Nižje Avstrije (H. Kerchler, op. 29, 18 omenja le dva primera: Rappoltenkirchen in Eitzendorf), medtem ko za zahodno Madžarsko podatki niso pri roki.

¹⁶⁵ Poleg Gomilskega (op. 186) in Kapfensteina (op. 187) bi v to skupino sodili še tisti grobovi, katerih višina kamnitih plošč meri približno 1 m (drugih tehtnejših razlogov za to — nekoliko problematično — delitev na skrinje in celice na noriško-panonskem območju ni), in sicer: Oberschwarza — W. Modrijan, Festschrift, op. 184, 405 omenja predeljeno celico iz plošč, »Aschenhäuschen«; Saatzerkogel — F. Pichler, op. 184, 154 navaja tudi mere plošč, katerih višine (55, 57, 58 do 81, 91 cm) bi govorile prej za skrinjo, vendar se je zaradi iz plošč in opeke sestavljenih tal možno odločiti tudi za prvo; St. Andrä — V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, 90: 110 × 100 cm velika in 92 cm visoka prekrita celica je imela tudi dno iz 5 cm debele plošče; Vordersdorf-Gretschwald — V. Radimský, J. Szombathy, kot prej, 105 s: prekrita celica s prstenimi tli, d. 100, š. 100 in v. 90 cm, je bila do polovice višine napolnjena s pepelom, na katerem so stale pridevne posode; Lödersdorf — W. Gurlitt, Mitt. d. Zentr. Komm. NF 18, 1892, 245 omenja grobno celico iz petih plošč, brez mer. Kateri vzroki so navajali prebivalce, da so uporabljali iz plošč sestavljene skrinje in celice predvsem na območju med Dravo, Golico, Rabo in sedanjo madžarsko mejo, bi bilo treba šele raziskati.

¹⁶⁶ E. Riedl, Mitt. d. Zentr. Komm. NF 10, 1884, CVI ter CLVI-CLVII; 11, 1885, XVII in XIX (sl. 11). Ne povsem točen slovenski prevod Riedlovega poročila pri: R. Vrečar, Savinjska dolina (1930) 10 s.

¹⁸⁷ F. Felgenhauer, Arch. Austriaca Beih. 7, 1965, navaja pet primerov: 10 — gomila S-3, d. 1,6, š. 1,1, v. 0,75 m (sl. 23—25); 15 s — gomila B-10, d. 1,1, š. 0,8, v. 0,9 m (sl. 42—43); 16 — gomila B-16, d. 1,6, št. 1,3, v. 0,9 m (sl. 45—46); 18 — gomila B-19, d. 1,2, š. 0,8, v. 0,7 m (sl. 49—50) in 19 — gomila B-21, d. 1,65, š. 1,6, v. 1,1 m (sl. 51—52). Poleg »Platten(kammer)grab« rabi zanje tudi izraz »Plattenkiste« in »Blockkammer«.

¹⁸⁸ V odstotkih izraženo je razmerje najdb v Kapfensteinu takšno: preiskanih približno 23 % gomil, od tega: 8 grobov z žganino brez grobnih oblog (35 %), 6 grobnic z dromosom (26 %), 5 grobov iz plošč (22 %), druge oblike (kamnit venec, ovalen zidani grob, zidana grobnica z apsido in vkopan preprost žgan grob) so bile odkrite le posamič. Stene grobnih celic iz plošč se v Kapfensteinu večinoma ne stikajo in so zato vogali večinoma založeni s kamni. Podpornih stebrov tu v nobenem primeru ni bilo, grobnice pa so bile večinoma založene s pronicajočo prstjo. Vogali grobnice v Miklavžu niso bili preiskani tudi z zunanje strani, zato ne vemo, če so bili zaradi šibkih stikalšč morebiti prav tako spojeni z železnimi vezmi kot v Gomilskem, obloženi s kamni kot v Kapfensteinu ali opeko kot na Saatzer Koglu, kjer so bile plošče iz opeke uporabljene tudi kot podlaga kamnitim ploščam sten (F. Pichler, Mitt. d. hist. Ver. f. Steiermark 38, 1890, 154).

¹⁸⁹ Kot večinoma tudi drugod (npr. v Kapfensteinu — F. Felgenhauer, W. Alzinger, Ä. Kloiber, op. 24, 23) so tudi tu bile uporabljene neobdelane plošče, ki so poleg različnih velikosti imele pri sestavljanju grobnice še druge hibe: neenako višino — južna je bila prenizka, neenakomerne robove — zahodni je bil valovit, in manjkajoče vogale — pri zahodni so jih morali nadomestiti z zidcem in majhnimi ploščami. Zato očitno tudi ni šlo za delo po posebnem načrtu, razen morebiti usmeritve podolžne osi, temveč za gradnjo sproti prilagojeno gradivu, ki je bilo v naglici na razpolago.

¹⁹⁰ F. Felgenhauer, W. Alzinger, Ä. Kloiber, op. 24, 22 s. V Kapfensteinu je bilo to še bolj potrebno, ker se plošče niso niti dotikale, medtem ko so bile npr. v Vordersdorfu (V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, 106, sl. 45) mnogo nižje plošče na zunanji strani obložene s kamni. Take opore tudi v miklavški gomili, dokler ni v celoti preiskana, ne smemo izključevati.

¹⁹¹ Pri višini sten vsaj 1,4 m pokopavanja z vrha ne bi smeli več pričakovati, ker so morali posode polagati znotraj celice na tla, z žganino pa so jih večinoma le obsuli. Gradnja tal med že postavljenimi ploščami postopek zvrha še bolj izključuje. Drugače je bilo npr. v gomili št. 1 v Vordersdorfu (V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, 106, sl. 44), kjer je bila žganina nasuta v celico po vsej površini pol metra na debelo, pridevne posode pa potem položene na vrh. Tudi v nižjih celicah (že skoraj zabojnih grobovih) v Kapfensteinu je bilo večinoma podobno (prim. op. 187!).

¹⁹² Kakšne izrazite omejitve pepelne plasti, kot jo npr. omenja F. Felgenhauer (op. 24, 15 in 25) s pomočjo deske ali podobnega predmeta tu odkritelj ni opazil ali vsaj ni vedel povedati o njej nič določnega. Namestitev pepela ob eno izmed podolžnih sten je znana tudi iz gomile B-16 v Kapfensteinu (kot prej, 17, sl. 46 — ob severni steni).

¹⁹³ Očitno je bila temu posvečena posebna skrb, morebiti iz težnje, da bi se dragoceni pridevki čim manj poškodovali. V Kapfensteinu je bilo povsem drugače: večina grobov iz kamnitih plošč je bila polna zemlje (F. Felgenhauer, op. 24, 10 ss; le v gomili B-10 je ostalo pod stropom še 20 cm praznega prostora). Ta ukrep v Miklavžu seveda ni mogel preprečiti pronicanja vode, ki je očitno bila v grobnici stalen gost, saj pričajo o tem sledovi sige po steklenih posodah, sigilatna skodela pa je bila pred očiščenjem s sigo na debelo prekrita.

¹⁹⁴ Čeprav je bila navada, da so si premožnejši prebivalci dali zgraditi grobnice že vnaprej, pa v tem primeru že zaradi neobdelanih plošč, ki so narekovale obliko grobnice in terjale dopolnilnih del, o tem ne moremo govoriti. Tudi oblika in groba obdelava marmornih stebrov govorita za to, da sta bila namenjena za kaj drugega ali pa ju vsaj niso utegnili skrbneje izoblikovati. Med marmornim gradivom iz grobov tod sicer ni podobnih primerov, a marmorne spolije v kripti cerkve v Hočah (M. Zadnikar, Varstvo spomenikov 7, 1957-58 [1960] 52 ss) ter številno le za gradnjo namenjeno marmorno gradivo iz Starš (Blatt Rogatec [1939] 39 ss) dokazujejo, da so v te kraje prevažali tudi

grobo obdelan marmor, zato bi kaj od tega smeli pričakovati tudi v ruševinah stavb, ki so s temi gomilami v zvezi.

¹⁹⁵ V poštev bi prišla morebiti še uporaba za razdelitev grobne celice, kar pa bi se moralo bolje kazati v oblikovanju tal (prim. tlak in »zidec« v gomili št. 1 v Dogošah; S. Pahič, Arh. vestnik 19, 1968, 323), ki so tu povsem gladka.

¹⁹⁶ Glede na velikost (npr. $2,25 \times 1,5 \times$ ca. $0,2$ m) in težo je bila transportna moč Drave dovolj velika le ob diluvialnih poplavalah, ko je vodovje valilo s seboj še — spotoma pobrane? — večje skale. Obe plošči iz gomile sta med takim gradivom največja primera, medtem ko je manjših plošč do $0,5$ m premera — velikih oblic! — v prodnih plasteh teh krajev precej več (uporabljene so bile že za pokrivanje žar na mariborskih žarnih grobiščih!) Po ugotovitvah E. Faningerja iz Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani je ena izmed plošč iz sljudnatega kvarcita s področja Koroške ali Pohorja, druga pa celo iz marmorja, ki je zaradi prisotnosti piroksena (?) bržkone tudi koroškega izvora. Prva je bila bržkone že pobrana kot ploščat prodnik v dravskemrodu, druga, marmorna, pa je bila morebiti pred uporabo prirejena, ker je marmor kot prodnik običajno ovalne oblike (iz pisma E. Faningerja piscu, — 9. 6. 1969, — za katerega se na tem mestu zahvaljujem).

¹⁹⁷ Tam gre večinoma za tako imenovani školčni apnenec (AIJ, str. 119), ki so ga uporabljali tudi tostran Drave; plošča iz grobnice je najbrž iz ene tamkajšnjih vrhnjih plasti. Najdišča te kamenine so — po sporočilu E. Faningerja, op. 196 — v mariborski okolici npr. »na levem bregu Drave od mostu na Mariborski otok proti hidrocentrali, na gričih, ki obdajajo Kamnico ali v Limbuških gorica« itd. vendar so jih »privlekli ljudje na sedanje nahajališče iz neposredne okolice...«, ker je peščenjak zelo drobljiv in ne bi prestal daljšega transporta po vodi in če so plošče iz peščenjaka danes zaobljene, je to gotovo posledica delovanja vode na sedanjem mestu tekom daljšega obdobja.

¹⁹⁸ Prim. npr. uporabo dveh vrst kamenin, bližnjih in daljnih, v gomilah v Kapfensteinu in Felgenhauerjeve poskuse, da bi razložil ta pojav (op. 24, 27 s).

¹⁹⁹ F. Felgenhauer, op. 24, 23: pri grobnicah iz plošč se nihanje usmeritve vrst: SV—JZ, V—Z, SSZ—VJV, SV—JV in SSZ—JJV, podobno nihanje med SZ—JV in SV—JZ pa je še očitnejše pri zidanih grobnicah z dromosom. Kakšna morebitna medsebojna zveza takih usmeritev na kapfensteinskem grobišču še ni bila raziskana.

²⁰⁰ F. Felgenhauer, op. 24, 27 omenja take primere (*bustum*) v Kapfensteinu, deloma že na prvih nasutih plasteh bodoče gomile (npr. sl. 36, 45, 47, 54). Tamkajšnjih opazovanj o tem, da je bilo nato sežigališče očiščeno in na njegovem mestu postavljena grobnica, tukaj ne moremo preverjati brez uničenja še obstoječe grobnice. Ločeno sežigališče in grob (brez konstrukcije) poznamo npr. v gomili A-3 v Dobrovniku (S. Pahič, op. 12, 93 s, pril. 6) in v gomili A-4 (prav tam, 97, pril. 12; tam tudi nekaj drugih kurišč v zasipnih plasteh, ki jih lahko podobno kot v Kapfensteinu — F. Felgenhauer, kot prej, 29 — prav tako tolmačimo kot sledove obrednih ognjev). Prav tako ni znano, če se skriva kaj žganine še izven grobnice, kar je bilo pri obravnavanem tipu grobov v Kapfensteinu ugotovljeno v štirih od petih primerov (F. Felgenhauer, kot prej, 25), vendar praviloma brez najdb. Tudi v gomili št. 5 v Kerschbaumu je segala žganina še v okolico grobnice, na treh straneh grobnice v vordersdorfskem Amtmannwaldu je sestavljala ločene skupine, medtem ko so bili v gomili na Satzer Koglu izven grobnice le pridevki (V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, 95, 106 s; F. Pichler, Mitt d. hist. Ver. f. Steiermark 38, 1890, 154).

²⁰¹ Z naših gomilnih grobišč takih sežigališč (*ustrina*) ne poznamo; v bližini je bilo eno odkrito med gomilami v Kapfensteinu (F. Felgenhauer, op. 24, 31, op. 8); v Nižji Avstriji jih na teh grobiščih ni (H. Kerchler, op. 29, 10).

²⁰² V smislu Felgenhauerjeve delitve (op. 24, 26) bi v našem primeru sodili v prvo skupino (mitverbrannte Beigaben) bržkone fibula, novce, od vročine staljen in sedaj v paličko deformiran steklen predmet, gotovo pa tudi amfora, bodisi cela, ali verjetneje razbita, v drugo skupino (mitbestattete Beigaben) vsi drugi predmeti, medtem ko bi morebitne najdbe tretje skupine

(nachgegebene Beigaben), ki se sicer pojavljajo tudi v naših gomilah, tu morali iskati v zasipu gomile Največji del najdb je bil torej v Miklavžu položen v grob po sežigu. Ta skupina grobov je npr. v Kapfensteinu v manjšini (vsega petina), medtem ko je največji del pridevkov — v glavnem keramike, a tudi novcev, fibul, stekla in žebeljev — skupno 70 % bilo v ognju, tako da po posameznih grobovih predmeti ene ali druge skupine predstavljajo absolutno večino (W. Alzinger, op. 24, 61 ss). Med naknadno položenimi predmeti so tu znane le tri glinaste posode (2 trinožnika in lonec), medtem ko H. Kerchler, op. 29, 20, o tem ne poroča.

²⁰³ Že antropološka analiza je najzanesljivejša, kadar gre predvsem za velike starostne razlike (prim. dvojne grobove: odrasel — otrok v Kapfensteinu — A. Kloiber, op. 24, 88).

²⁰⁴ Dokaza za to ni, posredno se lahko opiramo na Garbschevo (op. 29, 25, 112, op. 153) domnevo na primeru iz Kerschbauma (V. Radimský, J. Szombathy, op. 26, 95), za škatljico za šminkanje pa bolj zanesljivo na ugotovitve pri A. Radnóti, op. 58, 248 ss, po katerih so te vrste skrinjice večinoma znak ženskih grobov in v takih primerih — po splošnem naziranju — uporabljene za shranjevanje toaletnih in podobnih predmetov.

²⁰⁵ Prim. navedene primerjave glede razporeditve kostnih ostankov ter vprašanj dvojnih pokopov oziroma »družinskih« grobov v op. 24—26!

²⁰⁶ Drugače je bilo to pri grobnicah z dromosi, kjer je bilo odprtino ali vrata laže odpirati in zapirati oziroma so ostali vhodi vanje nekaj časa sploh odprti (F. Felgenhauer, op. 24, 29). Poleg naknadnih pokopov izven grobnic so bili tisti v grobne celice iz plošč v gomilah B-10 in B-16 v Kapfensteinu že zaradi drugih izmer lahko opravljeni zvrha (prav tam, 25, sl. 41 in 46).

²⁰⁷ Dokaz bi bil vsekakor podan šele po tem, kajti v primerjavo pritegnjene gomile dvojčki v Slovenskih goricah, kjer je takih primerov največ znanih, prav tako niso raziskane (S. Pahič, Časopis za zgod. in narod. NV 1, 1965, 49) ali pa v njih ni bilo takih najdb, ki bi potrjevale delitev po spolih (npr. v edini raziskani skupini v Šetarovi; S. Pahič, kot prej, 25 s in Svet med Muro in Dravo [1968] 216).

²⁰⁸ S. Pahič, op. 195, 321 ss.

²⁰⁹ S. Pahič, op. 195, 337 ss.

²¹⁰ Prim. seznam dvojnih gomil pri S. Pahič, op. 207, 248 ss.

²¹¹ Prim. npr. tlorise domačih železnodobnih gomilnih grobišč na Libni (W. Schmid, Zeitschr. d. hist. Ver. f. Steiermark 36, 1943, T. 9) ali Pošteli (S. Pahič, Časopis za zgod. in narod. NV 4, 1968, 32, sl. 9) ter na grobiščih ob Solbi (V. Radimský, J. J. Szombathy, Mitt. d. Anthr. Ges. Wien 15 [NF 5] 1885, 119 ss, sl. 40, 42, 46, 58, 64) kot tudi tlorise provincialnih gomil od tam (V. Radimský, Szombathy, op. 26, 78 ss, sl. 1, 22, 27, 37, 41, 43) ali iz Slov. goric (S. Pahič, Arh. vestnik 5, 1954, 356, ss, pril. 2—9). Nobeno teh grobišč ni bilo sistematično raziskano, zato ta v obeh obdobjih značilni pojav večinoma še ni bil v podrobnem razčlenjen (G. Kossack, Südbayern während der Hallstattzeit. Röm.-Germ. Forsch. 24 [1959] 118 opozarja npr. pri predrimskih velikih gomilah na starejše grobove, medtem ko naj bi bile velike provincialne gomile — tako H. Koethe, Trierer Zeitschr. 14, 1939, 116 — poznejši pojav od sredine 1. stoletja dalje, čeprav vsaj pri nas to obdobje ali celo poznejše — prim. K. Sági, Arch. Ért. 4, 1943, 114 — pomeni šele začetek pokopavanja v gomilah in bi bilo zato bolj zanimivo vedeti, ali segajo velike gomile na provincialnih grobiščih do konca). Iz dosedanjih domačih raziskav izhaja le, da velike gomile niso (izjemoma?) nujno tudi bogatejše (npr. gomila A-3 v Dobrovniku: S. Pahič, op. 12, 91 ss).

²¹² V Sloveniji vsekakor le dva primera (z nepreiskanimi gomilami): Skomarje — Blatt Rogatec (1939) 55, in sosednja Hudinja na Pohorju (J. Klemenc, Arh. vestnik 4, 1953, 228). Več primerov navaja K. Sági, op. 211, 120 ss (Au am Leithaberg, Götzwiesen, Litzelsdorf, Oberkohlstätten, Oberwaldbauern, Penzendorf, Rax, Wolfau) in večinoma strnjena območja južno od Nežiderskega jezera, kar ima morebiti tudi svoj pomen.

²¹³ AIJ, str. 44 in št. 104—106.

²¹⁴ Prim. oceno kronološkega pomena novcev v grobovih pri M. R. Alföldi v Intercisa I. Arch. Hung. NS 33 (1954), 146 s. Tudi: L. Barkóczi, Folia arch.

13, 1961, 114. Podobne situacije navajata: H. Kerchler, op. 29, 47 in R. Egger, Jahresh. d. Österr. Arch. Instit. 17, 1914, Beibl. 69 ss (za Colatio).

²¹⁵ Za fibule navaja J. Garbsch, op. 29, 77, nekaj primerov, pri čemer predvideva za tiste s široko razprostranjenostjo več proizvodnih središč. Miklavška različica A 238 q 12 ima najbližjo primerjavo iz Wagne (Flavie Solve), druge istega tipa pa so razširjene po širokem prostoru od južne Tirolske in Gornje Bavarske do Komarna in Drnovega na vzhodu. Podobnost s fibulo A 238 q 8 iz istega okoliša kaže na izdelovanje na tem območju, ali — v primerjavi s podobno fibulo A 238 q 13 iz Karlsteina — neke vmes v noriškem prostoru. Nekaj podobnega bi lahko sklepali tudi za dele pasne garniture (J. Garbsch, kot prej, T. 14—16), od katerih je spona G 2 precej ozko omejena na pas ob jugovzhodnih Alpah, predrte obloge tipa B 3 prav tako, medtem ko sodijo šarnirski okovi in čolničaste obloge med precej na široko razprostranjeno blago, a še vedno le v pretežno vzhodnoalpskem in sosednjem češkem prostoru.

²¹⁶ Zanimivo je, da na vsem območju južnega obrežja Drave med Skorbo in mariborskim Pobrežjem ni prazgodovinskih najdb (v Blatt Rogatec [1939] 29 omenjeni latenski zapestnici v Staršah sta antični, zato latenska postojanka tam — A. Smodič, Časopis za zgod. in narod. 35, 1940, 24 — na tej podlagi ni upravičena). Keltski grobovi v Skorbi in Pobrežju sicer pričajo za od Keltoz uporabljanjo pot, starejši naselitveni sledovi pa se držijo po eni strani obrobja Slovenskih goric na levem bregu Drave (Vumpah, Krčevina), po drugi pa vzhodnega vznožja Pohorja (Morje, Slivnica, Hoče, Pivola — Razvanje pod Pošto).

²¹⁷ Pod ježo je danes najprej mokrotan pas, verjetno ostanek starega zatoka Drave, dalje pa se dviga nizek vršaj, ki je sedaj izkoriščen za njive. Čeprav se na ta mokrotni predel nanaša ljudsko izročilo (S. Pahič, Časopis za zgod. in narod. NV 2, 1966, 40 = op. 150), kakršno je v Mariboru bilo znano še v Stražunu (S. Pahič, kot prej, 26 = op. 59), a tudi drugod v podobnih legah (npr. v Stojncih pri Ptujju: »Virje« — »pogreznjena cerkev« v močvirnatem koritu starega dravskega zatoka; v Bišu pri Trnovski vasi: »jezéra« — »pogreznjeno mesto« v močvirju tik pod znožjem pobočja v dolini Pesnice itd. — sistematične zbirke takih značilnih situacij še ni) je nekdanji tok stare Drave npr. v primeri z Dogošami, kjer je med grobiščem in ostanki stavbe bilo tudi le 150 m razdalje, a tla so mnogo bolj suha, tod videti še toliko recenten in še danes pogosto poplavljen, da je antični teren verjetno že uničen (prim. podobno situacijo z najdbo antičnih kamnov pri Staršah — Blatt Rogatec [1939] 29 ss, s starejšo literaturo), a tudi gomili z grobnico v Loki, prav tam, 37 s, pripadajoča stavba je bila verjetno na podoben način uničena.

²¹⁸ AIJ 106: TITVS FLAVIVS DIOCAITVS, soproga CAIA (?) FINITA; sin INGENVVS; AIJ 105: ALBINVS LVCRETIVS, Avitov suženj MANSVETVS ter hči prvega ALBINIA COVSO; AIJ 104: SVRIVS, soproga AI. CIA (?) ter še ena oseba. Napis na nagrobniku AIJ 104 je tolikanj slabo ohranjen, da je doslej dopuščal različna tolmačenja, ki pa stvari niso do kraja pojasnila; sporen je npr. libertus, ki se je zanj odločil B. Saria, medtem ko je v CIL III 14368²¹ (= 14108) dopuščena tudi možnost f(ilius), tekst od 5. vrste dalje pa drugače prebran (A., J. Šašel, ILJug. Situla 5, 1963, 4 +, 104, tam tudi opozorjeno na Betzov popravek napisa AIJ 105 in razhajanja pri razlagi napisa AIJ 106).

²¹⁹ DIOCAITVS drugod ni znan (R. Katičič, Arh. vestnik 17, 1966, 153). O Albiniji Couso pravi J. Šašel: »njeno keltsko ime (cognomen) ne približuje nujno, da bi bil tudi oče (= Albinij Lukrecij) Kelt, pač pa mati« (pismeno sporočilo — 13. 6. 1967). Ime COVSO se pojavlja v Noriku še v okolišu Starega trga (Colatio) — CIL III 5104, Galenhof na Legnu, sekundarno najdišče — VIBENVVS COVSONIS F (R. Katičič, kot prej, 148).

²²⁰ K poteku te ceste prim.: Blatt Ptuj (1936) 87! Potek do Maribora ni verjeten, vsaj ne v smislu tranzitne ceste.

²²¹ K problemu ceste proti Flavii Solvi prim.: S. Pahič, op. 207, 205, op. 315—316, o zvezi proti Virunu pa AIJ, str. 44!

²²² Varstvo spomenikov 12, 1967 (1968) 91.

²²³ W. Gurlitt, Mitt. d. Zentr. Komm. NF 20, 1894, 248, govori pri opisu groba tudi o stranskih stenah, obloženih z »gespaltene Säulentrommeln«, pri

čemer brez podrobnejšega opisa ni jasno, ali gre za sekundarno uporabljene stavbne člene ali pa za skupno z nagrobniki ponovno uporabljene dele vrhnjih preklad pri grobnih ograjah. Poleg ovršja nagrobnika v severni steni cerkve (sl. 16), ki po širini pripada nekemu drugemu nagrobniku, tam vzdani marmorni kvader in reliefna kamna (T. 5) prav tako kažejo na pestro uporabo marmorja v tem kraju in s tem na premožnost njegovih prebivalcev.

²²⁴ V Slivnici (Blatt Rogatec [1939] 56 s; Varstvo spomenikov 9, 1962-64 [1965] 153 in 12, 1967 [1968] 95) gre doslej predvsem za bogate marmorne grobne spomenike, v Hočah (AIJ 102-103; M. Zadnikar, Varstvo spomenikov 7, 1958-59 [1960] 49 ss) poleg tega za krajevna svetišča Merkurju in Mitri, ki se jim pri Betnavi poleg stavbe z mozaikom in najdbe novcev (S. Pahič, Časopis za zgod. in narod. NV 2, 1966, 5, op. 17-19 — povzetek starejših podatkov) pridružuje še čaščenje Epone (S. Pahič, kot prej, 5, sl.) in neznanega božanstva (W. Modrijan, E. Weber, op. 119, 99, sl.). Ob Dravi kažejo dosedanje grobne najdbe v Dogošah (S. Pahič, op. 195, 321 ss), Miklavžu in Loki (Blatt Rogatec [1939] 37 s) predvsem na bogate naseljence, najdbe iz Starš (Blatt Rogatec [1939] 39 ss) pa poleg tega na pomembnejšo naselbino s svetiščem Jupitru, ki je pač zaradi dobav kamna iz bližnjih kamnolomov imela do neke mere uradni (po nagrobniku CIL III 10887, pripadajočem pripadniku leg. XIII Gem., najbrž tudi vojaški), pomen, vendar pa prvotno mesto tega najdišča ni znano (prim. Sarievo razlago v Blatt Rogatec [1939] 30!).

²²⁵ Najdb cestišča ni znanih nikjer, čeprav jo je F. Ferk iskal na Teznem in ugotovil: »Sie lief von St. Nicolai ab von der heutigen Thesnerstrasse nördlich und vereinigt sich mit ihr kurz vor deren Austritt aus dem westlichen Teile des Thesnerwaldes«. (Poročilo graški hranilnici za leto 1902 z dne 22. 3. 1903 — v Dež. arhivu v Gradcu). V tej trasi je Ferk videl priključek k cesti iz Celja in je po domačem izročilu kot »stara cesta« oziroma »stara steza« kot gozdni kolovoz vrisana na karti 1 : 50.000. Kot rimska trasa bi v podaljšku prišla do celejske ceste pač nekje pri sedanjem razcepu Tržaške in Ptujске ceste in ne pri Betnavi kot domnevni obcestni postojanki na križišču cest *Celeia—Flavia Solva* in *Poetovio—Betnava—Ruše* (ki sledi prazgodovinski naselitveni smeri, izpričani z vrsto najdb tudi v antiki), kar bi bilo na videz bolj logično. Prim. k temu Ferkov podatek, »dass östlich von Stara ves (Varstvo spomenikov 10, 1965 [1966] 198) im Thesenwalde der Rossweiner und Wochauerwälder ein freier Tratenstreifen laufe, da sei einmal mitten im Wald die Landstrasse gezogen...« (Ferien-Tagebuch 1901-1902, str. 30 za 1902 v Joanneju v Gradcu). — V smeri prek Dogoš so podatki o kakšni rimski cesti neznatni: v zapisniku 5. seje Zgod. društva v Mariboru dne 14. 5. 1904 je navedeno samo: »G. Majcen poizvedoval o tem, je rimski kastel, stavbišče, tudi tlak rimske ceste.«

²²⁶ Čeprav ne moremo uporabljati zanesljivih meril za določanje obcestnih postaj na cestah manjšega pomena, nam Starše z najdbami, bližino reberških kamnolomov in razdaljo pribl. 6 mp od Ptuja tako postajo tam že kar narekujejo. Od tod do Miklavža je bilo pribl. 3 mp, kar vzbuja določene primerjave s traso glavne ceste med Celjem in Stranicami, ki pa tu seveda ne morejo biti obvezne. Vsekakor je bila cesta med Poetovijem in Mariborom (Betnavo?) razdeljena vsaj na dve etapi po 6 oz. 8 mp, medtem ko bi vmesne morali posebej dokazovati; za to še ni pogojev.

²²⁷ K poteku provincialne razmejitve na tem območju prim. zadnje avtoritativno mnenje B. Sarie v Blatt Rogatec (1939) 78 s, ki zastopa tudi stališče, da mariborsko območje ni sodilo k Poetoviju (že zaradi ceste *Celeia—Flavia Solva*?), pač pa Starše in bržkone tudi področje kamnolomov kot glavnih dobaviteljev kamna za poetovijske gradnje.

ZUSAMMENFASSUNG

Antikes Grabhügel mit Grabkammer in Miklavž bei Maribor

Am südöstlichen Rand des Mariborer Beckens befinden sich am Rand der Terrasse dicht nördlich der Strasse Maribor—Ptuj in einem Kieferwäldchen zwei grosse, schon längst bekannte Grabhügel, ein drittes etwas kleineres erhebt sich unweit von ihnen (Abb. 1).¹⁻⁷ In einem der beiden wurde bei Erdarbeiten im Jahr 1961 durch Zufall eine Grabkammer aus grösseren Steinplatten entdeckt (Abb. 2), und ein in der Nähe wohnender Student hat daraus eine Reihe von Grabbeigaben gerettet, die jetzt in Mariborer Museum verwahrt und Gegenstand dieser Abhandlung sind.⁸⁻⁹ Die Gegenstände lagen auf dem Estrichboden der 1,3 × 1,6 und 2,0 × 2,25 m grossen Grabkammer, die mit Platten bedeckt und durch zwei unverzierte kleine Marmorsäulen gestützt war (Beilage 1). Gefunden wurden: aus Glas — zwei Urnen, eine prismatische und zwei zylindrische Flaschen, ein Humpen, zwei Balsamarien, eine Schöpfkelle, zwei kleine Kasserollen, sechs Schälchen, eine Sigillataschale Drag 37, ein reliefverziertes Schminkkästchen, eine Gürtelgarnitur aus Bronze (Schnalle, drei durchbrochene Beschläge, zwei Entenbeschläge mit Scharnier, vier kahnförmige Beschläge, zehn Blechbeschläge, 24 hohle Niete mit 1,7 cm Dm und 15 Niete mit 1,1 cm Dm), ein Schlossbeschlag mit Vorlegeband aus Bronze, eine fragmentierte Flügelfibel, ein Bronzegriff, drei Bronzeringe, ein Eisenhaken und vier eiserne Nägel, eine Bronzemünze des Vespasianus und 30 Stück Scherben von einer grossen Amphore (T. 1—4, Abb. 3—14).

Unter den Glasgeräten sind die zwei Urnen T. 1: 1—2 nach Form und Zusammensetzung des Glases von unterschiedlicher Qualität und stammen folglich wahrscheinlich aus verschiedenen Werkstätten: die Urne T. 1: 2 vermutlich aus der Umgebung von Aquileia,¹⁰⁻¹³ die zweite dürfte dagegen sogar ein heimisches Erzeugnis sein.¹⁴⁻¹⁵ Weil derartige Urnen aus der Nero-Claudiuszeit weiter in die Periode der folgenden 200 Jahre reichen,¹⁶ erörtert der Autor vor allem die Bedeutung ihrer Verwendung in Bezug auf das Geschlecht bzw. den Vermögensstand des Verstorbenen und gibt — versuchsweise — eine Verbreitungskarte für den Bereich der norisch-pannonischen Hügelgräberkultur (Karte 1),¹⁷⁻²² wobei er auch die noch ungeklärte Frage der Anwesenheit mehrerer Urnen in einem Grab erwähnt.²³⁻²⁶

Die hohe prismatische Flasche T. 1: 5 ist im Nachbargebiet ein ziemlich seltener Fund,²⁷⁻²⁹ interessant wegen des Firmenzeichens am Boden,³⁰⁻³¹ für die Datierung aber ohne Bedeutung.³² Die zwei zylinderförmigen Flaschen T. 1: 3, 4 (*stamnion*, *lagona*) weisen eine schlechtere Faktur auf³³⁻³⁵ und stammen wahrscheinlich auch aus der flavischen Zeit.³⁶ Der elegant geformte Humpen T. 1: 6 ist von merklich besserer Qualität,³⁷⁻³⁸ gefertigt nach dem Vorbild von Metallgefässen,³⁹ nach C. Isings aus der zweiten Hälfte des 1. Jahrhunderts,⁴⁰⁻⁴¹ in Slowenien bekannt noch aus Emona,⁴³ in Tonimitationen aber aus Poetovio und aus Stenjevac.⁴² Er dürfte ein italisches oder sogar gallisches Erzeugnis sein.⁴⁴ Metallvorbilder dienten auch für die Schöpfkelle (*simpulum*) T. 2: 10,⁴⁶ ebenso auch für die beiden kasserollenähnlichen Gefässe (*trullae*) T. 2: 3, 4,⁴⁷⁻⁴⁹ die in Glasausführung seltener vorkommen und chronologisch wenig bestimmbar sind.⁵⁰⁻⁵² Alle sechs Schälchen (T. 2: 1—2, 6—9) waren zerbrochen⁵³ und gehören drei typologischen Varianten an,⁵⁴⁻⁵⁶ nach C. Isings aber

stammen sie wahrscheinlich aus der flavischen Zeit.⁵⁷⁻⁵⁸ Beide Balsamarien T. 2: 5, 11 sind zeitlich verschieden: das zweite aus der ersten Hälfte des 2. Jahrhunderts,⁵⁹⁻⁶⁴ das erste, fragmentierte, rührt aber noch vermutlich aus dem 1. Jahrhundert her.⁶⁵⁻⁶⁶

Im ganzen betrachtet, sind die Glasgefäße für den etwas längeren Zeitraum chronologisch noch immer ziemlich einheitlich. Primär ins 1. Jahrhundert setzt der Autor die Urne T. 1: 2, das Balsamarium T. 2: 5, die Schälchen, vielleicht noch die zwei Flaschen T. 1: 3, 4 und den Humpen T. 1: 6, primär ins 2. Jahrhundert aber das Balsamarium T. 2: 11, doch schliesst dies keineswegs ihre Verwendung in noch späterer Zeit aus.

Die Sigillataschale Drag 37 (Abb. 3), ausgeführt in der üblichen Weise, doch etwas weniger sorgfältig, ⁶⁷⁻⁶⁹ ist südgallischen Ursprungs,⁷⁰ wo solche Schalen in der Werkstätte La Graufesenque seit Neros Zeiten verfertigt wurden.⁷¹ Später sind sie bis zum 3. Jahrhundert stark verbreitet,⁷² deshalb sucht sie der Autor auf Grund der Elemente der Reliefverzierung (Abb. 4) genauer zu datieren.⁷³ Dabei stützt er sich vor allem auf den Eierstab,⁷⁴ und zwar auf die dreigeteilte Quaste, die nach F. Hermet für die Zeit zwischen 68 und 117 u. Z.⁷⁵ charakteristisch ist (die Meister *Mommo*, *Sasmonos*, *Biragill*, *Mercato*, *Mascu*, auch *Crucuro*, *M. Crestio*, Severus-Stil — vor allem in der Zeit zwischen 75 und 95 u. Z.).⁷⁶⁻⁷⁹ Die präzise Bestimmung des Meisters ist ohne Stempel mit Namen unmöglich,⁸⁰ in Betracht kommen zunächst jüngere Meister aus der vespasianisch-domitianischen Zeit.⁸¹ Die anderen Elemente sind neben dem Eierstab (Zickzackleiste) weniger bedeutsam.⁸²⁻⁸³

Das Zentralmotiv des Reliefbandes, die sog. Fächerjagd (chasse flabellée), stellt viermal einen nach rechts jagenden Löwen und Hirsch (*cursus*) zwischen dazwischenwachsenden Büschen und über Grasbüscheln dar, und ist nach F. Hermet für die vespasianische Zeit charakteristisch.⁸⁴⁻⁸⁵ Dieses Motiv, doch mit verschiedenen Tieren und in verschiedenen Formen, kommt auf unterschiedlichen Sigillatagefäßen vor;⁸⁶ als Fächerjagd ist es häufig auf den Erzeugnissen des *Crucuro* und einiger anderer Meister zu finden. Es ist vermutlich bald nach dem Jahr 70 u. Z. entstanden,⁸⁷ doch bieten die bisher bekannten Vergleiche nicht viel.⁸⁸ Dies gilt auch für die Gestalten des Löwen⁸⁹⁻⁹⁰ und des Hirsches,⁹¹ die seit der Arretino-Sigillata erscheinen. Dagegen ist zeitlich ausgeprägter der Busch mit lappigen Blüten (*flabellum*),⁹²⁻⁹³ bekannt bei *Germanus* und anderen vespasianischen Meistern, doch hier wenig sorgfältig ausgeführt.⁹⁴⁻⁹⁵ Das häufige, doch chronologisch weniger wichtige Grasbüschel weist auf dieselbe Zeit hin.⁹⁶⁻⁹⁸ Hier ist es in zwei Reihen dargestellt.⁹⁹ Den Unteren Abschluss des Reliefs bildet ein dreiblütiger Abschlusskranz von seltenerer Ausführung.¹⁰⁰⁻¹⁰²

Die südgallische Schale (Abb. 3), verfertigt vermutlich zwischen den Jahren 75 und 95, aus der Werkstätte des *Mercato*, *Crucuro* oder irgendwelches ihrer Zeitgenossen, ist sonach eines der seltenen südgallischen Erzeugnisse in Slowenien, wo die meisten in Ptuj, in der Nachbarschaft aber noch in den Varaždinske Toplice und in Sisak anzutreffen sind.¹⁰³⁻¹⁰⁵ Für den Weg, der sie in diese Gegenden gebracht hat, stehen die meisten Vergleiche aus dem mittleren Donaugebiet zur Verfügung (vgl. die statistischen Angaben in Anm. 106), deshalb lässt der Autor die Möglichkeit zu, dass diese Schale schon einer der ersten Gegenstände ist, die zu Lande auf dem Handelsweg über das

Rheinland her gelangt sind, und macht auf die Verbreitung der südgallischen Sigillata in Nordjugoslawien aufmerksam.^{107–108}

Vom zerlegt aufgefundenen Schminkkästchen (Abb. 5) sind zwei wesentliche Bestandteile nicht erhalten: die Salbenreibplatte und die kosmetische Sonde, was nicht zu erklären ist.¹¹⁰ Über solche Schminkkästchen hat J. Werner Angaben gesammelt,¹⁰⁹ doch sind andere reliefverzierte Funde ausser jenem aus Keszthely-Ujmajor am Balaton nur aus Westeuropa bekannt.^{111–113} Das Schminkkästchen aus Maribor-Miklavž bedeutet für den Bereich Pannoniens einen neuen Fund und wirft abermals die Frage auf, ob diese Erzeugnisse aus dem Rheinland importiert sind (aus den Werkstätten des Saciro-Kreises) oder ob sie bereits Imitationen niedergermanischer Vorbilder sind.¹¹⁴ Die für die Beurteilung wesentlichen Elemente des Reliefmedaillons am Schiebe- deckel (Abb. 6) unterscheiden sich ziemlich von jenen des Saciro-Kreises: das Motiv ist anders, der Eierstab fehlt, ähnlich ist jedoch die Ausführungsqualität der Göttergestalten.^{115–117}

Die Zentralgestalt stellt Neptun mit Dreizack und Delphin vor. Links ist Merkur mit Flügelhut, Geldbeutel, Schlangenstab (*caduceus*) und Hahn, rechts aber Mars mit Helm, Lanze, Schild und Gans. Die Vorbilder für diese Abbildungen rühren wahrscheinlich von Münzen her, sie unterscheiden sich jedoch ein wenig von den üblichen Gestaltungen, da sie in den runden Medaillonraum entsprechend einkomponiert worden sind.¹¹⁸ Trotz einiger Achtlosigkeiten der provinziellen Ausführung (die plumpen, schematischen und unsymmetrischen Gestalten der Götter),^{119–121} ist das Relief noch lebendig plastisch, die ikonographischen Merkmale der Gottheiten aber sind frei umgeordnet.^{122–125} Die Bedeutung der Gestalten steht in keinem Zusammenhang mit dem funktionalen Zweck des Schminkkästchens, sondern drückt vor allem die Beziehung zum Benutzer in apothropäischem Sinne aus, wie dies J. Werner schon für die häufigeren Gestalten des Mars aus dem Fundorten im Limesbereich festgestellt hat.^{126–127} So wie die schon gedeutete Gestalt des Mars mit der Gans als eine provinzielle Interpretation der Gottheit zu betrachten ist,^{128–133} haben wohl auch die Gestalten auf dem Schminkkästchen aus Maribor-Miklavž eine provinziell gefärbte Bedeutung. Im Sinn dieser Auslegungen bedeutet Merkur offensichtlich den Glücksgott,^{134–135} Neptun den Schutzgott der Gewässer bzw. der wohltuenden Feuchtigkeit, oder im Rheinland- und im Donaugebiet, den Ländern der schiffbaren Flüsse, den Beschützer der Handelsexpeditionen auf den Wasserwegen usw.; die Bedeutung des Mars ist aber schon aus Werners Auslegungen bekannt.^{136–139} Auch hier handelt es sich noch immer mehr um Vermutungen als um erwiesene Tatsachen, was auch für die eventuellen Verhältnisse zwischen den dargestellten Gottheiten bzw. für die eventuelle grössere Bedeutung der zentralen, vergrösserten Gestalt des Neptun gilt,¹⁴⁰ ebenso aber auch für die Wahl gerade dieser drei Gottheiten.¹⁴¹

Wenn wir noch die unverzierten Schminkkästchen berücksichtigen, die mit den Funden aus Dalmatien und den Exemplaren im Budapester Museum¹⁴² mehrere Exemplare auch im östlichen Verbreitungsgebiet aufweisen (Karte 2),^{143–144} sowie Werners Datierung der meisten dieser Erzeugnisse in die spätere Zeit des 2. Jahrhunderts,¹⁴⁵ müssen wir auch den hier erörterten Fund ins 2. Jahrhundert datieren und in ihm ebenso eines der ersten Handelserzeugnisse aus dem Rheinland bzw. aus den nördlichen Provinzen sehen.^{146–147}

Die Gürtelgarnitur (Abb. 7—11) in der üblichen Zusammenstellung ordnet sich ins typologische System solcher Funde ein, wie sie J. Garbsch gesammelt und gegliedert hat.^{146—150} Die Gürtelschnalle (Abb. 7) gehört zur Gruppe G 2 g, die selten und noch aus dem 1. Jahrhundert ist,^{151—152} die quadratische und die durchbrochenen Beschläge (Abb. 8) gehören zu den Typen B 3 a und B 3 b,^{153—154} die längliche setzt jedoch der Autor in die neue Gruppe B 3 h.^{155—156} Die beiden Entenbügel Abb. 9 b reihen sich in die Gruppe E 3 a ein, die ein weites Verbreitungsgebiet hat, und die Unterschiede beruhen hier offensichtlich nur auf der individuellen Ausführung.^{157—158} Die vier kahnförmigen Beschläge Abb. 9 a des Typs K a sind ein sehr verbreiteter Fund,¹⁵⁹ viel seltener sind dagegen die Blechbeschläge Abb. 10 der Gruppe B 7 l.^{160—161} Die Anzahl der Ziernieten beider Dimensionen Abb. 11 überschreitet ein wenig die nach Garbsch angegebene übliche Zahl,^{162—164} doch wurden einige der grösseren auch am Schlossbeschlag verwendet. In der Garnitur fehlt die Gürtelzunge, bei der Deutung des Gebrauchs dieser Gegenstände schliesst sich aber der Autor den von Garbsch unternommenen Versuchen einer Rekonstruktion an.^{165—167} Trotz der unterschiedlichen Zeitwerte der einzelnen Glieder ordnet er den offensichtlich einheitlichen Fund mit Hinsicht auf die Datierung der anderen Grabgegenstände ins frühe 2. Jahrhundert ein.¹⁶⁸

Das Fibelfragment Abb. 12 a gehört nach Garbsch zu Almgreens Typ A 238 q aus der ersten Hälfte des 2. Jahrhunderts.^{169—170} Der Schlossbeschlag mit Vorlegeband Abb. 13 weist das im Grab anwesende Holzkästchen als einen der typischen Grabfunde aus;^{171—174} hierher ist auch der Bronzegriff Abb. 12 b zum öffnen des Deckels zu zählen.¹⁷⁵ Im Kästchen war vielleicht der beschlagene Gürtel oder sogar das Schminkkästchen aufbewahrt, was jedoch nicht bewiesen werden kann, da der gesamte Fund nicht unter Kontrolle entdeckt worden ist.^{176—179} Die Bedeutung der kleinen Ringe Abb. 12 c ist unbekannt, der Haken und die Nägel Abb. 14 stehen aber vielleicht in Zusammenhang mit dem Scheiterhaufen.¹⁷⁹ Die Scherben der grossen Amphore können ein Überrest des Kultritus bei der Bestattung oder eine symbolische Beigabe sein.^{180—182}

Die Grabform — eine Steinplattenkammer im Grabhügel — ist im Gebiet der norisch-pannonischen Hügelgräberkultur sehr selten¹⁸⁵ und stellt eine weiter entwickelte oder wenigstens grössere Form der ein wenig üblicheren Steinplattenkisten bzw. Kistengräber vor.¹⁸⁴ Der Autor führt als Vergleich den derartigen Gräbertyp aus dem benachbarten Kapfenstein an, der die meisten Vergleichsmöglichkeiten bietet.^{188—189} Bei der Erklärung der Konstruierung der Grabkammer macht er auf den behindernden Umstand aufmerksam, dass das Grab nicht zur Gänze untersucht wurde, sondern — noch immer im Grabhügel zugeschüttet — bei der Entdeckung nur von innen durchgesehen wurde, und meint, dass möglicherweise zuerst nur die beiden Marmorsäulen aufgestellt wurden, danach dann die Wandplatten, die darauf vielleicht gleich zugeschüttet wurden.¹⁹⁰ Bei der Bestattung war die Grabkammer vermutlich nicht von oben zugänglich, da sie wahrscheinlich früher mit Platten bedeckt war, sondern höchstwahrscheinlich von der schmalen Nordseite, wo die Wandplatte erst nach der Bestattung angelehnt wurde;^{191—192} die Grabkammer ist aber bis in die Gegenwart von Erde ungefüllt geblieben.¹⁹³

Das für die Errichtung der Grabkammer verwendete Steinmaterial ist seinem Ursprung nach heterogen: die Marmorsäulen kommen vom Pohorje bei

Slovenska Bistrica her,^{194–195} die durch das Wasser ausgeschliffenen Platten (kristallinischer Schiefer) gelangten in diese Gegend offensichtlich mit den Drauwässern,¹⁹⁶ die Sandsteinplatten aber kommen aus den nahen Slovenske gorice.^{197–198} Die Orientierung NW–SO der Längsachse der Grabkammer dürfte zufällig sein und hängt vielleicht nur mit der Lage der nahen Siedlung zusammen.¹⁹⁹ Es bestehen keinerlei Angaben über die Verbrennungsart — *bustum* oder *ustrina*.^{200–202} Nach der Grabform kommt eine einmalige Bestattung in Betracht, falls aber — angesichts der grossen Anzahl von Beigaben und Knochen in drei Gefässen — mehrere Personen bestattet worden sind, ist dies auf Grund der Funde und der Abwesenheit einer anthropologischen Analyse nicht möglich zu beurteilen.²⁰³ Einige Grabbeigaben sind ausgesprochen weiblich: die Gürtelgarnitur mit keltischer Tradition und der Vespasianus-münze als frühdatierbares Element und das Schminkkästchen als spätdatiertes Erzeugnis. Zusammen mit dem Holzkästchen und den anderen Gegenständen schreibt sie der Autor einer einzigen Frau zu, was ihm die glaubhafteste Variante aller möglichen Erklärungen scheint.^{204–206} Falls es sich also demnach bei diesem Grab nicht um eine Familienbestattung handelt, stellen vielleicht alle drei Hügelgräber dieser Gruppe eine Art von Familienfriedhof dar, was jedoch nur durch die Untersuchung der beiden anderen Hügelgräber bewiesen werden müsste.²⁰⁷

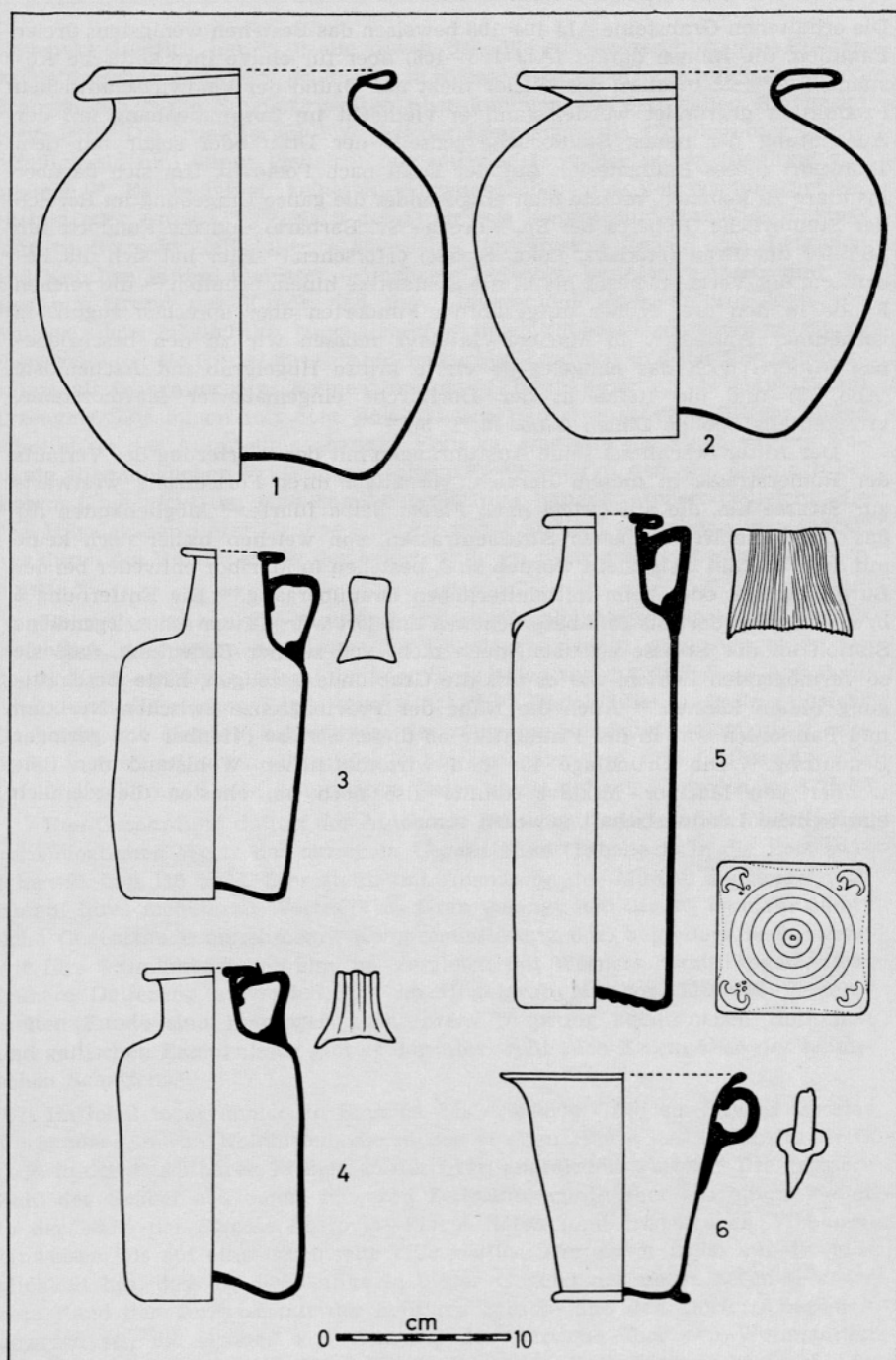
Beim Vergleichen mit ähnlichen grossen Grabhügeln im Nachbargebiet ist ersichtlich, dass schon die Grösse des Hügelgrabes selbst zugunsten einer bedeutenderen sozialen Stellung der hier Bestatteten spricht, und diese Annahme wird durch die reichen Funde unterstützt.^{208–211} Dies könnte auch ein etwaiger Grabstein aus Marmor bekräftigen, der zwar im Hügelgrab selbst nicht entdeckt worden ist, wohl aber könnte hierher einer der drei Grabsteine AIJ 104–106 gehören, die in sekundärer Verwendung gefunden worden sind.^{212–213}

Den Gesamtfund datiert der Autor mit Rücksicht auf die unterschiedlichen chronologischen Werte der einzelnen Gegenstände (Tabelle 1) in die Zeit zwischen 95 und 110 u. Z. Dies stellt, mit Ausnahme der Münze, die lange nach Ablauf ihres monetären Wertes²¹⁴ ins Grab gelangt sein dürfte, eine für sämtliche Gegenstände annehmbare Kompromisslösung dar, besonders noch, wenn wir fürs Schminkkästchen eine im Vergleich mit Werners Ermittlungen etwas frühere Datierung anwenden. Die im Hügelgrab Maribor–Miklavž versammelten Funde sind heterogen auch ihrem Ursprung nach: neben italischen und gallischen Erzeugnissen gibt es darunter wohl auch Erzeugnisse des heimischen Schaffens.²¹⁵

Im lokal-topographischen Sinn ist das erörterte Grab ein Beweis für das Vorhandensein von Kolonisten, die in der zweiten Hälfte des 1. Jahrhunderts u. Z. in den fruchtbaren Ebenen an der Drau angesiedelt waren.²¹⁶ Die grössere Zahl der Gräber aus einem längeren Zeitraum würde eher auf einen Weiler in der Nähe der Strasse *Poetovio–Flavia Solva* (und später auch *Virunum*) hinweisen, als auf eine vereinzelte *villa rustica*. Der Autor weist auf die Möglichkeit hin, dass in der Antike in dieser Gegend der ebene Streifen unter dem Rand der Terrasse mit der heutigen Strasse und den Dörfern besiedelt gewesen sei, die Gräber sich aber auf der Terrasse über den Wohnstätten befunden hätten (Beispiele: Dogoš, Starše).²¹⁷ Die Kolonisierung hätte hier in der flavischen Periode stattgefunden, zur Zeit der Gründung von Flavia Solva.

Die erhaltenen Grabsteine AIJ 104–106 beweisen das Bestehen wenigstens dreier Familien, die Namen darauf (AIJ 105–106) aber für einige ihre keltische Abstammung.^{218–219} Insofern der Weiler nicht auf Grund der landwirtschaftlichen Produktion gegründet wurde, stand er vielleicht im Zusammenhang mit der Ausbeutung der nahen Steinbrüche jenseits der Drau oder sogar mit dem Transport dieses Baumaterials auf der Drau nach Poetovio. Um sich darüber ins klare zu kommen, müsste man eingehender die ganze Umgebung im Bereich der Steinbrüche (Reberca bei Sp. Korena - Sv. Barbara) und die Fundorte am Südufer der Drau (Miklavž, Loka, Starše) erforschen.²²⁰ Hier hat sich die Bedeutung des Verkehrsweges bis in die Spätantike hinein erhalten,²²¹ die reichen Funde in den drei früher aufgezählten Fundorten aber sprechen zugunsten vornehmer Ansiedler. In Maribor-Miklavž müssen wir zu den beschriebenen Funden noch das nahegelegene vierte grosse Hügelgrab mit Aschenkiste (Abb. 15) und die Reihe in der Dorfkirche eingemauerter Marmorsteine, grösstenteils Spolien zählen (Abb. 16, T. 5).^{222–223}

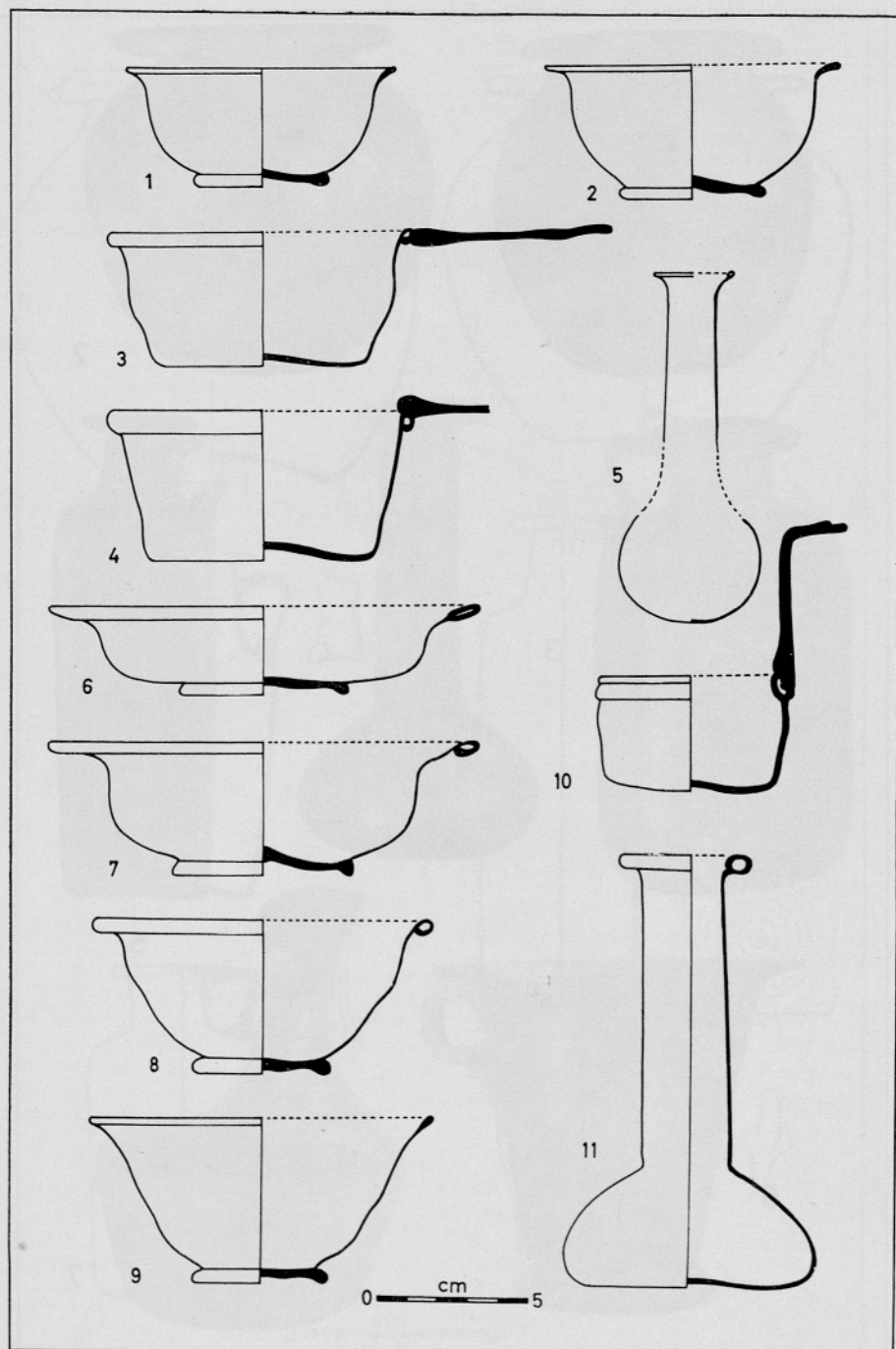
Der Autor beschliesst seine Ausführungen mit der Erörterung des Verlaufs der Römerstrasse in diesem Bereich, vor allem ihrer Fortsetzung westwärts zur Strasse hin, die aus *Celeia* nach *Flavia Solva* führte.²²⁴ Möglichkeiten für das Zusammentreffen beider Strassentrassen, von welchen bisher noch keine auf dem Terrain festgestellt worden sind, bestehen in Maribor entweder bei der Burg Betnava, oder beim mittelalterlichen Drauübergang.²²⁵ Die Entfernung 5 bzw. 6 mp von dort bis zum besprochenen Fundort würde zwar schon irgendeine Station an der Strasse erlauben, doch nicht von solcher Bedeutung, dass sie so vermögenden Leuten, wie es uns die Grabfunde bezeugen, hätte Beschäftigung bieten können.²²⁶ Auch die Nähe der Provinzgrenze zwischen Norikum und Pannonien war in der Frühantike an dieser Strasse offenbar von geringer Bedeutung.²²⁷ Die Grundlage für den wirtschaftlichen Wohlstand der Einwohner von Maribor-Miklavž könnte also noch am ehesten die ziemlich einträgliche Landwirtschaft gewesen sein.

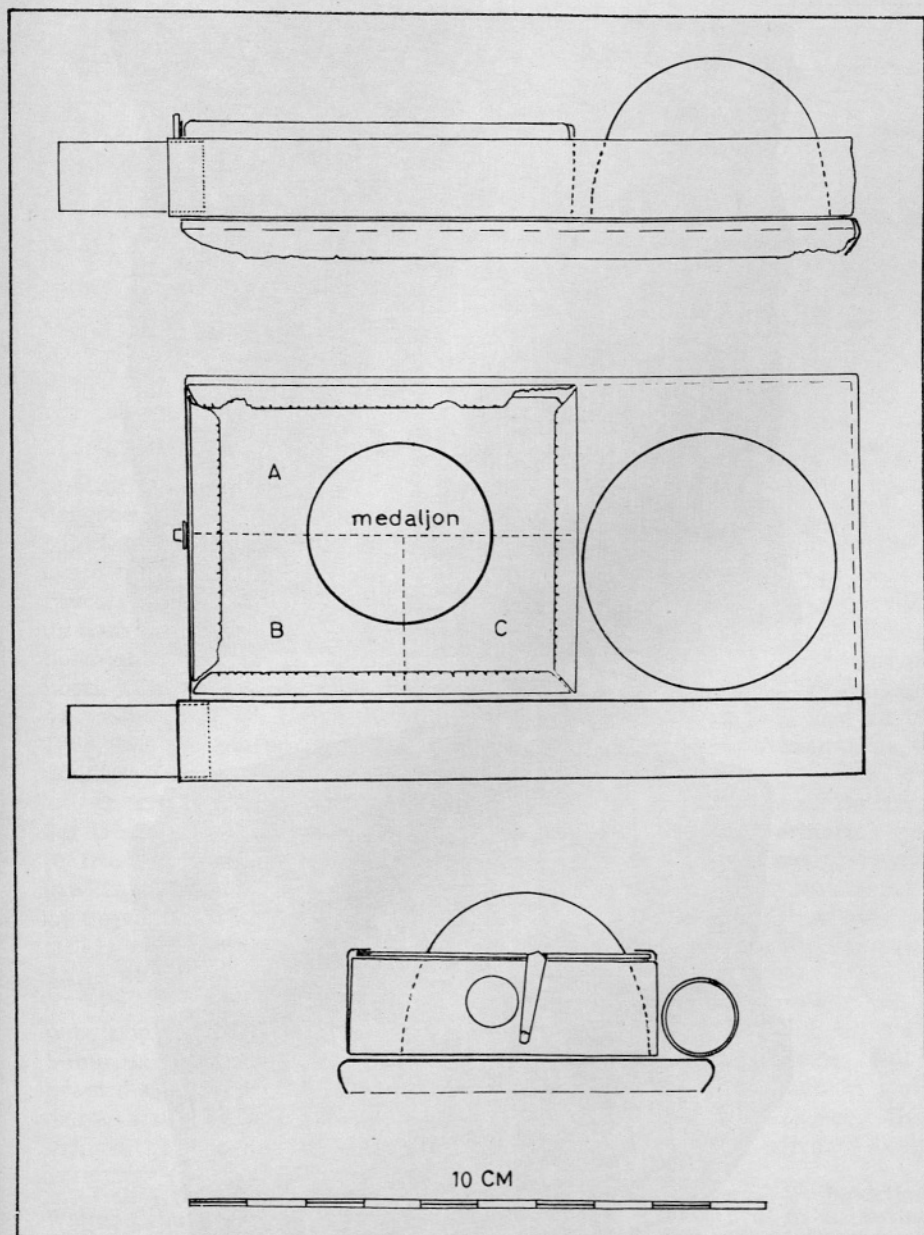
Miklavž pri Mariboru. Steklene posode iz gomile št. 1
 Miklavž bei Maribor. Glasgefäße aus Hügelgrab No. 1

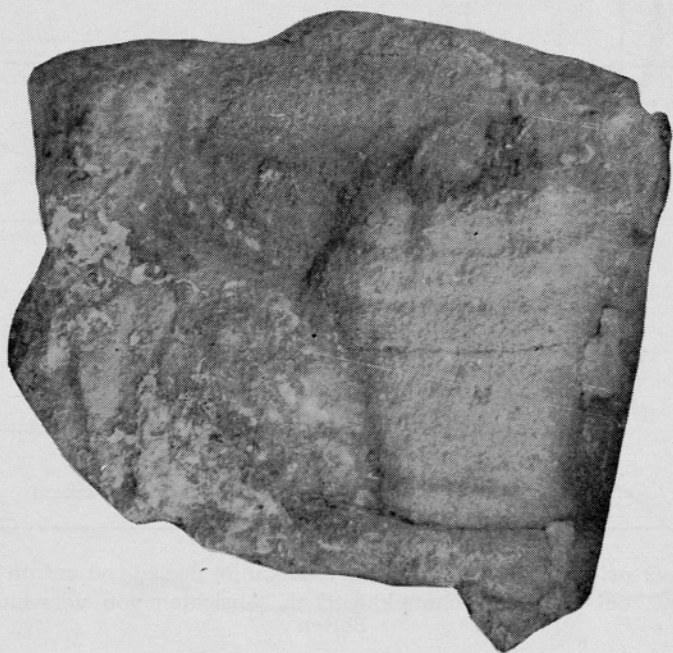
Miklavž pri Mariboru. Steklene posode iz gomile št. 1
Miklavž bei Maribor. Glasgefäße aus Hügelgrab No. 1

Miklavž pri Mariboru. Steklene posode iz gomile št. 1
 Miklavž bei Maribor. Glasgefäße aus Hügelgrab No. 1

Miklavž pri Mariboru. Škatlica za šminkanje, pogledi od raznih strani
 Miklavž bei Maribor. Schminkkästchen, Ansichten von verschiedenen
 Seiten

Dvoje reliefnih kamnov v steni cerkve v Miklavžu pri Mariboru
Zwei in der Kirche von Miklavž bei Maribor eingemauerte Reliefsteine